

Její pastorkyňa

Gabriela Preissová

Upozornění pro čtenáře

Tato e-kniha obsahuje poznámky pod čarou, které nejsou hypertextově provázány.

Text poznámky pod čarou je umístěn na dolním okraji každé stránky, ve které je v textu zvýrazněno číslo poznámky pod čarou (např.: Text⁰).

⁰ Text poznámky pod čarou.

Půvabná dědina Bystranka, u které se v nadšení zastavil každý malíř, rozlétla se ve svém pohorském klíně jako poplašená od vypínavého zámku, třebaže toto hraběcí sídlo zůstávalo po většinu měsíců v roce zcela ztichlé. Nebývalo nikdy celoročním panským bydlištěm, protože by se v zimě ani nedaly dobře vytopit jeho kamenné zdi, ale v posledních letech přijíždělo do něho panstvo jenom na několik málo neděl nejprudšího léta, jen pro jeho krásnou vyhlídku.

Jinak již tento „starý zubatý magnát“ - jak mu bez respektu říkali v dolejších novém, pěkně výstavném Buryjově mlýně, protože s ním Buryjovci měli nějakou protivnou při o vodní spád - už očividně pustl, že už leckde z jeho skrání se směle tlačila tráva, ba i leckterý kámen se mu drolil ze zdi.

Panstvo nemohlo obětovat na své kdysi horoucně oblíbené letní sídlo žádné zevní opravy, protože mu mimo krásy nic nevynášelo.

V prořídých lesích nebylo mimo málo pronásledovaných zajíců, divokých králíků a veverek žádné zvěře a výnos nepatrného hospodářského dvorce, přilepeného k úpatí zámku, dokázal jen vyplatit daně a krýti obživu trochy toho služebnictva.

Ze vzdálenějších dvou panství se také nedalo mnoho přidávat na bystranský, spouští propadávající zámek...

Záhy ovdovělá zámecká paní prý byla za mládí nějaká povětřená; líbovala si vášnivě dokonce v kartách; avšak v povadlých letech stala se vyrovnanou a věrnou tradici svého rodu.

Opakovalo se v ní zakořeněné vědomí, že pravý aristokrat živitel své služebnictvo nikdy neopouští, a jen proto měl ten „zubatý magnát“ ještě svého staříckého správce, zahradníka a klíčníka.

Nejdále se od té povznešenosti zámku i od celé obce odkutálela velká Slomkova chalupa a usadila se v půlkruhu kaštanových stromů, což vyhlíželo na maloroľnickou poskromnělost trochu

zpanštěle, tím více, že tam jakoby na parádu rozkvétal vždy jeden kaštan bíle a ten vedlejší růžově.

V korytku na Slomkových oknech zůstávala již také zvykem celá záclona z břechťanu, mučenky a štěpné fialky či bazalky – a všechnu tu krásu zastupovaly ještě dvě nevídané palmy.

Chalupník Slomek byl volen jedno období po druhém za bystranského rychtáře, třebaže tu byl domácí rod mlynáře a hospodského a ještě několik sedláků s rozlehlejšími pozemky. Ale celá ta neveliká Slomkova usedlost jako by si nějak vyskočila na vyšší schůdek. Hospodář sám byl již příkladně příčinlivý bez kazu shánlivé lakomosti a to již byla jeho přednost; k jeho volbě za rychtáře přispívala také jeho moudrá zásada, že se s nikým nezaplétal zvláštní důvěrou a dovedl se vyhnouti sousedským neshodám a mrzutostem, které v tomto hezkém koutku světa odjakživa nezroceně bujely, protože zde byly na jedné straně také osluněné vinice a leckde trochu nazbyt vína i slivovice.

Na Slomkově majetku vinic nebylo, proto snad se tam nemohlo uchytit ani pokušení. Ti lidé tam byli opravdu trochu chladné krve, ale zato jim nescházelo jisté neskromné nadnášlivosti.

Slomek si vydláždil sám celý dvorek drobnými kaménky, jako by to bylo na zámku, koně měl jediného, ale tak pečlivě šetřeného, že se za něho nemusel stydět žádný pán. Jeho tři krávy měly všechny dobré vlastnosti, ba i ten domácí pes Fazola vynikal nad jiné psy v dědině.

Mimo spravedlivého občanského považování od nynějších majitelů, šeptala se o původu Slomkovy usedlosti také nějaká nejasná povídka, že tuto pěknou chalupu postavil kdysi jeden z domácích šlechticů nějaké v dálném kraji svedené Slomčině a přidal k ní nejrovnější louku i pořádný kus pole.

Ale těžko bylo se v té zapletené historii vyznat, když Slomkové pocházeli až odněkud z polské strany a ve zdejší matrice nebylo na jejich rod připsáno žádné jméno svobodné matky.

Jedné tetce drkotnici¹ se takové hlasité povídání, „že... kdesi – kdosi – cosi...“, zle vyplatilo. Se Slomkovými nebyl žádný žert, byl to nějaký sebevědomý rod, který nezůstal nikomu nic dlužen.

Posledními ratolístkami tohoto k Bystrance již domácně přirostlého kmene byly dvě dcery statně urostlých postav, ale bez zvláštní krásy; byly jen vtipné, dovedné a každému na příklad spořádané.

Rodičové si na nich zakládali, nenechali nikdy po bystranském zvyku žádnou ze svých děvčat husy pást. Posílali je do přespolní školy a vyšívat, i zahrádku si piplat směly každé volné chvíle, neboť těch rozumných příčinlivých hodin bylo zrovna u rychtářů také dost; měli tam na výpomoc jen odněkud z příbuzenstva starého skotáka a tetku.

Matka Slomčina byla krejčířova dcerka bez věna, ale dovedla muži jinak nahradit veliký přínos, neboť on říkával:

„Přinesla všeho všudy do chalupy jednu jedinou kvočnu s kuřaty a jednu truhlu hábků, ale přišel s ní přece celý pytel dukátů...“ Tak srovnané bylo to manželství u rychtářů, že nikdy nezaslechly dcery nějakého rozporu nebo příkrého slova.

Snad tato dobrá pověst obrátila pozornost hospodářského adjunkta k starší Slomkově dceři Hálce. Neuškodilo jí ani pochycené zahlesnutí té staré povídky, že mají po dědovi v sobě trochu hraběcí krve. Naopak. Adjunkt v hraběcí službě byl lokajův synek a každá panská vlna příkláněla mu šíji.

Mimo tohoto skrytého nadšení chystal otec Slomek pro svá děvčata slušné věno, a tak nedovedl pan adjunkt na Hálku zapomenout, ani když byl při svém povýšení za pojezdného² přeložen na větší hraběcí panství. Nabídl jí upřímně svou ruku a požadoval na ní jako popanštělý člověk své doby jedinou oběť, aby odložila svůj slovenský kroj a přisvojila si celou píli německý jazyk.

¹ Klepně.

² Hospodářský úředník podřízený správci statku. *Pozn. red.*

„To mi nebude nic těžkého,“ rozhodla se hned Hálka a jen se jí oči rozzářily nad tou malou překážkou. Rodiče uznávali s ní do shody její veliké štěstí. Jediná Petrona, která byla o pět let Hálky mladší, našla směle své vážné námitky.

„Naučit se té druhé řeči nebude žádnou škodou,“ povázila s rozhodností, která tkvěla již ve zvuku jejího hlasu. „Ale těch krásných výšivek a pentlí na našem kroji bude věčná škoda; to jako by se keříček ze všech svých květů oškubal!“

„Jsi hloupé děvčisko!“ odbyla ji sestra, jen aby něco řekla. „Abys ty to tak v životě dokázala, vydat se za panského pojezdného!“

Petrona povlnila jen pohrdlivě rty.

Však ten Hálčin milý nezdá se jí ani hezkým; měl takové jaksi málo prostrižené oči a nějaké hranaté lopatky.

O ní samotné nikdo ještě nepověděl, že by narůstala do nějaké krásy.

Viděla se v zrcadle, že je taková přihnědlá, tence povlečené tváře, bez milé oblosti. Černé, nápadně srostlé obočí se jí zahýbalo až k očním koutkům, ke všemu se jí značilo na vršku levé tváře znaménko jako ze sametu vystříhnuté, pro které se jí již spolužačky ve škole smály. Jako by to ani děvčice na ni ze zrcadla nezárala, spíše nějaký chlapec. A přece odjakživa sama měla až vášnivý smysl pro každou sladěnou roztomilost, ani se o tom nedalo jiným vykládat, kterak horoucně každou sebeskrytější krásu chápala – aby se to nezasvěceným někdy nezdálo až nerozumné.

Ale ke všemu měla čtrnáctiletá Petrona také již své sebevědomí, že ona hloupě promluvit ani nemůže, ba každé její poznání a přesvědčení se ani nedalo zviklat. Neříkala nadarmo její matka, že je Petrona po tatíčkově, vzhledem i nadnášlivým rozumem.

Nedala se proto poučiti od sestry, která v každém pohybu připomínala matčin způsob, který se svou zbytečnou pokorou Petroně nikdy nezamlouval.

Ona sama nebyla přece nadarmo ve škole i šití stále pochvalovaná pro svou píli a dokonalost, a zrovna tímto časem divže se celá bystranská dědina tím nepyšnila, že z jejího klína byla

vyrána Petrona Slomková, která v nedalekém městečku měla o slavnosti biřmování odříkati v pěkných verších panu biskupovi uvítání.

Ty verše složil řídící pan učitel a určil, že je nejkrásněji dovede přednésti jeho přespolní žačka Petrona. Vždyť vpravdě nebylo v jeho škole nadanější dívky s tak jasnou a statečnou výřečností.

Povšimlo si Petronina vyznamenání i bystranské panstvo, neboť biskup byl jejich příbuzným. Paní hraběnka poslala Petroně pěknou pentli a vyšívaný kapesník a vzkázala jí, aby se jí po slavnosti přišla ukázat na zámek.

Petrona se ani nezachvěla před tím nesnadným úkolem. Odříkala svoje uvítání tak nepomýleně a lahodně, že dojatý biskup jí vtiskl do rukou skvostně vázanou modlitební knížku se slovy:

„Vyznamenala jsi se, děvenko!“

Jen jediný nepokoj přecházel nyní pokaždé Petronino usínání. Jaké tajemství se to jen chvělo mezi jejím rodem a tím hraběcím panstvem, kterému byl i onen jakoby z nějakého svatého obrazu vzešlý sněhovlasý biskup příbuzný?

Pochytila něco z té loňské mrzutosti se smělou tetkou drkotnicí; na žalobu to mělo přijít, ale chápala – nechápala, věděla jen, že se nesmí nikoho na vysvětlení zeptat.

Ale do zámku se poslušně chtěla dostavit, jiná děvčata jí to vyznamenání budou jistě závidět a již to pomyšlení těšilo. Zнала ono sladké vědomí již ze školy, když ji pan učitel přede všemi pochválil. Člověku je vždycky tak blaze, když tuší, že mu ostatní závidí...

V takovém očekávání se octla jednoho odpoledne v zámku; zahradník ji uvedl do velikého pokoje a upozornil ji, že má zde vyčkati příchodu paní hraběnky, ale aby se neopovažovala se tady posadit.

Petrona se nevolí přibarvila v tváři. Ji by ani nenapadlo se tady posadit, ale kterak to ten zahradník tvrdě pověděl, aby se

neopovažovala! Chrnula³ jeden, v tuto chvíli věděla, že opovážlivý je on sám!

Rozhlédla se pak pozorně kolem sebe, neboť byla zde poprvé.

Po stěně vyblédalo pruhované žluté hedvábí, tu a tam již poskvrněné.

„Že si zde raději nedopřejí nějakou pěknou malůvku,“ napadlo ji opravovat, „třeba takové svázané polní kytky na bledě zelené půdě, jak příjemně lahodily očím na faře!“

A plno obrazů zde viselo, samé roztodivné tváře v běloučkých pokudrnacených vlasech. Paničky ve vystřižených šatech s korály na krku a uhýbavými zraky, ale muži se na ni dívali bez přísnosti, jako by chtěli povědít: „Jen se tu posad', pranic se nemusíš báti!“

A ten jeden pán, s vysokým límcem a krajkovou náprsenkou, zahleděl se na ni jakoby dobře známý. Jak to jen bylo divné, byl celý podoben jejímu vlastnímu otci. Ty temné vlasy nad čelem povlněné, to divné, zakroužené obočí a černé znaménko nad levým vrškem tváře. Jen po tatíčkovi promluvit: „Petronko, Petronko!“

Kristepane, nezahýbal opravdu rtoma? Srdce se jí rozbuchalo.

Její vidění se zaplašilo; do velkého pokoje vešly dvě paní v plouhavých šatech. V té útlejší poznala hraběnku, kterou vídávala vždy jen v kočáře a klobouku; nyní jí připadala méně nádherná a tajemná, měla dokonce pozloutlý a povrásčelý krk. Ale dovedla se přívětivě pousmát, když zahovořila: „Tak tedy to je ta dívka, která tak pěkně zadeklamovala našemu panu biskupovi uvítání?“

Podala Petroně ruku k políbení. Petrona se dovtípila, byla podivně studená ta ruka v samém létě a hraběnka nosila v očích něco smutného, třebaže se chtěla usmívat.

Ta její oblejší průvodkyně zaryla se však do dívčiny tváře jakoby vysměvavě: „Du lieber Gott, die schlagt stark in die Familie ein!“⁴ ozvala se zvonivým hlasem.

³ Moula, nekňuba.

⁴ Můj ty milý Bože - ta padá silně do rodiny!

„Parlez français!“⁵ napomenula hraběnka tu paní nějak přiskromněle a najednou pohladila chalupníkovu dcerku po bohaté ovínce jejích vlasů a políbila ji na čelo.

Celé srdce Petronino se k ní najednou přitáhlo. Nezapomněla také ani hlásku z obou těch cizojazyčných poznámek, postřehla hned, že obtáčely její bytost a že se v nich zachvělo ono jisté tajemství. Ta studená ruka hraběncina, když se dotkla jejího čela a vlasů, jako by jen chtěla hladit prosbou, aby zachovala to pochopení jedině pro sebe.

Petrona si dala později nenápadně přeložiti slova obou paní od švagra a zaryla se jí do paměti již pro celý život.

Lidé tedy měli pravdu, když její rod chtěli pomlouvat v dávno zetlelých hrobech. Nějaký hrabě usadil Slomkovce do pěkné chalupy, ale hřích se ještě značil na světě, hřích, kterému on nechtěl propůjčiti své jméno.

Po svém návratu ze zámku vyprávěla dychtivě se vypyávajícím rodičům, že ty hraběcí paničky si prohlížely a pochvalovaly její kroj a posléze nakázaly zahradníkovi, aby Petroně udělil na památku dva květináče trvanlivých palmiček ze skleníku.

Zahradník musel poslechnout, ale přidal k tomu daru svoji nepřejnou poznámku, že mu to nejde do noty, když má vydávat do chalupnické posady zrovna svoje pěkně vypěstované palmy, ty že se budou v takovém nezvyklém okolí brzy poroučet.

„Cožpak zahradník je odjakživa nepřející kohout,“ mínil otec, „ale že tě paní hraběnka políbila na čelo, toho si vždy važ, tím se můžeš každému pochlubit, nebo ona by jenom tak ledajaké čelo mladého děvčiska nepolíbila.“

Petrona jen zamýšleně přitáčela na okně ke slunci svoje palmičky. Vyslechla pokojně sestřin nápad, aby se s ní o ten dar rozdělila, že ona si jednu palmu odveze do svého nového domova, tam že se v malovaném pokoji také bude lépe vyjímat; však zahradník měl vlastně trochu pravdu, že to do chalupy ani nepatří.

⁵ Mluvte francouzsky!

Petrona se nepřela, ale Hálčino přání a mínění dokázala rozhodně odmítnout. „Ty palmičky jsem dostala já a nerozdám je nikomu. U mne se jim bude dobře dařit. Do sto let prý mohou vydržet při rozumném zacházení, pravil zahradník!“

„A mne paní hraběnka políbila na čelo,“ odpověděla si jen ještě v duchu pro sebe. Ve škole bývala na slovo učitele poslušná, ale doma měla již svoji neomylnost a neústupnou umíněnost.

„To naše Hálka je daleko povolnější, a proto ji musí mít každý na světě rád,“ ozvala se zase tentokráte matka.

„Ty se jen stále vzpínáš, Petrono, aby jsi jen tu svoji bystrou hlavu jednou nenarazila o kámen.“

Petroně napadlo jen, že matka nevědomě praví, že má také Hálku mnohem raději než svou mladší dceru. Ale zato věděla, že na ni klade zase tatíček celou svoji víru, a to jí postačovalo.

Přítom si zase přivábila do vzpomínky tu bleďoučkou paní ze zámku, která ji pohládila a políbila na čelo jako svou. Tak přece někomu na světě byla blízká a zálibná, třebaže si ani sourostlých kamarádek získat nedovedla, jen proto, že ji žádné jejich hlouposti, jak se sama o nich vyjadřovala, netěšily, vždyť ani nedbala o největší rozkoš mládí – o tanec. Každé křepčení v loktech rozbujnělého mladíka připadalo jí nesmyslem a nezdálo se jí z jakéhosi jemnocitu ani slušným.

Nebylo ani zapotřebí, aby chalupník Slomek často opakoval před Petronou své vážné pojmání života, ona je měla také.

Rychtář Slomek, nemaje žádného syna, jako by si v Petroně vychoval chlapíka. Petrona dovedla řídit koně, zaorat i požit pole jako dovedný hospodář. Aby otec nemusel lézti na střechu, když se zmínil, že má trochu zavrať, dokázala šindelem pospravit střechu i také mnohou sedlářovu práci dovedla uspořít.

Matka rychtářka byla přenábožná, tuto vlastnost jí muž nechtěl vzít, ba uznával, že sluší dobře ženským. On sám však chodil do kostela jen na Boží hod a ještě jen jako ze slušnosti, že byl rychtářem, takže jeho žena musela pro něho skrytě obětovat mnohý otčenáš, aby mu to Pánbůh nezalíval, však že jinak beztoho on vědomě nezahřeší.

Petrona musela s matkou chodit do přespolejšího kostela jen na ranní mši, neboť rychtářka soudila, že o velké postávat pod kazatelnu mezi mladými její dceři nesluší, že ta nehlídaná chasa jenom z chrámu Páně vyběhne, seskočí se do nějakého parku a už jen hovoří o hloupostech. Až přijde k tomu čas, ať si potom o její Petronu požádá pořádný člověk v domě rodičů, nebo ať pošle slušné psaní, jak to dokázal její zeť, pan pojezdny.

Někdo dával Petronině matce vinu, že své dceři utiskuje mládí a nepustí ji ani k muzikám. Ale to se činila rychtářce křivda. Petrona sama si vynasla moudrost, že o žádné jásavé radovánky mládí ani nedbala. Jednou, když ji děvčata lákala, aby tu největší rozkoš – tanec – přece alespoň jedinkrát zakusila, odpověděla jim jako moudrá tetka: „Co máte na tom svém divém otáčení se za radost? Kdybyste si zacpaly uši a zahleděly se na takovou motanici tancujících, poznaly byste, že je to čiré bláznění.“

Petrona neměla ta slova ze sebe. Vyslechla je jednou od otce, ale přece si to děvčata o ní vykládala k její pohaně, že je ta milá Petrona nějaký nenapravitelný divoň.

Netáhl se také žádný šohaj za Petronou v touze, přicházely jen takové rozumové nabídky ponejvíce od dohazovačů nebo povážlivých matek, kterým se dovednost a skromnost rychtářovy dcerky zamlouvala. Ale to všecko se odráželo tam od stěny velké Slomkovy světnice, jako by se na ni jenom hrách házel.

Tak rozkvétalo na rychtářových oknech jen kvítí v nádheře, ale kolem těch oken nešlapal žádný frajer pěšinku, jak to chodívalo napořád u jiných stavení. Doznívaly sem leda někdy zvuky harmoniky nebo fujary odjinud a nejspíše zde našla vděčného sluchu jediná píseň ze sterých promarněných:

*Nevydávej se ty, děvče, ještě,
lépe je děvčici než nevěště.
Děvčice si chodí na svobodě
jako ta rybička v čerstvé vodě...*

„Ta písnička má svatou pravdu,“ poznamenala rychtářka a Petrona, zametajíc v podvečer dvůr nebo shánějíc kuřata do poklidu, když vyslechla takovou jinou lákavou píseň zdola z dědiny, nepocítila žádnou tesknotu. Nebylo u nich nikdy smutně, docházelo sem lidí dost, hlavně za rychtářem.

Chalupník Slomek dotvrzoval ještě svoji velkou vážnost po celém okolí, že věděl mnohé dobré rady nad doktory, lékaře i pravotára⁶.

Kdyby byl jen o to dbal, lidé by jej byli zanesli z vděčnosti dary, ale on dopřál poctivé pomoci každému zadarmo.

Měl sebrané po lukách a lesích takové znamenité koření a dovedl smíchat takové výtečné mazání, že ve víře lidu jeho léky pomáhaly od desaterých nemocí a trýzní.

Přitom nebyl Slomek nikterak pověřivým a na sebe domýšlivým. Vážné, neproniknutelné případy odkazoval skutečným lékařům, za kterými se ovšem z bystranského, v pohoří zapadlého koutu musela obětovat cesta do městečka nebo ještě dále.

Jednou tuto nesmělou cestu vážil ve vši tajnosti za lékařem sám a také potom se s tím nikomu nepřiznal. Jenom si hned druhého dne pečlivě zapisoval na arch papíru svým těžkým a neumělým písmem, co by se všechno muselo stát k dobrému pořádku, kdyby třeba náhle zemřel.

„Chci býti ve vši tichosti pochován,“ stálo na konci jeho poslední vůle, „ať mi každý dopřeje pokojného spánku. Potom nechci, aby mne žena u otevřeného hrobu odprošovala, není to žádný rozumný a hezký zvyk, když má hodná a věrná žena za všechnu svou poslušnost a trpělivost u hrobu ještě odprošovat.“⁷

Jednoho večera si poslala také zámecká paní pro vyhlášeného hojivého rychtáře. Přijížděl k ní letos sice každého dne k poledni starý, na zámku již obeznalý lékař z městečka, ale v ten den zůstávala hraběnka již tak sama v sobě rozháraná, že musela tápat

⁶ Advokáta. Pozn. red.

⁷ V některých slovenských krajích odprošuje veřejně manželka nebožtíka o jeho pohřbu.

po nějaké jiné pomoci. Vadla již jako nalomené stéblo, v zrcadle se již nemohla ani na sebe podívat a lékař jí dnes již v rozpacích navrhl neodkladné přesídlení z příliš ostrého zdejšího vzduchu, třeba jen na jiný zámek, který ležel v rovině.

Polekala se té rady důvtipem, že nejspíše ji chce lékař odsunouti k jiné zodpovědnosti, napadlo ji dokonce, že v tom jejím druhém domácím zámku očekává ji rodinná hrobka. Tonula v úzkostech a tu jí připomněla stará věrná komorná již pokolikáté, aby si přece jednou poslala pro toho zdejšího rychtáře, že každý si v utrpení jeho pomoc pochvaluje.

„Ach, Lory,“ povzdychla si hraběnka, „stydím se za to uchýlovat se k nevzdělanému člověku; potom víš, jaké neslušné domněnky zdejší lidé o tom Slomkově rodě si spředli, snad by mne ta vzpomínka rozčilila.“

Komorná sklopila oči k zemi. „Myslím, Vaše hraběcí Milosti, že to vzácné zdraví platí nadevšecko,“ našla oddanou odpověď.

„Máš pravdu, Lory,“ obemkla si hraběnka zhublými prsty své spánky. „Věř mi, že kdyby mi snad někdo poradil, abych se pokusila vyšplhati na věž, že potom uniknu těm mukám, učinila bych to. Pošli tedy pro toho člověka, pošlete pro něho kočár, když je takový, že nepřipustí žádnou odměnu, ať se ke mně hned dostaví a poveze se za to alespoň v mém kočáře.“

Netrvalo to ani půl hodiny, když k zámecké paní vešel dosti nepokorně chalupník Slomek. Když mu podávala ruku, stiskl ji bez rozpaků a podotkl, že je tady v zámku pěkný chládek.

Zavadil plaše o portrét hraběččina děda ve vysokém límci, znal už tu podobu dávno, octl se již třikrát v tomto pokoji, jednou ochotou klíčníka, dvakrát také před baronkou v starostenské záležitosti, nikdy si tu nepočínal nápadně. Ale dnes poškubl mimovolně svým zvláštním obočím, zakrouženým až k očním koutkům a přitiskl špičku ukazováčku k vršku své hladce oholené levé tváře, kde se značilo černé, jakoby ze sametu vykrojené znaménko, jako by to všechno chtěl před hraběnkou schovati.

„Posaďte se, prosím,“ zahovořila zámecká paní smutně přihlazeným hlasem.

Pohlédl na ni soucitně, jako by ničeho jiného zde nebylo než ta její trpící bytost. On poznával vždy takové zvětšené zúzkostněné oči svým soucitem. Poslechl a posadil se klidně proti domácí paní do měkké lenošky. V jeho pohybu, přeložení kolen i opření jeho zpracovaných prstů o lokte nezamíhl se nijaký selský ráz.

„Doktor mi dnes řekl, že by mi lépe svědčilo v našem lomnickém zámku,“ počala se paní svěřovat. „Ale já se toho přesídlení bojím, já se již všeho bojím. Co vy myslíte, prosím vás? Lidé o vás říkají, že jste vševědoucí, komorná sebrala o vás celé zázraky.“

„Tak, tak,“ uščeřil rychtář plachým pousmáním rty, „takového něco povědět, že bych byl vševědoucím, je skoro hřích. Vyvedl jsem za svého živobytí příliš mnoho hloupostí a chyb, které bych byl jistě neučinil, kdybych byl vševědoucím.“

„Snad jsem se správně nevyjádřila,“ přehladila si hraběnka požloutlé čelo. „Nezavolala jsem vás také proto, abych vám líčila průběh své nemoci, neprožívám ani příliš citelné bolesti. Ale moje komorná se domnívá, že byste mohl vědět nějaký prostředek proti bezměrným mukám mé nespavosti, neboť to všechno, co mi předepsali lékaři, nepomáhá. A ty nekonečné noci beze spánku nedají se popsati. Toto utrpení je však ze všeho nejhorší. Bojím se už někdy sama sebe, abych nespáchala něco, co by mohlo stísniti více moji rodinu než moje přirozená smrt. Ten strach, ten můj strach je hrozný!“

Ubohá paní se nervózně zachvěla.

Rychtář hned neodpověděl, sklopil oči k zemi, jako by zůstal přemožen tou neobyčejnou důvěrou. Ale když zase nadzvedl hlavu, položil hraběnce podivnou otázku:

„Vyzpovídala jste se dokonale na patřičném místě ze všeho? Nemáte již ničeho na svědomí, co dokáže člověka najednou tížit, jako by musel celou skálu vláčet? Ženské, jak je znám, bývají v tomto ohledu postrašené a tu jim nejspíše ulevuje zpověď.“

„V našich rodech dbáme náboženských příkazů,“ odpovídala paní bez pokory a poněkud chladně. „Vyzpovídala jsem se každoročně, jak je to pravidlem, a letos, že tuším blízkost té jisté brány, nedávno podruhé. Doufám také, že nemám ničeho na svědomí, za co by mne mohlo nějaké to božství zavrhnout.“

Rychtáře Slomka, který míval odjakživa mnoho zbytečných myšlenek, ale málo slov, zarazila ta slova „nějaké to božství“, jako by sám v nich byl pochycen ve vlastní setmělé otázce. Věděl již, že by nedovedl hraběnce sebrati celou její úzkost, kdyby k ní zahovořil jako k některé nehlobající ženičce, jejíž nezkrúšená čistá víra se dovedla blížit k jedinému božství bezpečnou modlitbou: „Ty nalomenou třtinu nedolomíš.“ Hraběnka neměla tohoto bezpečného přístavu, důmyslný člověk, který jej neměl také, musel k ní zahovořiti jinak než nějaký hodný velebníček.

„Tak čeho se bojíte?“ ozval se zase již klidně. „Vždyť spánek mívám jen ty, kteří se bojí.“

„Ani nevím, čeho se bojím,“ – posteskla si teď hraběnka upřímně, „ale to jste uhodl, že se přece jen bojím!“

„Tak vám něco povím, jako kdybyste byla mojí rodnou sestrou,“ chopil rychtář zámeckou paní teple za ruku. „Víte, některý člověk, třebaže nezapřel jakživi svoji dobrou víru, přece jen si není jist. A tu by si měl alespoň povědít jako statečný voják, který když se dívá do dálky, ze které jej může dnes nebo zítra trefit nějaká střela, se nezatřese, ale řekne si pro sebe: ‚Bud‘to tam nahoře nad celým naším světem něco je, a potom se tam setkám v divukrásné zahradě se svým zdravým mládím a se vším, co nejkrásnějšího a nejsladšího jsem kdy pochopil – anebo tam není nic, a pak budu alespoň spát pevným a jistým spánkem.‘ Tak vidíte, zrovna vy, která jste poznala dlouhá muka beze spánku, že se můžete v každém případě jen na něco dobrého těšit. Tak se jen nad tím zamyslete, čeho by se měl člověk bát?“

Paní, heboučká již jako stín, pozvedla k němu náhle své rozjasněné oči. Postřehla, že on sám se zadíval ke stěně na obraz muže ve vysokém límci a krajkové náprsence. Byli si v tomto

okamžiku nevýslovně podobni tito dva lidé různého stavu, ale kteří také špěli na světě jen za jediným jistým cílem, vyplněním té jednoduché otázky, kterou jí chtěl poradit prostý selský člověk, aby si ji kladla na útěchu.

„Ano“, ozvala se mírným, poslušným hlasem, „budu si to říkat a je pro mne veliká útěcha v těch slovech. Ale když vy jste ke mně promluvil jako k sestře a nechcete od nikoho přijímat za nejlepší pomoc žádné odměny – tedy mi alespoň dovolte, abych vás políbila jako bratra.“

Zámecká paní dotkla se opravdu povrásčeného chalupníkovy čela svými vybledlými rty.

„Sbohem, můj bratře!“ děla vroucně.

Slomek povstal pohnut, jak nebyl ještě nikdy v životě. „Věřte mi,“ dopověděl ještě, „že vyznala jste nyní, co chtěl Kristus od každého člověka za svou oběť. Tak ať se vám jen už vždycky usíná tak, jak bych chtěl kteroukoliv chvíli usínati já.“

Vrátil hraběnce nápadem vděčné dvornosti její polibek, že poprvé ve svém životě políbil ruku ženy mimo ruky vlastní matky, a odcházel po špičkách jako mladý hoch.

Pohlédli ještě na sebe, když bral šetrně za kliku vysokých dveří, jako dva v tuto chvíli spříznění.

„Počkejte, prosím vás,“ zastavila hraběnka ještě svého přítele. „Ráda bych vám dala přece něco s sebou na památku. Mám zde miniaturu svého děda, víte, to byl takový zvláštní člověk, přítel prostého lidu. Protože máme jeho portrét několikrát, mohu vám ten malý obrázek věnovat.“

Vyňala z malého stolku safiánové destičky, zdobené drobným stříbrným erbem, rozevřela je a ukázala Slomkovi jemnou miniaturu na slonové kosti. Představovala muže s vysokým límcem a krajkovou náprsenkou, jehož obraz na stěně přitahoval Slomokovy i Petroniny zraky.

„Myslím, že to je tady ten pán,“ vypravil ze sebe Slomek nějak ztíženě a ukázal na zeď v očividných rozpacích z překvapení toho daru.

„Ovšem,“ přisvědčila hraběnka. „Přála bych si, abyste dobře opatroval tuto památku.“

„Jak jinak než dobře,“ pamatoval se rychtář k rozumné řeči, ale vycházel přece ze zámku jako zpitý.

Tedy to jisté jeho vědomí bylo přiznané. Kdyby býval byl mladší a kdyby ta zámecká paní nebyla tak k němu laskavá a překonaná jako zvadlý lístek, mohl by jí povědít s jistým pohrdáním: „Mému vlastnímu otci nedal nikdo takový obrázek na památku.“ Ale co se teď již dalo napravovat.

Doma mu napadlo ukázat kožené destičky s miniaturou jen Petroně, neboť vlastní jeho žena nebyla tak spolehlivá, aby se nechtěla pochlubit Hálce, a ten zeť, pojezdny, by jistě věc roznášel dále; byl již takovým příliš vděčným lokajem, který nevěděl nikdy, kde má být na své domýšlivosti přestávajícím.

To poznal v sobě chalupník Slomek jiné stopy lidské hrdosti. Tkvěly v nejpříčinlivější práci, v rovnání všech schůdných a hezkých cest pro ty, kteří přijdou po nás, ale také v čisté vyhlídce z vlastních oken, že se nemusel člověk nikdy bát žádného pohanění svého jména. Tak to vždy vysvětloval dceři Petroně, „však jsi dost rozumná na takové věci.“

„Kdyby se se mnou něco jedné chvíle stalo,“ řekl tentokráte Petroně, „pamatuj si, že ta hračka, kterou mi hraběnka svěřila na památku, patří tobě a netřeba, aby jsi ji někomu ukazovala. Nejlépe bude, když si to hned zavřeš do své truhly,“ podotkl ještě, neboť s tou si rozuměli.

Poslechla dojatá takovou důvěrou a uložila si kožené destičky ke skvostné modlitební knize, kterou dostala před lety zaslouženě od biskupa za své uvítání.

Do týdne usnula tiše hraběnka na svém bystranském zámku na hedvábném polštáři a jen o málo týdnů později skončil také náhle krátký boj se smrtí rychtář Slomek s rýčem v ruce, na holé zemi, jak právě urovnával okap kolem svého stavení.

Snažil se vždy být neúnavným božím dělníkem. Za svého starostování vysázel celé skupiny i aleje stromů, kde se jen který na pustých místech bystranské obce mohl uchytit.

Privolaný lékař z městečka poznal už jen, že nosil v sobě vadu srdce, s kterou se mu nedávno přiznal, ale chtěl ji v sobě tajit nejspíše proto, aby svoji rodinu tím vědomím nestísnil.

Matka s Hálkou hrozně hořekovaly, ale Petrona si jen v duchu říkala v lítosti sepjaté pýchou: „Takového jsme měly tatíčka!“

* * *

Slomkovým nebylo lidské vážnosti, ani kdy nebylo hospodáře a znamenitého rychtáře, po kterém zbyla vděčná pověst.

Kolem pěkné jejich chalupy rozkvétaly pořád ještě statečné kaštany každému na odiv, právě tak jako korýtka na jejich oknech se pestřila čistými květy a Petroniny nevidané palmy se tam zelenaly a vzmáhaly k závisti zahradníka lépe než ty v jeho skleníku. Čas od času příjížděli do chalupy manželé pojezdných se dvěma dětmi; matka Slomková, jako by jen žila od jedné té návštěvy ke druhé.

Zakládala si na tom, že mohli příjíždět v panském kočáře. Nenapravitelný zahradník ve své nepřejčnosti sice vykládal v hospodě, že příjíždí vždycky jen v takovém odloženém kočáře, i těch koní že se tam na druhém panství užívá jen k hospodářským vyjíždkám. Věděl také, že si celá ta panička pojezdná ještě ráda z chalupy odveze hrnec sádla nebo novou peřinu, ale záviděný dojem zůstával, neboť lidé vždycky uznávají ten vyšší schůdek a krutí dokáží byt jen k přemoženým a zhrouceným.

Jedině Petronino mládí pociťovalo nějaké utišení a zapomínání osudu od té doby, kdy se již nemohlo promluvit rozumné slovo s otcem, které dovedlo všechno ostatní vynahradit. Teď po něm musela Petrona převzít jakoby celou vládu v domě. Matka nedovedla nic určovat, stávala se od smrti muže jen ještě více nábožnou, celou takovou zasněnou, musela docházet každý den na hřbitov a vždy jen čekala, až se před jejich vraty zastaví ta sláva jejich dětí pojezdných a dovede ji potěšiti.

Petrona přes veškerou svou přičinlivost a platné rozhodování v domě zůstávala v pozadí a cítila to, třebaže se nedalo o tom mluvit. Švagr pojezdny se poslední dobou šestadvacetileté Petrony vždy tázal s takovým podivným úsměvem: „A co ty pořád děláš, Petronko?“ a matka vždy stejně za dceru odpovídala:

„To víte, zeťáčku, u nás je pořád práce dost, že ani se nestačí a do večera už je člověk celý přemožený. To ona si dá Petronka jen pak v pozdní hodinu lokte za hlavu a už spí.“

Mohlo se to tak pravdivě zdát matce Slomkové, když jí samotné se vedlo navlas tak, že v pozdní hodině již zdravě spala a o ničem ani nevěděla.

„Dá si jen lokte za hlavu a už spí,“ opakovala si někdy Petrona matčina slova s jistou nevázností, aniž by je chtěla opravovat.

Ach, kterak se ta její mamička mýlila, když ani netušila, že její dcera musí si každého uhaslého dne pomyslit, kterak ta její léta ubíhají, kterak jen ubíhají, jakoby nadarmo, a ona, ve kterou přece její tatíček tolik věřil, jako by na tom světě nic neplatila.

Chodily na ni poslední dobou zrovna v tichých večerech takové trýznivé a nepokojné myšlenky. V zimě se u nich loudal den po dni, stejný a stejničký, jako ta vyhlídka na zbělenou nebo blátivou cestu před jejich okny; oči se jen mohly zachytit na těch palmách nebo věrně zeleném muškátu.

Lidé k nim přicházeli ze starého zvyku pro nějaké to koření a vždycky s nějakým nářkem, to pěkné a radostné si asi nechávali pro sebe. Ale každé chvíle se někdo zeptal matky Slomkové zcela nepokrytě: „Že ta vaše Petrona nemá již takového štěstí, jako je měla vaše starší dcera?“

Matka byla tak prostého ducha, že to po těch nešetných lidech ještě opakovala, ale přidávala s očividnou úzkostí: „Oni nechápou, že mne nemůžeš opustit a přibrat si někoho k nám do stavení, kdo by nám tu třeba krve upíjel. To je přece hrozně těžká věc, nasadit si sem nějakého chlapa!“

Přihlásila se již vpravdě hezká řada takových, kteří by si byli chtěli pořádnou ženskou odvésti, ale Slomkova Petrona se oproti

takovým návrhům opravdu vždy postavila jako nějaký nechápavý divoň.

Věděla příliš dobře, že není lákavá žádnou roztomilostí, k nějakému pěknému otáčení se, jako nějaká kuzelečka, byla také příliš vážná, na hochy nalíčit nedovedla, ale proto přece se nedalo její srdce prodávat. – Konečně měla také její matka tentokráte pravdu, že by nějaký takový chlap chtěl u nich vévodit, a ona přece nemohla nikomu dopřáti nad sebou nějaké vlády, to bylo nastokrát lépe zůstat si svobodnou a samostatnou.

Ano, kdyby někdo přišel, aby ji vzal tak měkce za ruku jako kamarádku, a spolu tak mohli chodit, že by jeden věřil druhému, aby i ona uplatňovala v domě celou svou dokonalost a vůli. Ach, nechtěla by tak pokorně přestávati na mužových pokynech, jak to činívala její vlastní matka; ten její vyvolený muž by jí musel věřit, že ona všechno vždy nejlépe myslí a také nejlépe vše ví, že je již taková po svém otci, celá dokonalá. A kdyby měli spolu nějaké děti, jistě takové vydařené děti, jak úžasně krásně by si je chtěla vychovávat, každému na příklad.

Bylo jí pomalu sedmadvacet let a opravdu jí připadalo, že se nějak s nejlepšou svou vůlí ztrácí na tom světě. A těžko, téměř nemožno bylo se s tím někomu svěřovat.

Hospodářské práce ani statečnou Petronu nepřemáhaly, třebaže by se to zdálo, když nebyl v domě mimo stárnoucího skotáka žádný muž.

Jednoho rána jela Petrona do mlýna s bryčkou pro poslední melivo.

Tentokrát bylo po deštivé noci, ale červnové umíněné slunce přemohlo celý kraj do nějaké blaze zlenivělé nálady hned zrána, takže zvolna klusající rozumná hnědka se zastavila na jediný povel cizího hlasu: „Hej – počkat! Nejedete k nám do mlýna?“

Nad úvozem se vypjal mladý chasník v poněkud poměštlém kroji, opíral se tam o rozkvetlý akát. Měl široce rozevřený obojek u krku, což se zavlnilo nespřádaností. Aniž by sňal klobouk, pozdravoval rozehraným úsměvem:

„Dobrý den! Jestli jedete opravdu k nám do mlýna, rád bych se svezl. Bude to rozmilé, když mne poveze ženská – nemyslíte?“ Aniž by se dočkal dovolení, pochytil opěrku a vyhoupl se na vůz.

„Hned jsem si to myslel, že míříte k našemu,“ usedal si tak hbitě, že téměř zavadil Petroně o klín.

„A, vy jste ten mladší mlynářů,“ řekla jen zticha Petrona.

„To je moje chyba, že zůstávám všude ten mladší mlynářů,“ vycenil v dobré náladě bělostnou podkůvku pevných zubů. Kdybych byl tím starším, nechávalo by se mi všude lepší právo. Mlýnem bych vládl já, sobě i jiným na radost.“

Petrona jej znala jenom tak zpovzdálčí. Věděla, že mu říkají Tomáš. Vrátil se nedávno z vojny a dříve prý mládkoval někde v dolejší kraji. – Věděla však, že toho Tómu lidé nepochvalují, ponocoval rád v hospodách a hrál prý náruživě karty. V tuto chvíli ji napadlo, že je ho škoda.

„Uvidíte,“ zahovořil zase, prohrabávaje si rukou světlé, nedbale rozhozené vlasy, „až dojdeme do mlýna, že mne uvítá doma rámus.“

„Proč rámus?“ děla táhle Petrona, poněkud znepokojená jeho hebce zrůžovělou tváří a pomněnkovými očima, které se k ní obracely téměř s dětskou důvěrou. Takové tvářnosti bylo skoro škoda pro chlapisko, mohla s ní být spokojená ženská.

„Počkejte jen, co bude říkat bratr, a hlavně ta jeho žena s pisklavým hlasem, který nakonec podráždí i tu naši mamičku, že počne nade mnou naříkat. Eh, ty ženské! Věru s mužskými bych se vždycky vyrovnal, že by hned ztichli, ale co má člověk si počít se ženskými?“

Zarděla se, že snižuje nějak stranu, ke které také patřila.

„Přeháníte!“ chtěla jedním slovem smést celou váhu jeho řeči.

„Věru nepřeháním!“ nezmírnil se ve svém přesvědčení. „Vím na slovo, kterak ta lamentace nade mnou počne. ‚Podívejte se, už se vrátil!‘ počne švagrína. ‚Jaja, je to pořádek!‘ A za ní hned mamička se ozve: ‚Kristapána, co to jen na mne ubohou čekalo za neštěstí! To jsi

zase celou noc nastavil! Celý zkažený jsi se mi vrátil z té vojny, že jsi tam raději někde ve světě nezůstal!“

Protože ztenčil hlas do ženského tónu a zalomil rukama, musela se Petrona tomu divadlu usmáti. Ale hned se zase ozvala celou svou vážností: „Pročpak nezůstáváte pořádně v noci doma?“

Zacásal ji lehounce za ucho jako v dětské hře: „Poznala jste někdy kouzlo takové noci, jako byla ta včerejší? Zkuste to jen jednou vyjít v takové noci třeba jen na zápraží. Vsadil bych se s vámi nevím o co, že vám z té pohádky celá duše zjihne a potáhne vás to někam od vlastního stavení dále, že se ani nenadějete a budete už za humny.“

„Ale ve vlastním hnízdě se to přece nejlépe usíná,“ odporovala Petrona jeho náhledu také dobrou vůlí, aby nezahanbila jeho matku, které už vlasy šedivěly.

„Věřil bych to také rád – ale muselo by doma být vždycky měkce ustláno, má milá!“ děl s plachým povzdechem: „Kdybyste jen zakusila, jak ty večery a noci u nás vypadají. Mlýn klepá bez noty stále stejně, a já mám rád buď ticho na spánek, anebo když už musím mít oči otevřené a sluch nastražený, ať slyším nějakou pěknou notu, při které se mile usíná. Ale u nás slyším jen bratra stále něco nespokojeně shánět, pořád mu všeho málo přibývá, protože pochytil od své ženy tu lakomost. Věřte mi, že u nás ze všeho nejhorší je ta švagrina. Ta řekne jen deset slov, ale každé jako jehla; ona už je celá taková pichlavá.“

Nadhazuje třeba naší mamičce: „No, to jste si vychovala syna,“ ovšem, že míní vždycky mne. A víte, že ona dere celé večery peří a dává hrozný pozor, aby nic na pápěrku nezůstalo? To by byla u ní veliká škoda, srdce by jí tím zanaříkalo.“

Mohli bychom po večeri sedávat ve velké jizbě všichni pospolu, ale čert aby to tam vydržel. Bratr bručí, švagrová píská, když promluví, mamička jen vzdychá a naříká. Jestli už nade mnou mají se vznášet nějaké nářky, že ubližuji lidem i Pánubohu, nač bych to měl poslouchat?

Ke všemu zdají se mi všichni už posedlí lakomostí a já si myslím, že lakomost je největším protivenstvím na světě, které může člověku krve upíjet.“

Hovořil mnoho a plyně. Petroně, která byla skoupá na každé zbytečné slovo, se však jeho hovor nějak zamlouval. Zněl měkce a příjemně i přes tu lehkomyšlnou veselost.

Když vyslovil ta dvě slůvka, „má milá“, ozvalo se to jakoby houslemi.

„Tak vy jste někde tu dnešní noc prochodil?“ položila mu tichou otázku.

„Celou zrovna ne,“ počal se upřímně zpovídati. „Nejprve jsem došel tak pomalým krokem až do Klumčic a napadlo mi, abych se trochu povyrazil v hospodě. Víte, já už si rád někdy hodím karty.“

„Kartám byste se ale měl zdaleka vyhýbat,“ vydechla teď Petrona s jistou prudkostí.

Nevšiml si toho, jen klidně pokračoval:

„Potom, když mi nepřálo žádné štěstí – zůstal jsem tam sedět v koutě u výčepu jako oukropek, poslouchal jsem, jak tam jeden obejda vyhrával na harmoniku a také k tomu zpíval, co mu tak do mysli přišlo. Věřte mi, že měl dost pěkný hlas. Zmínil se mi, že jezdí s brusem po světě, brousí lidem kosy, nůžky, a kde se co najde, a tou harmonikou si ještě přivydělává. Celkem ale vypadal jako vychrtlý vrabec.“

Celé to upřímné vypravování se nějak Petroně přičilo, jako kdyby rozumný člověk vedle dobré a schůdné cesty táhl se škarpou. Tóma přece jí nevyprávěl zrovna o krásně prožité noci, musela jej přece přerušit nespokojeností: „Kartám byste se měl zdaleka vyhýbat, je to ďáblovlo řemeslo,“ opakovala své mínění.

Dal se do jasného smíchu.

„Řekla jste to jako z kazatelny, ale copak je vám po mně? Já v ďábla nevěřím a mohu si dělat, co chci!“

Přibarvila se v tváři nad tou vyslovenou pravdou. Moudrý otec ji, vždy snadno vznětlivou nad nebezpečím jiných, napomínal: „Nemíchej se jakživa do cizích záležitostí, ledaže bys byla požádána

o poctivou radu. Vydej dobrou radu, ale hned potom se odvrát, když chce ještě někdo po tom tvém rozumném mínění lézti zase do škarpy. Ty ho již nevytáhneš, ale kdybys jej chytala za ruku, on strhne do té škarpy také tebe.“

Zesmutněla, musela jen ještě něco rozumného přidat, aby nevypadala překonána; ten mlynářův Tóma si přece nesměl pomyslit na první setkání, že nemá pravdu.

„Copak je to za radost sklánět se nad takovými papírovými destičkami a nekonečné chvíle přemýšlet, kterak obehrát druhého. Kdyby se alespoň nehrálo o peníze. S těmi možno přece počít moudřejší věci.“

Nabral znovu svého potutelného úsměvu: „Poznala jste také někdy tu rozkoš, kterou mohou k člověku přihrnout takové papírové destičky? Tančí před očima a dávají na všechno zapomenout.“

Petrona jen podivením rozšířila oči nad takovou dětinskou otázkou.

„Vždyť já jsem přece ženská, kterak by mne mohly svádět karty? Víím, že mohou jen utancovat každého až do pekla.“

Zase se dotkl lehounkým zacásnutím jejího ucha jako v dětské hře: „No vidíte, když jste té rozkoše sama nikdy nezakusila, neměla byste o ní kázat jako z kazatelny. Ani byste nemohla dokázat, že všechny ženské na světě se jí odříkaly. Mne zrovna naučila znát všechny figly hry krčmářova dcera z uherské doliny, když jsem jako voják někdy se u nich mohl ukázat – na tu jsem nikdy nevyzrál. A víte, že nebožka zdejší hraběnka prohrála jednou za jednu noc v kartách celé zbyšovské panství?“

Petrona povraštila trpně čelo. Políbila je přece jednou ta hraběnka, o které se to vyprávělo. Nevěřila to; lidé tak snadno ubližovali.

„Nechte mrtvých na pokoji, zaslechla jsem to také, ale nevěřím tak lehko povídačkám, musím se vždycky sama o všem přesvědčit, než soudím,“ děla stísněně.

„Ale musíte doznat, že za něco musí stát ty záludné karty, když tolik se pro ně obětuje.“

Petrona již neodpovídala, musela přemýšlet, co by se mělo s takovým člověkem počít, aby se zachránil. Doma ta jeho mamička, bratr a švagrina patrně to s ním neuměli. Nezdál se jí přece v gruntě zlý, ani zcela zkažený. Kdyby tak měl jen nějakého hodného kamaráda, který by to s ním dobře smýšlel, v tuto chvíli jí bylo nějak líto, že ona není mužem, který by jej jako věrný přítel dovedl zachránit, odvádět jej z každé pochybené cesty. S trpělivostí a láskou by se na něho muselo jít, to bylo nabíledni. Ona, byt mužským, by to dokázala.

„Počkejte,“ přerušil teď Tóma mlčení, „já se přece nenechám vézt od ženské. To bych byl špatný voják!“

Sebral Petroně z rukou otěže a zahvízdl na koně. Hnědka, jako by zcela dobře porozuměla, přidala do klusu.

„No, vidíte, že to tak jde pod mým komandem veseleji,“ zazářil Tóma zase v celé tváři dobrou náladou. Náhle zadrhl otěže jen do levé ruky a pravou ovinul zkušeným stiskem Petronin pas. Petrona se zachvěla a pokusila se nadnésti.

„Neopovažujte se!“ zazněl velitelsky nespokojeně její hlas.

„Jste vy ale nějaká divná svatá,“ zabroukl konejšivě. „Však už se neopovázím.“

Podíval se na ni znovu, teď sám trochu zmateně, neboť byl zvyklý ženské přízni a nevěděl teď opravdu, co by měl této dívce bez zvláštní krásy povědět chytrého na omluvu. Slýchal jen o těch Slomkových, že mají v záložně peníze a ten starý že doktoruje. To prvé jej nezajímalo, to druhé bylo k smíchu. Ale vzpomenu si, že tam na té jejich osamělé chalupě hezky kvetly kaštany, jeden bíle a ten vedlejší vždy růžově.

Rozpovídal se tedy poskromnělým hlasem, že se po nich nedávno ohlížel, když šel tam poblízkou po dolejší cestě. Vyhlížel si u řeky, pod vrbami tam dole koupání, je tam značnější hloubka, než ji skýtá jejich mlýnská strouha, ta je příhodná jen tak pro kachny.

„Mně se ten váš mlýn zdá dost utěšený,“ navazovala Petrona zklidnělý hovor.

„Utěšený,“ opakoval neradostně Tóma, „mne zase odtud všechno odhání.“

Před nimi prokukoval v topolné houštkce již výstavný Buryjův mlýn. Domácí pes Bábel se jim rozběhl naproti a ohlašoval je štěkotem. Na můstek, který vedl cestu přes strouhu k domovním dveřím, vyšla nejprve ženská postava v bělavém šátku. Po chvílce se tam objevila druhá žena v temném šátku. Ta první pohazovala v ruce vařečku. „Aha, už to uvítání začíná,“ prohodil nedbale Tóma, „kdybyste alespoň mohla říci, že jsem tu noc zažil u vás. Máte u vás jistě místa dost pro nenadálé hosty a jistě pěkné peřiny?“

„Nemluvte nesmysly!“ napomenula jej Petrona bez ostrosti, a tak se již podáním ruky rozešli.

Tóma vešel na zahradu a zmizel tam v besídce, povlečené fazolovými úponky.

Petrona seskočivši hbitě z vozu, zamířila přímo do mlýnice.

Když ale po chvíli odjížděla s nákladem mouky a otrub, obrátila hlavu po fazolových úponcích, které rozkvétaly rudými značkami na mlynářově besídce. Napadlo ji, že kvetou zpožděně, proto se jen po nich ohlížela.

Nebylo v besídce nikoho, ale zaslechla zřetelně, jak se panímáma mlynářka oknem příbytku ozývala nářkem a pisklavý hlas jí přizvukoval:

„Těch peněz co jen rozhází, těch peněz! Vsadila bych se, že si někde vypůjčuje!“

Petroně bylo náhle toho Tómy líto, přestože dbala u každého člověka především na pořádek. Ale na toho Tómu by se muselo jinak působit, nejspíše, že mu nikdo z domácích lidí nerozuměl, jak mu rozuměla ona.

Po dobrém by se na toho chasníka mělo jít, po dobrém, s velkou trpělivostí a láskou, jako na dítě.

* * *

Nedovedla na toho Tómu Buryju zapomenout. Vcházel jí nějak umíněně a tak směle do snů, jako když se odvážil vyhoupnouti se na její vůz a zavadit jí o klín. S těmi svými dětskými zraky chtěl jí stále vyprávět nějakou pohádku o kouzelných nocích, kterou jí za té jízdy do mlýna nedopověděl.

„Má milá,“ opakoval měkce – „člověk zjihne tou krásou.“ Ani se jí nedozpovídal, kde potom bloudil, když vyšel z té klumčické hospody. Chtěla stopovat ty jeho vidiny, když se za večerů zadívala od domácí chalupy z vršku po krajině. Bloudila po zahradě, troufala si vycházet i na stráň, která se od jejich plůtku svázela k řece. Doléhal k ní zřetelně šumot vody, jak se tam tříštila o kameny. Někdy zaslechla také v té letní tišině píseň harmoniky nebo fujary.

Dříve to nechápala, že člověk se může za těmi písničkami táhnout, dokud neporozuměla tomu Tómovi.

Bože, kdyby mu tak mohla přidati něco ze svého rozumu, on byl jen o dva roky mladší než ona, ale Petrona si připadala, že by k němu mohla promlouvat zcela mateřsky, jako to činila se sestřinými dětmi, když je někdy musela strážiti.

Popošla někdy již v tom roztoulaném večeru až poblízku břehu, kde se krčilo u vody několik starých vrb. Nezaznělo tam také mimo hádavého hovoru těch kamenů nějaké šplouchání, jako by se tam někdo koupal?

Což kdyby nezapomenutelný hlas na ni zavolal jako tenkrát zpod akátu, když jela s domácí hnědkou do Buryjova mlýna?

Nestalo se nic zvláštního, jenom pokaždé na ni shořejška zavolala matka jakoby na mladou děvčici, kterou je třeba hlídat:

„Kdepak chodíš, Petronko? Je třeba zavřít domovní dveře na klíč.“

Věděla tak neomylně, že Tóma přijde, pozvala jej přece, aby se přišel podívat na její včelník, slíbil, že jistě přijde, ale trvalo to mučivě dlouho, než se rozpomněl. Podpírala zrovna v zahradě rozviklaný oplůtek tralářků⁸ silnými klíny, aby jej v zimě sněhy

⁸ Tyčkový plůtek.

nerozvalily – oháněla se hbitě a dovedně kladivem i sekerkou, když se Tóma Buryja nějak tichošlápsky octl v její bezprostřední blízkosti s náhlou otázkou: „Mohl bych vám pomoci?“

Obrátila se prudce po jeho nezapomenutelném hlase a obemkla ji nejprve tíseň vědomí, že je zrovna tak nedbale ustrojená. Měla na sobě matčinu opranou šonepajovou kazajku pro pohodlí a šetrnost, že by bylo nějakého lepšího ústroje škoda.

„Už je to všechno pospravené, měl jste se dostavit dříve, dlouho to trvalo, než jste si na svůj slib vzpomněl, a řekl jste přece, že voják vždycky drží slovo,“ rozvínovala neobyčkle řeč jen ze samých rozpaků.

„Nevedla mne tady nikdy cesta,“ odpovídal Tóma se svým rozehraným úsměvem, „až dnes jsem měl pilné obstarávání ve Skočkově, že naši potřebovali jako sůl nějaké šroubky. Bratr povídá: ‚Mohl bys pro ty šroubky skočit, uděláš si špacír.‘ Víte, oni si mne vždy chtějí nabírat, že prý rád ten svůj život prošpacírují. Tak dobře, povídám, udělám si špacír. Já se s nimi nikdy nehádám – já jsem povolný jako beránek a to je někdy mrzí. Zato stojím na svém, že večery a noci patří mně, s těmi že si budu dělati, co já chci, a to je zase mrzí.“

Petrona, odjakživa důvtipná, nebyla z té jeho řeči moudrá; tušila jen, že nějak chce bloudit, když všichni lidé si rádi pospí. Nevysvětlil jí to tenkrát na bryčce jasně.

„Víte, já mám odjakživa takový slabý spánek jako hebkou kraječku,“ odpovídal a teď připadalo Petroně, že si nějak stýská.

„Já nedovedu chrápat a nevědět o sobě, mně připadá, že všechno vidím a všechno slyším, věřte mi, že to není žádná radost, mít stále tak nadarmo oči přivřeny. Proto se raději někam táhnu za světlem; někdy jsou to hvězdy na nebi a někdy zase hospoda, někdy strojná ženská hlava v takovéhle okeničce.“

Ukázal na okno, kde se zelenaly a pestřily její muškáty, bazalky a fuchsie. Petrona dobře chápala, co to znamená táhnouti se k takové okeničce, nebo trpělivě ji obcházet. Ale nikdy jí to

nepřipadalo tak roztomilé a vábivé, jako když Tóma o tom hovořil se svou nepokojnou touhou.

Nemohla zde u plůtku déle s ním zůstat státi, aby se na ni musel dívat v tom nevzhledném ústroji.

„Pojďte se tedy podívat na ty naše včely,“ napadla ji spása.

Zavedla Tómu před včelník, aby se zatím díval, ona že si jen musí odskočiti do stavení, svléci ze sebe tu mamiččinu kacabaju, kterou si přibrala jen ke své tesařské práci.

Tómovi ani nenapadlo porovnávat ten rozdíl, když se vrátila po chvilce celá ve svátečním kroji, ve svém nejobdivovanějším fěrtochu a zánovní šatce na hlavě. Jeho oči se přitahovaly jen k těm pěkným, roztodivným malůvkám na včelníku.

Byla zde uprostřed zobrazena Panna Maria mezi růžemi, svatý Antoníček, Josef i Cyril s Metudem, ale byl zde také voják na koni s napřaženou šavlí, oproti němu panenka s pozdviženým kvítkem v ruce a ostatní dvířka úlů samý roztodivný květ a ornament.

„Kdopak to všechno tak pěkně vymaloval?“ obdivoval Tóma upřímně.

„Kdopak by se s tím u nás pipal mimo mne,“ pošvihla sebou Petrona sebevědomě, neboť rýsovat a barvy podle různých naschráněných předloh obrázků nanášeti, to bylo odjakživa její největší radostí.

„Tož nejste jen dobrý hospodář, tesař i kočíš - ale i maléreček,“ ozval se Tóma jakoby nadšením. „Panebože, takovou ženu dostat, to by měl každý muž dobré časy.“

„Však v takové manželské zápřeži musí táhnout přece oba celou tíhu starostí,“ chtěla Petrona odpovědít, jak by rozumně odpověděla každému, ale její jindy tak nebojácné rty semkla taková nejistota, právě tak, jako by napoprvé nedokázala počítí Tómu nějak opravovat a napomínat.

„Nechtěl byste vejíti k nám do stavení? Ukázala bych vám svoje palmy. Starý zahradník ze zámku uznává teď, že jsou vzácné a dobře pěstované, ačkoliv mi tenkrát, když mi je paní hraběnka

darovala, prorokoval, že je nedokážu udržet v selském stavení,“ napadla Petronu ještě jedna pýcha.

„Máte tam ve stavení jenom samý starý, moc rozumný přívěsek,“ rozhodl se Tóma po krátkém přemýšlení. „Já se kamarádím nejraději s mladými – moudrostem a povzdechům se vyhýbám jako čert kříži.“

Petronu tato řeč nějak utiskla připomínkou, že už také přešla ta léta do dvacíti, která všichni lidé počítají za nejkrásnější v životě, a nikomu si ještě na světě neposteskla, jak málo v nich povinných daní zaplatil osud té její mladosti. Teď ale Tómovi musela odpovědět něco rozumného, aby si to zapamatoval.

„Komupak nebylo jednou osmnácte let,“ říkával náš tatíček každému, kdo chtěl třeba nějaké ženské počítati leta na její úkor. Vždyť čím dále krácel člověk životem, tím více zkusil, a už proto by si jej měli lidé vážit. A vy, Tómo, budete také jednou starým člověkem a mohlo by vám být úzko, kdyby se vám každý z těch mladších chtěl vyhýbat.“

„No, bude to asi tak... bude,“ děl Tóma poprvé vážně, bez toho svého rozehraného úsměvu.

V tomto okamžiku poznávala na něm Petrona nejlépe, že není nenapravitelným člověkem, jak mu lidé křivdili. Byl jen v každém slově a počínání nepředložený jako dítě; jestli jej nebude někdo pevně vodit za ruku, bude nešťastným...

Počali spolu chodit po vadnoucí zahradě, kterou oblévalo odpolední, již k západu nakloněné slunce malebně do ruda.

Tóma zapomínal na to své pilné poslání, že se má brzy navrátiti s potřebnými šroubky. Petrona měla mu to připomenouti, ale neučinila toho, protože to bylo tak milé, když se Tóma chvilkami zastavil v hovoru, opíraje se jako prut o některý strom a klobouček maje svezený do týla, že se mu ty jeho konopné, rozhozené vlasy zlatily po čele.

Na vršku dávno očesané jabloně zhlédl ještě jedno pěkné jablko a vylezl si pro ně opravdu tak svižně jako chlapčisko.

„Ukousněte si,“ podával Petroně svůj šťastný nález. „Potom si sním celé jablíčko já.“

„Máme těchto renetek v komoře dvě plné opálky,“ odmítala Petrona, „mohl byste si jich nabrat u nás plné kapsy a nemusel jste se namáhati.“

„Ale tohle renetče se na nás tak hezky smálo shora. No tak, ukousněte si přece mně k radosti!“ lákal podruhé. Poslechla již bez odporu a uhryzla si nepatrný kousek. „Jojha, jaké vy to máte pěkné zuby, jakoby z křídly vykrájené!“ našel Tóma zase něco k obdivu. Uměl naporád u mladších ženských vynalézat něco hezkého. Ale Petrona se zarděla nad jeho povrchními slovy, jako by ji někdo náhle květy obsypal.

Pohlížel na ni opravdu z těch teple makových a úsměvem stále obloučených očí nějaký dobrý, věrný kamarád.

Troufal si v její zahradě ztichlým, lahodným hlasem ze samé spokojenosti i písničku zanotovati:

*... Daleko, široko
do těch Nových Zámků,
stavíjí tam vežu
ze samých šohajků.*

*Mojeho milého
na sám vršek dali,
zlatou makověnku
z něho udělali.*

*Zlatá makověnka
dolů z veže spadla,
moja galanečka
do klína ji vzala.*

Petrona jen ztajila povzdech. Kterak vábné to bylo poslouchat, kterak rozmile vábné!

Kdyby tak teď Tóma si vzpomněl na přání, aby s ním ruku v ruce rozverně přeskočila ten jejich dosti vysoký plot u zahrady a rozběhli se někam, nevědouce kam, udělala by mu to po vůli. Zapomněla by na celou svoji vrozenou vážnost pro takový jediný blahý okamžik.

* * *

Tóma Buryja přišel potom zase za týden a pověděl Petroně, že se mu najednou zastesklo po nějakém jejím slově, když tu šel nedaleko kolem, že jej to celého obracelo k těm Slomkovým okeničkám. Potom už navykl si častěji se u nich zastavovati. Když už zima lezla člověku za nehty, vtáhl se rád i do světnice, do nevyhnutelné blízkosti těch dříve jej nevábících starých – a upíjeje Petroninu dobrou kávu, kterou každého vzácnějšího hosta u Slomků ze zvyku hostili, smál se, že tady asi nepočítají dvakrát po sobě zrnka do mlýnku, jako je počítá švagrová ve mlýně.

Matka Slomková se zastala vysmívané mlynářky, že ji zná jako hodnou, povážlivou ženskou, že ona takovou dětinskou věc jistě nevyvádí, když může bezpečně měřit po hrstce.

Ale Tóma se rozkřikl sám jako posedlé klučisko: „Na mou duši že přepočítává ta moje pisklavá švagrína dvakrát po sobě zrnka, než je semele, a když se o jedno zmátla, nelenuje si je donésti nazpátek do almárky a tu almárku si uzavírá na klíč.“

Matka Slomková už se jen zamlčela a zaryla oči do země.

„Víte, že si ji vzal bratr jako vdovu s dítětem jenom pro peníze?“ vrtal stále ještě Tóma trpělivost poslouchajících. „Ten její první muž měl umřít na divnou nemoc, že prý měl růži v uchu. Já ale říkám, že mu do toho ucha vjela jehla z té pisklavé řeči jeho ženy; tak, chudák, asi zašel na tu jehlu.“

Petrona potlačila úsměv nad tímto žertem, který jí připadal jen dětinský, a ozvala se jen tak na zamluvenou:

„Má ale hezkého chlapce ta vaše švagrína z toho prvního manželství a je takový rozumný! Když jsem byla tenkrát ve mlýně, jak jsem vás, Tóme, svezla, podržel mi koně jako velký člověk

a povídá: Jen žádný strach, já koníčkovi neublížím a on mně také ne!“

„Ach, ten náš Laca,“ vytrhl se teď rázem Tóma ze svého pomlouvání švagriny, „toho chlapce musí mít každý rád, to je z celého stavení můj nejlepší kamarád. Ať založí u nás kdokoliv křídu, kladívko nebo pilku, to vtipné klučisko všechno okamžitě najde, jako šotek.“

„Laca, Ladislav, i to jeho jméno se mi líbí,“ pravila Petrona, vzpomínajíc si ještě, že chlapec má takové věrné snědé oči, jako ony, které chodily po jejím vlastním rodě.

Ale od toho dne se hezký Tóma matce Slomkové celý zprotivil.

„Co si to k nám, děvčico moje, zveš za obejdu,“ zlobila se, sotvaže nemilý host odešel a Petrona se jakoby větrem pošlehnutá vracela zvenčí, protože Tómu Buryju vyprovázela až ke stránce, přestože venku nelákala žádná pěkná pohoda.

„Bez šátku si vyjdeš z domu! Taková povětřená jsi přece ještě jakživa nebyla. Snad si nemyslí ten mlynářův nezdar, který do stavení vždycky padne jako vrabec ze střechy, že by k nám směl docházet pořáde na besedu? Kdyby žil ještě nebožtík otec, nebo byl tady u nás zeťáček pan pojezdny, ti by jej již dovedli odkázat od našeho prahu někam jinam, kde je některým lidem všechno jedno!“

„Naše stavení dal nebožtík tatíček přece připsati na mne, že mému rozumu věřil,“ rozhodla se Petrona jednou provždy smést každou nadvládu svého švagra pojezdného. „Mohu si k nám pozvat a odsud vyprovázet, koho chci.“

Tenkrát se matka Slomčina poprvé v životě zaplakala nad svou mladší dcerou, která ji dosud nikdy v životě nezarmoutila.

Když pak znovu se octl ten protivný Tóma Buryja u nich na zastávce, vždy tak znenadání, jako když ze střechy vrabec spadne, a říkával, že jde do Klumčic, kam prý chodí na lepší sklínku přespolního vína, odešla matka pokaždé do kuchyně přebírat s tetkou peří a za nic na světě by ji byl nikdo zpátky do jizby nepřivolaal.

Tak mnohdy nedovedla Petroně odpouštět žádné lidské kazy, jak ji otec učil náhledu, že každý člověk má především opravovat sám sebe, a tak že nejlépe opraví také jiné, ale nemusí se kamarádit se žádným lidským plevelem, jak říkával těm, kteří odpadávali do škarpy života, že když je někdo chtěl pozvedat, spíše strhli jeho k sobě, než by se dali vynést a pozvednout.

Jen ten jediný Tóma Buryja jako by byl výjimkou ve všech těch zděděných nebo vlastních Petroniných zásadách. Mnozí mu říkali lajdák, karbaník a lunt, ale Petrona jej zvala vytrvale chudákem Tómu, kterému nikdo nerozumí, právě tak, jako by se syna zastávala vlastní matka.

Nedovedl nikdo toho Tómu pochytit za ruku a vésti jej s trpělivostí a láskou, jak by to dovedla ona; to bylo nejjistější ze všeho.

Chtěla přece všechno na světě brát statečně, když ji každý zval chlapíkem ženskou, ale pobledla přece jako sníh v tu chvíli, když se dozvěděla, že hned po Vánocích si bude brát Tóma Buryja Jenůfu, dcerku hospodského z Klumčic, o které se nikdy ani slovem své kamarádce Petroně nezmínil. Tedy to zůstávalo nepřiznaným tajemstvím těch jeho vábných večerů a nocí. Ale že dovedl zapírat takovou velikou věc před ní, která to s ním na světě nejoddaněji myslela, to ji zdrtilo až k horečce, že prokousala peřinu ve vzlykotu ve své komoře, než to své zklamání dokázala pochopit a trochu omluvit. Takový párek lidí domníval se nejspíše, že je asi na světě nejpřednější, ti druzí mohli vadnout jako ty bezmyšlenkovitě porvané květy u pěšin; co mu bylo po nich. Vždyť i ona nedbala mamičky a nikoho na světě by nedbala pro toho Tómu; to byl nyní její zasloužený trest.

Choulila se skutečně nějaký čas tak nicotná a neplatná na světě jako ten bezmyšlenkovitě porvaný nebo bezděčně pošlápnutý květ. Lidé ještě stále kolem ní bzučeli jak štiplavé mouchy, že by ta děvčica, která si Tómu Buryju přese všechno odrazování vybojovala, raději měla do vody skočit, ale Petrona dosud pokorně věděla, že

celé Tómovo odhýbnutí na lepší cesty vězí jen v rukou té, která se s ním povede k oltáři.

Obracela dceru vdovy hospodské z Klumčic na všechny strany, jak ji znala jen z málo setkání.

Ta Jenůfa byla také statně urostlá a přísnědlá, ale měla takové bystré, borůvkové oči, které jako by se mile smály na celý svět.

Bylo to již líbezné, že z ní zářila taková lehkovážná radost ze života, proto se musel asi Tóma Buryja za ní táhnout, že se v tom věčném rozehraném úsměvu spolu shodovali, a potom již pro ně oba neplatil ohled k žádnému na světě, oni dva jako by si jen na louce tančili.

Avšak Petrona věděla, že se vážný člověk stále na život tak dívat nemá, jako by jej chtěl protancovat nebo prohrát lehce v kartách. Zodpovědnost života byla příliš vážnou, krutě vážnou věcí. Kterak jen ten její tatíček celou obec obezřetně chtěl spravovat a svou rodinnou záprež vedl, aby mohla vzhůru tyčit hlavy, a na všechno se díval tak zvysoka, tak zvysoka, jako moudrý kazatel.

Slomkův bratr, který se zakutálel dolů do kraje a měl tam obchod se senem, dostal se jednou do pokuty a ostudy, že namíchal do sladkého sena pro erár nějaké trpké divočiny. Odbyl si to jenom peněžitou pokutou, ale na oči bystranskému rychtáři už jakživ přijít nesměl. Starší bratr Slomek mu napsal na nějakou písemní jeho omluvu a vytáčku: „Ve věci počestnosti mé rodiny není žádného smlouvání; nehlas se vícekrát ke mně, flintou bych tě dovedl odehnat od svého prahu!“

Ach, v té pěkné, příkladné Slomkově chalupě neznali lehkovážných úsměvů; kterak jenom mohla po tom Tómovi Buryjovi prahnout?

* * *

„Co mi schází?“ říkala si potom Petrona, jako navzdory všem svým dřívějším omylům a hebkým či horečným snům.

Zapráhla se zase dokonale do svého hospodářství i všech jiných povinností. Za svátečních dnů od jara až do podzimu piplala se se

svojí honosnou zahrádkou před našima⁹ – oděnou do nejhezčích barev, že to tam vypadalo jako roztodivné pentle – anebo se zatoulala shledávat hojivé byliny, aby v ničem nezklamala otcův odkaz. Musila také někdy mladším Slovencečkám dokonale kordulku nebo rukávce přistříhnout a narýsovat jim vzorek na pěkné, nevídané výšivky. Nové motivy si brala z přírody, ať to bylo na novou liliu, nebo na majkrábka¹⁰, mnohé ukázky pramatek jí nestačily, musela vynalézat po svém.

Nebývalo u nich zrovna smutno, protože k nim přicházelo stále ještě dost lidí.

Vdova rychtářka tloustla a mnoho svých starostí zaspávala. Pochvalovala si svobodnou dceru, že nad její moudrost a rozvahu přece jenom na světě není lepšího příkladu, a lidé to pomalu věřili také, neboť Petrona, přese všechnu svou nezapíranou nadnášlivost, myslila to očividně s každým dobře a jako by na sebe samu zapomínala.

Pokud byla valná sklizeň medu v jejím včelím hospodářství, podělili se jím nemocní, kteří med potřebovali, a veškeré koření a mazání dostávali zrovna tak zadarmo jako za dobré paměti hodného bystranského rychtáře. A právě tak dobré slovo jeho mladší dcery dovedlo lidi odvádět z každé úzkosti či lehkovážnosti.

Ale že se taková dokonalá ženská nevžívá, to se divil každý.

Zatím poznávala Petrona ze všech doslechů, že ta její úzkost o osud toho dítěte, Tómy Buryje, nebyla nadarmo; ta jeho žena jej kamarádsky ovládat nedovedla.

Tóma se přistěhoval se svým, od staršího bratra dočista vyplaceným přínosem do hospody své tchyně a zpočátku hleděl poctivě zastávat šenkýře.

Ale že musel s hostmi pít a dodávat sebe v kartách za někoho, kdo právě scházel, nenašel té pravé míry a počínal si poznenáhlu jako rozvířený host, kterého měla žena s tchyní obsluhovat.

⁹ Před domem.

¹⁰ Broučka.

Avšak nestačila jen tato nesprávnost, Tóma prohrával v kartách více než za svobody, kdy to nemohl nikdo po něm počítat. Nebyl žádnou domluvou svých lidí k zadržení, peníze z příhrádky sváteční komory mizely, až se nad tím obě ženské musely děsit a sdělovat svou úzkost příbuzným a soucitným, kteří ji zase bez soucitu roznášeli.

Petroně bylo líto obou manželů, ale když se dozvěděla, že Tóma se tak rozjařil nad narozením své dcerky, že prý ji chytil sotva zabalenou do náruče a lítal s ní po šenkovně jako blázen, každému chtěje ukazovat toho zlatého majkrábka, a sliboval, že od nynějška bude pro ni hospodařit, aby se mohla jako dcerka jednou v kočáře vozit – řekla si: „Má přece jen dobré srdce, ten Tóma. Teď on se jistě celý polepší pro to své dítě!“

Ta jeho žena s borůvkovými očima již se toho štěstí nedočkala, opustila v šestinedělí své droboučké dítě, ale když neklamně zatušila, že se tak stane, poprosila svého muže sepjatými rukama:

„Tómo, jestli si mne Pánbůh zavolá, najděte s naší maminkou Jenůfce nějakou hodnou, rozumnou matku, aby mne v hrobě srdce nebolelo.“

* * *

Když potom za necelé čtyři měsíce Tóma Buryja se zastavil pod rozkvetlými kaštany před Slomkovou chalupou, sejmul si klobouk a předal jej třikráte z jedné ruky do druhé, zahlédla jej Petrona z okna a popošla mu v ústrety, jako svému nezvratnému osudu. Od ženiny smrti byl prý celý změněný k dobrému, proč by mu zrovna ona nevěřila?

Posadila se s vdovcem na lavičku pod střední kaštan a zahovořila hned celou svou statečností a jemu samému jako k posile:

„Vím, proč jste došel, Tómo, však už u nás byla ta vaše mamička ze mlýna v tichu mi váš příchod svěřit. Ráda bych jenom věděla, byla-li to vaše vůle, nebo jen ta její.“

A tu jí svěřil Tóma se zaplavenými očima ta poslední nebožčina slova dodávaje: „Když ta moje matka s naší bábou (mínil tím svou

tchyni) se smluvily, že vy byste byla tou nejlepší a nejspolehlivější, uvěřil jsem tomu hned.“

Petrona se zamlčela. Celou duší jí prochvělo vědomí, že celý ten svůj osud, že se s tím Tómu nějak musí sejít, nějak tušila, jako by pořádě za ní šlapal tichoučkými kroky.

Ale přece jen si nějak zcela jinak představovala tuto chvíli. Ach, což se mohla ještě teď kolem ní míhat nějaká písnička? Dobře měl Tóma, že v ní nadnesl především rozum. I ona chce se zrovna na tu rozumnou stránku spoléhat.

„A jak byste si to představoval, kdybychom spolu měli jít k oltáři; už pro to dítě,“ ozvala se zvolna. „Potom přece bych já nemohla opustiti to naše hospodářství, mamička s těma dvěma starými lidmi by s tím nic nepořídila a švagr by také zde nemohl nic nového zavádět, když je všechno psané na mé jméno. A potom, Tómo, však víte sám na své svědomí, že ten šenk vás zavádí, to už je to nejhorší místo pro vás.“

Upřel na ni jakoby poslušně své pomměnkové oči.

„Baže, není to pro mne žádné dobré místo,“ prohrábl si vlasy, „také to tam v těch Klumčicích za nic nestojí; všechno už tam na mne padá. Já jen se bojím, že ta vaše mamička o mne nebude stát, abych se k vám přistěhoval s tou malou, která potřebuje ještě moc ženského opatrování a trpělivosti. Nemám také žádného přínosu, všechno padlo na ten šenk, celý sklep jsem tam za své peníze musel přestavovat, a přece všechno zůstalo psané na bábu – ona mluví, jako bych jí byl dlužen ještě já nějaké velké peníze.“

„O ten přínos by nebylo. Moje mamička by se mohla přesvědčit, že z vás může být jiný člověk,“ zabroukla mírně Petrona. „O dítě bych se také starala, že by to jeho vlastní matka lépe nedovedla. Ale kterak si to jen myslíte vy, Tómo, se mnou samotnou?“

Podívala se mu teď vážně do očí, jako by nebyla jen o dva roky, ale o dvacet jeho starší. Na opáleném čele se jí značily již dvě rýhy, srostlé obočí se jí trpně pošklublo v té přece jen nesnadné otázce.

„No, hezky, hezky si to myslím, že bychom se mohli spolu srovnat jako dvě půlky jablka,“ odpověděl vážně s neuhýbavými zraky.

Petroně se zazdalo, že ta slova i jeho pohled při nich zazněly nějakou písničkou. Seděl tu zase po dvou letech vedle ní na lavičce ten hezký hoch a připadal jí tak rozmilý, ještě po tom svém velkém neštěstí nepřekonaný, že se jí z toho hlava zatočila. Nemohla mu v této chvíli připomínat žádných výčitek.

„Pro mne je to dobře, že ta Jenůfka vlastní matky nepoznala,“ chytala se Petrona nějakých slov skutečnosti – „alespoň bude celá jako moje.“

„To budu rád, můj Bože, že bude v pořádných rukou,“ potřásl hlavou Tóma. – „Každý říká, že z ní bude moc hezká děvčica.“

„Je prý celá podobná na vás,“ vydechla zticha Petrona.

„Tak se zdá,“ pousmál se zdrželivě Tóma. „Ale nemohli bychom spolu sejítí někam dále od stavení? Tamhle se někdo z okna na nás dívá.“

„To je jen tetka,“ děla Petrona, ale zarděla se, když ještě přidala nepatrná slova: „Tak pojďme odsud každému z očí!“

Seběhli oba svižně po stránce a po ní dolů ke břehu řeky. Voda se zde na tom místě tříštila o kameny, zrovna jako by broukala nějakou ukolébavku.

Tóma se opřel o vrbu a pravil skoro jako v rozverném náladě: „Tak už jako bychom si dali slovo, Petronko. Ale ruku byste mi přece mohla podat na tu jistotu.“

Podala mu zvolna svoji ruku a pohlédla na něho pokorou své jediné lásky.

Snad to bezděčně zатуšil, či to učinil ze zkušenosti vždy mu věrné ženské přízně, ale pochytil Petronu tak obratně, že se mu nemohla vyvinout, a závazné políbení vzal si beze vší prosby.

U něho to znamenalo odbýti si jen povinnou daň na odbyt jeho tíživých starostí, ale u Petrony, téměř třicetileté, kterou ponejprv muž dokázal políbit, byl to nezvratný povel osudu. Tóma Buryja si jí tím políbením zajistil, že kdyby se zítra před ní zjevil ochuzený

o svou celou líbeznost a otrhaný jako lípa po květu, nemohla by se již od něho odvrátit.

Voda odrážející se u břehu o kameny broukala a zpívala v Petronině sluchu, že je sladko býti na světě, když tu kolem chodí ruku v ruce dva věrní si, v dobrém i zlém.

Vraceli se oba s vírou v nějaký nový život.

Petrona musela ještě překonat trpké překážky. Její matka, vždycky mírná, se vzepjala, jako by se poprvé v životě napila bojovné síly, a počala spojení své dcery s Tómovou Buryjou bránit mateřskou úzkostí, prosbou se sepjatýma rukama, potom hrozbou, vádou i zoufalým pláčem.

Přivolaný švagr pojezdny přijel se ženou a oba domlouvali Petroně nejprve upřímně po dobrém, potom již podrážděně.

Švagr pojezdny ji pak nakonec nazval beranem, který si jistě poláme rohy, ale aby se nikdy neopovažovala přijít si k němu stěžovat.

Matka se rozplakala, že se ze zdejší chalupy musí odstěhovat ke svým dětem pojezdny, kdyby tam u nich jen v koutečku se měla krčit, ale tu její mladší dceru že Pánbůh musí hrozně potrestat.

Ale Petrona tu stála oproti všem radám i hrozbám jako z kamene.

„Sama si vše odnesu, co mi slibujete, sama, jen když nás necháte s mým mužem na pokoji!“ To byla její jediná, nezvratná odpověď a pro ni se jí celá rodina zřekla...

* * *

Tóma Buryja si přivezl se svojí dcerkou do Slomkovy chalupy pěknou malovanou kolébku, naplněnou dětskou výbavou a vojenský kufr vlastních hábků; všecko ostatní si zadržela jeho bývalá tchyně pro sebe.

Pohádal se s příbuznými ze strany nebožky ženy proto tak zarytě, že tam v klumčické hospodě zvedl prsty k přísaze, že do té čertové sítě již nikdy nevkročí.

Zato k Petroně se dostavila vlastní Tóмова matka, výminkářka ze mlýna, se svým dobrým přáním i požehnáním a přinesla Petroně

pěknou kvočnu s kuřátky a tereziánský dukát. Prosila svou novou snachu, aby si jejího synka přece jen dobře považovala, i když o svůj otcovský podíl přišel, že on není ten nejhorší člověk, že je jen trochu od toho světa, který musel jako voják protoulat, pochycený.

Petrona jí porozuměla, políbila jí uctivě ruku jako vlastní mamiče a děla s jistotou: „To všechno, co bylo, za tím se udělala čára. Jenom ať mi už nikdo nic nevypráví.“

„Zrovna jsem si to tak myslela, dcero moje,“ odpovídala s povlhlým zrakem mlynářka, „že přišel teď Tóma do pravých rukou a já už se jenom, dceruško moje, za všechnu tvoji manželskou trpělivost budu modlit.“

Když vešel po chvíli Tóma do jizby, našel obě ženy v nejšťastnější shodě u Jenůfčiny kolébky.

„Bože, jaký je to rozdíl tady v té Slomkově usedlosti proti té klumčické hospodě,“ uznával s jistou vděčností. „Ba i v tom našem mlýně, všude jen samé motání a váda, a zde jakoby v kostele, samý pěkný mír, nikdo nic nevyčítá.“

A chtěl za to blaho být pořádným a příčinnivým, vždyť ta Petrona Slomčanka byla opravdu nejvzácnější ženskou v celém kraji, třebaže jí říkali také metr ženská a nebyla napohled zrovna hezká.

Tómovi se v prvních týdnech manželství zcela spokojeně zamlouvalo, že jej žena časně vzbudila a říkala: „Hybaj, hochu! Snídani už máme na stole a potom čeká práce habaděj, a práce je radost, jak říkával nebožtík tatíček.“

Vyskočil – ustrojil se svižně jako voják, pojedl s chutí čistě prostřenou snídani a šli se ženou do stáje, na pole nebo louku, kde zrovna nejpilnější práce volala.

Tak to bývalo odjakživa za Petronina pochopení; její otec i matka nedovedli chvíli zahálet. Na pohovění měli dle rychtářova zákona, dcerou zděděného, právo jen staří, ti, co již něco na světě dokázali.

Tómu však všechny ty zákony počaly brzo zarážet. Ozval se, třeba zcela krotce, že té práce je ve velké chalupě na přetížení a ten ženin přívěsek, tetka Slomčina a loudavý strýc, mnoho tady nezastanou, bylo by třeba přibrat nějaké mladší síly.

„Copak bychom si mohli potom ukládat, kdybychom je museli platit,“ zamítla Petrona takový plán. „Bůhví s kým bychom se museli pak snášet, kdo by to s námi již tak věrně nesmýšlel. Já si již ty svoje lidi dohovám až do jejich smrti. Tetka je teď k malé Jenůfce potřebná a dobrá jako chleba; strýček obstará spolehlivě to krmivo pro stájku, a v ostatním musíme natáhnout běhy my dva sami, však my už to dokážeme!“

Pošvihla sukněmi, jako by v té naději tkvěla velká její radost.

„Ráda bych již kvůli lidem, a zvláště té naší mamičce a švagrové dokázala, že si za naší společné vlády něco koupíme,“ rozkládala mile své naděje. „Naschvál jsem dala na tebe připsat polovinu svého majetku, aby ti nikdo nemohl vyčítat, že u mne platíš za oušlapka. Ale teď musíme se snažit, abychom tak spolu něco si mohli přikupovat a všichni lidé poznali, že se vzmáháme.“

„To bude dobře,“ pochopil správně Tóma, „ať nám potom třeba každý závidí.“

„To by jen byla moje radost,“ zadívala se Buryjovka se svým řídkým úsměvem na své vysoké palmy, které pomalu dosahovaly již až k trámové stropu, „ať nám jen každý závidí. To se nám již vždycky dobře povede i u všech lidí, neboť oni dovedou být krutí jenom k přemoženým.“

„Baže, ten, kdo prohrál, má ještě ke všemu vždycky škodu výsměchu a nabírání,“ ozval se Tóma ze zkušenosti.

„Mému tatíčkovi a mně i celé mé rodině se jakživ nikdo nemohl vysmát,“ děla Buryjovka s povýšenou hlavou, „tak to bude vypadat i nadále u nás dvou. Ale poslouchej, Tómo, cestář Trojáněk chce prodat tu šikovnou rovinku nedaleko našeho pole, sázel tam vždycky zelné hlávky i ječmenu se tam pěkně dařilo. Takový dobrý živný dílek je vděčnější než uložené peníze ve spořitelně. Tak to půjdeš v neděli s Trojánkem vyjednat. On žádá osm stovek; kdyby se uzdráhl na šest, nemeškej a hned mu je vyplať. Necháš si to řádně podepsat, to je vždy nejhlavnější věc.“

Tóma zamával rukou, jako by se to rozumělo samo sebou, on sám nebyl přece žádný letošní zajíc a ta jeho žena měla ve zvyku určovat

jako nějaký úřada, to se mu na ní nelíbilo. Ale musel již nad nějakým tím jejím nepěkným návykem přimhouřit oko, když to byla jinak znamenitá ženská a on ve vlastní svou dokonalost ani sám nemohl věřit. Proto se již ozval zcela pokojně:

„Což, smlouvat, to já umím; v tomhle ohledu nezapřu svého bratra mlynáře.“

„Tu rovinku nechali bychom zase připsati na nás oba,“ určila ještě Buryjovka. „Tak se to patří v pořádném manželství.“

* * *

Tato vážná úmluva se měla vyplnit sedmého týdne v Petronině manželství.

Za nedělního odpůldne vyprovodila svého muže až dolů k úvozové cestě a ještě za ním poslala svůj přejný úsměv na dobrou pořízenou s koupí cestářovy rovinky. Stará tetka Slomková si zatím ve stavení trochu lehla, za té nedělní chvíle; říkávala, že je to tak jejím svátečním blahem.

Petrona za ni hlídala malou Jenůfku; šila jí důmyslně teplé šatky pro nejbližší zimu, protože tou dobou bude se již dítě rádo šoulat po zemi, nesmí se nastudit. Napletla již také po večerních chvílích kolikeré punčošky, bude jediné ještě scházet pěkný čepčáček, takovou roztomilou pupinu bude chtít Jenůfce zrobit jako makový květ.

Děvčátko si volně oddychovalo v kolébce, mělo celé tváře zrůžovělé až do lesku a takové zlatisté třepení na přimknutých víčkách; bylo k zlíbání. Tómovi muselo k tomu děcku srdce přirůstat, když přirůstalo k tomu jejímu, k oddané náruči nevlastní matky.

Najednou si Petrona zhluboka povzdychla a zahleděla se na obraz Matky boží s Jezulátkem na protější stěně.

„Ach, Panno Maria, vždyť nebylo ještě slýcháno, aby jsi nebyla někoho oslyšela, kdo v tebe doufal,“ počala se Petrona v duchu modlití. „Vypros mi, milostivá, u Boha všemohoucího také dítě – takového statného chlapčoka bych nejraději měla k té naší Jenůfce

do parku. Byl by jistě krásný po Tómovi, ten můj synek radostný. Kdyby měl to znaménko na vršku tváře, také by nebylo žádné neštěstí," předla svůj sen dále, „mužskému projde všechno a není na mužské tváři věru ani takové znaménko protivné.“

Položila rozešité šatečky před sebe na stůl, pohládila je jakoby na chvilku rozloučení a postavila se před malé zrcadlo, do kterého se tak rád zadíval Tóma. Ach, on to o sobě příliš dobře věděl, že byl tak rozmile pohledný.

Náhle jí padla do zraku truhla, na které stály její obdivované palmy. Byly dost těžké, ale Buryjovka je obě odstavila na zem, odstranila ještě ochrannou desku z víka malování, která tam byla rozumně umístěna jako podklad pod velká korýtka palem. Potom sebrala z poličky ukrytý klíč a otevřela truhlu znovu jako po poledni, když z ní vybrala svou našetřenou hotovost šest set zlatých.

Zahrábla do snůšky vyšíváných plachet a fěrtochů a vytáhla ze starého hedvábného šátku kožené safiánové destičky, a pohlédla pozorně na miniaturu muže v tuhém límci, s krajkovou náprsenkou, kterou jí otec svěřil.

Obrátila jemnický obrázek k oknu ke světlu a posoudila zase jednou známé zvlněné vlasy nad čelem, zakroužené obočí k očním koutkům, hrdé, sebevědomé oči, trochu zostřený nos a tu tečku na vršku pravé tváře. Ach, ať by byl již ten její synek zrovna takový, ať by padal do toho rodu, který její pramáteři snad krutě ublížil, snad v něm bylo také něco ztajeného, lepšího. Ona by si chtěla zrovna na tom nejméně zakládat.

Teď postřehla, že se Jenůfka v kolébce zahýbla. Zabalila zase spěšně safiánové destičky s miniaturou do šátku, sklápěla víko, postavila palmy zase do pořádku a zavolala:

„Hned, hned, majkrábkou zlatý, máma už jde, máma už jde!“

Dítě se zase brzy zabralo do pokojného spánku, ale Petrona zůstala ještě u kolébky klečet. Přehazujíc na strojném Jenůfčině lůžku vyšívanou pokrývku, pocítila bolestnou tísní zase jednou touhu po vlastním dítěti, podobajícím se drobné Jenůfce a oněm anděličkům, které vídávala všude poblíže oltářů, jak těšili lidské oči.

Nepřestala věřit, že kdyby mohla Tómovi darovati dítě, takového rozmilého chlapčoka, že by se její muž rázem polepšil a změnil. Trýznivý stud, že není hodna a schopna vlastního mateřství, by její nepokojné hlavě a prahnoucímu srdci také ulevil, obrátil se v pýchu, nad kterou blaženější by poznat nemohla. Její manželství by se takovou boží milostí rázem pojistilo k štěstí. Vzpomínala si, kterak se to tenkrát po dědině roznášelo, když Tóмова první žena povila mu dítě, jak radostí jásal a vyváděl. Děcko mužského rodu by se dokázalo ještě povýšiti nad děvčicou.

Petrona nemohla se té nesmírné touhy zbavit, pronásledovala ji horečnými vidinami, kudy chodila, i ve bezesných nocech. Vzpomínala si, že její moudrý otec se jednou o neplodných ženách vyslovil, že jsou jako jabloň bez jablíček, planě odkvétající...

Porovnávala se s nebožkou Jenůfou, kterou předčila vzrůstem i silou, a již božství přece svěřilo dítě. Proč byla ona tak trestaná a Bohem zapomenutá, když nikdy nikomu na světě nechtěla ublížit, ba pokorně ráda každému dobru posloužila.

Osněný zjev synečka ji vábil jako nebeský ráj, ve své nezměrné touze upínala se již i na zázraky, ve které její otec nikdy nevěřil. Ukládala si posty a vypravila se několikrát z domu na poutě k pomocné Matce boží pod záminkou, že chce nakoupit potřebné ovčí vlny. Rozdávala bédným, kde jen mohla. Psala také matce pokorné dopisy vzpomínajíc si, že si jí snad k boží nespokojenosti dosti nevážíla a božství ji za to trestá. Odsunovala otcova slova, který zval daleké cesty na poutě bláhovými, že se nadarmo zamešká doma užitečná práce a milosrdná božstva, dlící v každém obláčku, i nad domácím sadem, vidí a slyší všude člověka.

Mučivé vidiny draly se Petroně již tak horečně do srdce, že si přála za příchod a jediný úsměv vlastního dítěte položit život.

Avšak veškeré její osněné oběti i naděje zůstávaly promarněny...

* * *

Blížilo se k šesté hodině navečer, když se znepokojená Petrona vydala ze stavení hledat Tóma... U cestáře se dozvěděla, že tam

opravdu brzo z poledne byl, ale že cestář nebyl zrovna doma, vzkázal mu, že přijde znovu, za nějakou hodinu, na důležitou besedu. Čekali jej proto - ale už se u nich neukázal.

Petrona se rozběhla na mílovou cestu do Klumčic, věděla sice, že tam příbuzní o sebe nestáli, ale mohl se tam Tóma přece jen zastavit, když poráde litoval své žluté bryčky, která prý mu tam nespravedlivě uvízla. Možná že se chtěl také pochlubit se svou novou spokojeností; bylo by to přirozené.

Však v Klumčicích také Tómy nebylo; uštvaná Buryjovka se obrátila k domovu a zamířila do mlýna.

„Mamičko, nemám pokoje,“ posteskla si potichu a v taji tchyni, která už si hověla na lůžku, „Tóma odešel z domu ke třetí hodině s velikými penězi; u cestářů podruhé se nedostavil, a jako když se po něm zem slehne.“

„S velkými penězi?“ opakovala výměnkářka již jakoby neopatrně ze sna. „To je chyba, duše moja, veliká chyba, to on náš Tóma zase někde zapadl do těch hříšných karet.“

Tóma se vrátil domů k ránu, rozcuchaný jako vrabec. Nebylo s ním žádné rozumné řeči, a kde těch těžkých, napoprvé mu svěřených peněz pozbyl, bylo mu samotnému stydno povídat.

V tísní svého svědomí počal se ohlížeti po nějaké práci a poklidil v nadsazené píli celý dvůr. Petrona dělala, jako by byl ve stavení cizím, jenom jídlo mu beze slova položila na stůl.

Promluvila na něho teprve druhého dne.

„Zradil jsi, Tómo, celou moji víru v tebe, jsi opravdu takový oušlapek, že se každý může o tebe otřítí nevážností. Ty jsi ty moje peníze prohrál v kartách. Já si na tebe nikomu nepožaluji, mám, co jsem chtěla, ale lidé tu hanbu neutají a budou v ní tahtat také moje jméno.“

Její těžká slova byla pronesena bez křiku, jen mírným hlasem, jako by byla prochvěná napomenutím.

„Jen trpělivost, milosrdný Bože, slibovala jsem před tebou velikou trpělivost.“

Tóma očividně banoval¹¹, to bylo na něm vidět, ještě tentokráte v něm zatušila takové provinilé své dítě, ještě tentokráte.

Manželé se udobřili, ale za tři týdny padl zase Tóma do své kletby. Hrál na dluh, lidé věřili jménu jeho ženy a přikvačila upomínka hospodského, který ochotně půjčil.

Petrona bez odmluvy ten značný dluh zaplatila, aby se nehrnula žádná ostuda na její jméno – ale tentokráte poprosila již muže se sepjatýma rukama, aby se vzpamatoval, ona že chce teď všude choditi s ním, krok že jej samotného z domu již nepustí.

Tóma vymykal se jí však jako úhoř a její ostré výčitky dokázal jednou zarazit poznámkou, že si ji nebral ze žádné lásky a otroka že jí tady na chalupě, kde lišky dávají dobrou noc, dělat nebude.

A nemohla ani svého muže vykazovat z domu, aby vlastní její hrdost nebyla pošlapána v očích všech lidí. Přisahala také snášeti dobré i zlé; musela zůstat i ve své nejlepší vůli i ve své vině jeho věrnou ženou.

* * *

Po dvou letech zastavila se Buryjovka nad zříceninou svého životního štěstí jako zkamenělá, ale sama v sobě nepřemožená.

Všecko kolem ní zdálo se již ztišené v hrobě, jako byl tam již ztišený její muž. Schoval se tam jen nešťastnou náhodou. Pohrával si v napilosti myslivcovou puškou v hospodě, kam již chodil a zůstával tam do noci den co den, nahodilá rána mu vjela do hlavy, že ani úzkostí nezahlesl.

Buryjovka jej nelitovala. Chápala, že to, co se s Tómou stalo, bylo to nejslušnější z celé jeho bídy; kdyby to byl učinil zúmyslně, pomyslíla by si, že se vzmožil přece jen na kousek statečnosti.

Ale ona obětovala svému omylu téměř celý svůj majetek. Nosila už jednou provždy Tómovo příjmení jako své; aby toto jméno nebylo poníženo a její chalupa prodávána vcelku, když byl Tóma

¹¹ Litoval.

zapsán na její polovici, musela odprodat veškerá svá pole, i tu záviděníhodnou louku, která se svázela až dolů k řece.

Prodala také celou stájku, i veškeré hospodářské nářadí, jediné co zachránila – byl její včelník.

Mnoho jí osud sebral, jen o její vlastní počestnost ji nemohl oloupiti; lidé ji nesměli ponižovat, ba ani se jí nesměli vysmát.

Vodila si svoji pastorkyni Jenůfku všude jako poklad i dokument své nezhroutenosti, ba jistě pýchy.

To děcko bylo zdravím zářící, rozmilé a nastrojené vždy jako panenka na podívanou.

Když jednou dítě ochuravělo těžkými osypkami, nespolehla se na veškeré své po otci zděděné vědění, dala své pastorkyni přivést dva doktory.

Obětovala na to bez váhání svůj svatební dar, tereziánský dukát, který dostala od tchyně pro štěstí, které se nedostavilo.

Tehdy, kdy probděla u nemocné dcerky celé noci, zaslíbila jí také největší svou oběť, že se nespolehne jen na svoji výšivkovou práci, kterou ochuzená snažila se krýti živobytí; to by jakživa nemohla pro Jenůfku ničeho ušetřiti. Její pastorkyně by zůstala čistou nuzačkou, protože i její vlastní klumčická babička už skoro nic neměla; ani ta výminkářka z domácího mlýna by nemohla pomoci. – Buryjovka si umínila, že sehne svoji šíji pod značně výnosnější krosnu a bude trpělivě nosit máslo, tvaroh, vejce a svoje výšivky do města, kde se všechno lépe zpeněží – a potom se bude moci pro Jenůfku groš ke groši ukládat...

Buryjovka byla tomu nevýslovně povděčná, že jí Jenůfka zůstala tak zcela na starosti, alespoň ji nikdo nepřipraví o jedinou radost a cenu jejího života.

V jedné své nejvroucnější modlitbě prosila první Tómovu manželku: „Nech si teď, Jenůfo, už božím milosrdenstvím již zjištěného Tómu, ale tu dcerku mi celou předej, jako by byla už jen moje! Šťastnou ti ji odvedu jednou tam za prahem boží pravdy... spolehni se, nebožačko Jenůfo! Považ, že nemám nikoho na světě

k víře, tebe měl za tvého života alespoň Tóma rád, ale mně pověděl do očí, že si mne bral bez lásky.“

Nekráčel opravdu již nikdy ani ve snu po jejím boku ten hezký ošemetný člověk, Tóma Buryja – nebylo pro ni už ani vzpomínky na něho. Zaplatila draze svůj omyl, promarnila v něm všecko, co mohlo na světě zaznívat písničkou do jejího pojmu. Jenom ta jediná nadějná haluzka jí zůstala v rukou, která jí poroste vzhůru k potěše i mateřské pýše života – ta její radostná pastorkyně.

Všichni lidé tu její dobrou snahu uznávali.

Pokaždé, když se setkala se svojí tchyní, výminkářkou ze mlýna, děkovala jí žehnáním. „Ty jsi, dcero moje, přestála v trpělivosti křížovou cestu s tím mým synem, který už za sebe nemohl.“ A tvrdívala několikrát: „Tobě všechno bude jednou vynahrazeno na té milé sirotě Jenůfce. Uvidíš, že si tě bude jednou vážit jako zlata.“

„Proč Jenůfku zvete sirotou, mamičko, cožpak nemá ve mně spolehlivou mamičku?“ ozvala se Buryjovka jakoby právem.

„Ba, dcero moje,“ opravovala se mlynářka, „ty jsi nad vlastní mámu!“

Buryjovka se usmála, jak se jen tehdy dovedla pousmát, když někdo před ní cenil její dokonalé mateřství. Vždyť sám pan farář z městečka to její zdárné pěstounství pochválil. Řekl, že před takovou příkladnou oddaností matky k nevlastnímu dítěti on smeká klobouk. A po nedávné smrti starého krejčíře, kostelníka zdejší kaple, určil:

„Rád bych viděl, Buryjovko, kdybyste si vzala tu naši přifařenou bystranskou kapli do opatrování teď vy. Mně tak připadá, že v těch vašich rukou všechno pořádkem a čistotou jen kvete.“

To byla také veřejná pocta. Petrona Buryjovka se ujala vlády v drobném tom kostelíčku, zasvěceném svatému Antonínu, kde byla sloužena základem zdejšího panského sídla mše třikrát do roka. Od té doby se bystranská kaple skvěla dokonalou čistotou, nikdy tam nevyhasla u toho nadějného světce, který mohl vracet všechno ztracené, věčná lampička; od jara až do podzimu bývalo tam

postaveno vždy čerstvé kvítí ve skleněných vázičkách a v zimě krásily oltářík nějaké voskové věnečky, které snesli vděční věřící.

Petroně Buryjovce zůstalo pak již považované a zasloužené jméno kostelníčka.

* * *

Chalupu na samotě, odjakživa zvažnělou a stále hustěji ostíněnou půlkruhem vzrůstajících se kaštanů, jako by vítr pořád otáčel k slunci od té doby, kdy se v ní rozléhalo neustálé švitoření prudce vyrůstající Buryjovy Jenůfky.

Děvčisko bylo čilé a všetečné a od něho se rozpovídala i ta zamlklá stará tetka Slomčina; našla v sobě najednou nekonečné pohádky, které vděčné posluchače Jenůfě nepřestávala vykládati s jistotou dobrého zakončení. U ní vždycky princ dostal po dlouhých zkouškách svou vytouženou Majolenu a ten zbojník Jano nemusel nakonec zůstat na skále, ale dotíhl se ruku v ruce se svou Lucií pěkného statku s velkou zahradou a všecky viny mu byly odpuštěny. A všude dobrým lidským srdcím pomáhal nějaký holoubek nebo beránek – i ten kohout.

Jednou, když již byla Jenůfa desítiletou vtípnou školačkou, vyposlechla kostelníčka Buryjovka od svého šití u okna tři takové pohádky a ozvala se dobře míněným napomenutím:

„Ať si jen ta moje pastorkyně nevkládá do víry takové vymyšlené případy. Ať raději ví, že každý člověk si musí pomoci sám svým rozumem a přičinlivostí a že se nemá na nikoho a na žádné zdání spoléhat. Když třeba on sám správně zasadí očko bramboru a bude tu sázku okopávat, vzejde mu jistě celý keř s kolikanásobnou úrodou. Žádný holoubek, žádný beránek a kohout nepomůže; ti leda v nepatrnosti pomáhají také jen sami sobě. A nadevšecko nesmí moje pastorkyně věřit, že zbojníka Jana může vytáhnout ze škarpy nějaká do jeho pěkných vlasů zalubená děvčica, nechť jenom ví každá ženská odmalička, že takový člověk může být vždy jen jejím neštěstím.“

Kostelnička, která jako by ve svém srdci zavadila o nějakou puklinu, nadnesla hlas jako z kazatelny, ale v tomto případě rozuměla a věřila její pastorkyně přece jen více a nekonečně tetce Slomčině. Ty staruščiny lokte, i ty její opavoučkované oči byly nějaké měkčí, kamarádštější, také podětinělé; kdežto mamincina řeč, její pohled i každá její práce byly takové příliš dokonalé. Jenůfka měla tu svoji hodnou mamičku ráda, modlívala se za ni s celou vděčností, ale mívala před ní takový respekt, že její, k stálému úsměvu rozehraná tvář dovedla se podtrhnout každou její nespokojeností a přílišnou vážností.

Jinak nebylo ve stavení nikdy smutno.

Ke kostelnice přibíhali co chvíli oba chlapci ze mlýna a hospodařili tady po svém. Laca naštipal tetce Slomčině dříví, pospravil hodiny na stěně, načerpal okovem ze studně pitnou vodu a nanosil kolikráte plné necky měkké vody na prádlo od řeky. Mladšímu bratrovi říkával někdy trochu podrážděně: „Jdi pryč! Ty se jen všady pleteš do cesty!“ Býval tak trochu vzpurných řečí, ale měl zlaté srdce, jak tvrdila kostelnička, která si jej vzala do lásky.

„Až budu velký, zrobím vám, tetuško, pěknou almárku a Jenůfce takovou šikovnou truhélku na šití, jako ji má naše mamička,“ sliboval Laca tetce kostelnice ze samé důvěry.

„Já také Jenůfce zrobím pěknou truhélku,“ ozval se menší Števa, ale na nějaké podělení hostitelky tetky zcela zapomínal. Snad proto se ona ozvala:

„Tomu Lacovi už věřím, že jednou dokáže pěkné stolařské věci, ale ty, Števo, asi v žádném řemesle pořádně neobstojíš, ty se nezdáš mít nijaké stálosti v sobě.“

Proto také Jenůfka pohlížela na Lacu s větší vírou. Dodávalo mu také větší její vážnosti, že byl téměř o hlavu vyšší než ten bělohřívý Števa, který se ještě nedávno někdy rozešklebil k pláči, když něco hned nešlo po jeho vůli. Lacu neviděla Jenůfka nikdy zaplakat a to jí nějak imponovalo.

Se Števou chodívala nebo se vezla ve školáckém hloučku do přespolní školy, a tu také často postřehla svým důvtipem různé jeho

vady; opovrhovala jím zvláště proto nejvíce, že byl slabý na učení a musel opakovat třídu, což prý se Lacovi, když o čtyři léta dříve chodíval do školy, nikdy nestalo.

Proto všechno Jenůfka věřila té tetce Slomčině, že si ji nejspíše, až oba dorostou, ten Laca odvede někam do svého pěkného a většího hospodářství. Sliboval to sám a představoval nadšenými slovy, jak to tam bude všechno hezké a jak se tam budou spolu starat o všechnu tu krásu, on a Jenůfka, – a mamička kostelnička že tam může za nimi chodit, a kdyby chtěla, může u nich s tetkou Slomčinou zůstat.

„Tak vidíš, Petronko, už by jsi měla tu svoji pastorkyni obstaranou,“ usmála se tetka Slomčina ve své dobré víře.

„Lacovi ji budu vždycky přát, to jeho srdce už mám naskrz prohlédnuté,“ odpověděla kostelnička v přítomnosti Jenůfky, která přesto, že jí bylo teprve deset let, věděla, že mamička kostelnička nikdy nic nadarmo nepoví. Proto ta její vážná slova musela svěřit také Lacovi, když jí zrovna k radosti koupil malou pěknou podmáselničku na klumčické pouti, kam Jenůfku mamička bez svého průvodu nechtěla pustit.

Privlastňovala si tu nevlastní dcerku tak žárlivě, že pro Jenůfku už ani nebylo té klumčické babičky a nějakého příbuzenstva z nebožčiny strany.

Ledaže se ještě ve mlýně směla Jenůfka ukazovat u té upřímnější babičky Buryjovky. Chlapci si ji tam přivedli každé chvíle a Jenůfka se navrátila vždycky s nějakým dobrým slovem od té své babičky i od mlynářky, kterým Tóma tak rád nespravedlivým předsudkem ubližoval.

„Co tomu říkáš, Laco?“ zeptala se Jenůfka svého velkého kamaráda, když mu tu vážnou rozprávku mezi tetkou Slomčinou a mamičkou věrně vyřídila.

Chvilku neodpovídal, jenom mu zahrály vršky tváří spokojenou vlnkou. Až potom se ozval svým trochu hučavým hlasem:

„Co bych tomu měl říkat, když to bude jednou svatá pravda. A mohla by jsi, Jenůfko, znát to říkání v pěkné písničce:

*Dívča, dívča, vlaštovička,
vídal jsem tě odmalička
a ještě tě kolébali,
když už tě mně slibovali.*

Je přece moc pěkná ta písnička, nemyslíš?”

„To je ale škoda, že ty sám nedovedeš nic zazpívat,“ namítla Jenůfka, jen aby něco řekla, neboť ta Lacova řeč ji přiváděla nějak do rozpaků.

„Škoda je to,“ odpověděl Laca bez lítosti. „Ale já zato rád poslouchám, když někdo pěkně zpívá. – Copak si nepamatuješ, kterak ti tuhle písničku zpívala tetka Slomčanka u kolébky zrovna přede mnou? Ona má dost milý hlas, třebaže už je staručká a jako věchýtek.“

„Ty jsi ale, Laco, divný člověk,“ žasla Jenůfka. „Cožpak malé děcko v kolébce něčemu rozumí, aby si pamatovalo písničku?“

Laca se celý zarděl, že jej ty zářivé oči takové o hlavu menší děvčice pochytily na nějaké hlouposti. Ale věděl, že to nebude vyprávět jiným k smíchu, když si spolu tak dobře rozuměli.

Rozuměl si tady v rychtářově chalupě se všemi těmi ženskými, o kterých chápal, když zůstaly po smrti starého strýce tak osamělé, že přece potřebují nějakého mužského zastání v domě, a to jim chtěl přinášet oddaně on. Nejraději vynalézal pro ně stále nějaké dárky. Nejprve přinesl pro to ochuzené hospodářství celý tucet mladých králíků, potom zde usadil houfek mladých holubů, když ten první párek starých nádherných bubláků zase neposlušně odtud odletěl k nenalezení. Konečně přitáhl ze mlýna jeden nový úl, který sám zhotovil, když pracovali ve mlýně tesaři a mohli mu trochu poradit, a natřel jej zeleně s omluvou, že mohou mítí také mezi malovanými jeden úl hladký.

Ovšem, že při první příležitosti dobyl pro svůj úl patřičný roj včel, obětoval zaň jen hrozně poštipanou ruku, kterou musela kostelnička hojit; ale nekonečně Lacu hnětlo, že ta kostelniččina

pěkná stájka zůstávala pořád taková smutná, stála tam v koutku jediná koza, tak jako u těch nejchudobnějších podruhyň¹².

Jaká to byla škoda, že neměl ještě žádného práva ani na úroky z peněz, které měl na své jméno připsané dědictvím po tatíčkovi; kdyby nějaké ty hloupé peníze měl, on by toho do kostelníčiny chalupy chtěl mnoho nakoupit a vypočítával rozumně, co všechno by sem k potěšení koupil...

* * *

Hrstka let přeběhla jako pod kostelníčinou chalupou ty vlny vody, jež se bělaly od břehu ke břehu.

Dvaadvacítiletý Laca, který již ve mlýně spolehlivě mládkoval, zasadil dorůstající Jenůfce vyšňořenou máji před okna stavení; kostelníčka, která měla tenoučký spánek, chlapce v noci zpozorovala. Nechtěla ale Lacovi pokazit radost překvapení, které si nejspíše smyslnil, aby se ozvala alespoň zařukáním na okenní tabulku.

Ráno vzbudila ale přece svoji pastorkyni o hodnou chvíli dříve než obvykle:

„Podívej se, děvče moje, kterak ti někdo postavil před okna krásnou máji, jako kdyby jsi už byla dorostlá. Kdo to mohl asi býti, co myslíš, je těch chlapců po dědině i těch roznáškách¹³ jako čmeláků.“

Jenůfka odběhla se honem podívat, obešla si několikrát spokojeně ofáborovanou máji, vlály na ní samé pěkné pentle, které se mohly schovat a potřebovat. Byla na máji také přivázána dvě srdce a barevný dragoun na koni; to všechno ze sladkého marcipánu.

To jedno srdce hned nakousla a podávala mamičce, aby si také vzala.

¹² Žena bydlící v (pod)nájmu u svého zaměstnavatele. *Pozn. red.*

¹³ Odlehlých samotách.

„Od koho to jen může být taková krásná máje?“ zkoumala podruhé kostelnička s vážným pohledem, jakoby vlastní hádankou. „Stalo se to všechno v šikovné tichosti – že se nám octla před okny, a tak to má být.“

„Ale je to přece od Laci,“ zamávala rukou Jenůfka za každou pochybou. „Poznala jsem to podle toho vojáka na koni, vždyť Laca je přece odveden a dostane tam také helmu s takovým hřebínkem.“

„Tak Laca,“ poddávala se již kostelnička bez každé další přetvářky. „Tak bys nemusela, děvčico, to srdce hned tak beze všeho sníst; jakpak to bude vypadat, až chasník sem přijde? Slušelo by se na nějakou chvíli si takové srdce schovat a nadhodit před Lacou, že dovede pěkně vybírat.“

„Ale co by!“ pošvihla sebou rozhodně Jenůfa. „Sníme si obě srdcata a toho vojáka také, dokud je marcipán vláčný.“

Tu poznala kostelnička jasně, že její pastorkyně dokáže ještě každé fantění za šohaji statečně překračovat, jako by zůstalo na světě zbytečné.

A v srdci se tím jen potěšila: Dobře tak – bude alespoň jednou vybírat Jenůfčin zralejší rozum a pěstounčiny těžké zkušenosti. Podařilo se kostelničce už několikrát smířiti rozhárané manželství, pokud se k ní alespoň jedna strana v důvěře uchýlila o pomoc, ale o samotě musela si vždy trpce připamatovat, že zrovna ona to svoje manželské štěstí bědně prohrála. Proto svoji pastorkyni musí si vychovat tak dokonale, aby ona na každou nástrahu osudu mohla vyvrát. Ten Laca jí samotné podivně k srdci přirostl, ale kdo ví, jakým se osvědčí, až se navrátí z té vojny, kde čeká snad každého chasníka zkouška dobrých i špatných příkladů. Teď prozatím zdál se chlapíkem, jak se patří, však u ní počínal chlapík od své přičinlivosti, počestnosti a statečnosti v každém činu, takový už ten Laca byl.

Ale kdo ví, neposedne-li jej tam někde prudší láska než taková navyklá oddanost, jakou přinášel odmalička celému jejímu prahu. Ach, ona uvidí, ona všechno sama dobře rozezná a posoudí a svoji pastorkyni ona lehkovážně nikomu nerozdá, i kdyby přišel pro ni

nějaký hrabě. Chodívá to tak někdy přece ve světě, chodívá, že i ta hrabata po stejných pěšinkách s chudobnými děvčicemi chodívají... Připomněla si svůj obrázek v safiánových destičkách. Všem práchnivícím srdcím budiž odpuštěno, jenom ta krev v těle živých někdy zbyde a v té se udržuje snad přece něco lepšího, zvláštního, co se nemůže dotýkat žádné škarpy u těch bědných lidských a omylných cest.

A na ni samotnou jakživ nikdo nebude moci ukázat prstem, že někde zažebala o lidský soucit anebo že si nedokonale vychovala svoji dcerku radostnou – svoji pastorkyni.

* * *

Laca se přišel již loučit, nezdál se ani zesmutnělým, jako bývají regruti, kteří musí rukovat do neznámého kraje, ale na jeho povlněném čele tiskla se starost:

„Nemáte ještě ani našťipané na celou zimu dříví,“ vzpomínal si nejprve. „To mne mrzí, ty kořeny, které jste dala z podháje k vám dopravit, jsou jako kámen. Netahejte se s tím samy, tetuško, dejte si to od nějakého podruha rozštípat. Tadyhle, jestli byste mi to nebrala ve zlé, bych nechal na tu práci. Tatíček mi to dal na přilepšenou, ale vždyť mne znáte, že za tu trochu vína a nějaké cigárko toho mnoho neutratím; proto tady ta částka by mi zrovna byla nazbyt.“ Položil na stůl nějaké papírky v tenkém obalu.

„Zbláznil jsi se, Laco?“ podivila se kostelnička nějak těžce dotčená. „Abych já od někoho peníze brala jako nějaký chudák u cesty?“

Laca celý zesmutněl.

„My máme pro sebe dost, tak se o nás nesmíš starat,“ dodávala Buryjovka mírněji. „Tak si jen honem ty peníze zastrč do kapsy, aby ten tvůj nápad ještě jiní lidé nepostřehli, to by mne teprve mrzelo, milý hochu.“

„Tetuško, myslel jsem, že jako patřím k vám do rodiny,“ děl Laca prostě.

„Ovšemže patříš, já si tě vždycky tak počítám, třebaže nejsme zrovna pokrevně spřežení, jako třeba to už je s tvým bratrem Števou. Ale hlouposti tě napadat nesmí, že bys chtěl utiskovat moji statečnost. Však já si dovedu svoje lidi už pořádně obživit. To krosnaření a k tomu ještě šití mi už hezky vynáší.“

„Tetuško,“ upřel Laca na kostelničku věrné oči, „když se tak chcete od každé mé starosti oddělovat, kterak to bude dopadat se mnou a Jenůfkou? Myslím přece, že ta vaše pastorkyně vyrostla pro mne. Slibovali jste mi to odmalička.“

„Můj milý hochu, to přece nezáleží jen na mně, s děvčicou si budeš muset všechno především ujednat, a je na to přece ještě dost času,“ pravila vážně kostelnička.

„Jakpak, tetuško, dost času, když mi byla zaslíbena odmalička. Záleží mi teď jen na tom, aby mi zůstala Jenůfka věrná. – Ona roste do krásy a to je vždycky pro vzdáleného člověka těžké povážení. Tedy vás jen uctivě prosím, abyste mi moji frajerku dobře strážila.“

„Povíš si, že tvoji frajerku, což se ti ona sama již zaslíbila?“

„Vždycky to jistila, že půjde jenom za mne, tetuško.“

„No, tak jste se shovárali snad jen v jašech¹⁴?“

„Žádné jaše, tetuško, to bylo opravdu!“

„Přede mnou tedy ještě se nepochlubila,“ rozvažovala kostelnička, „ale kdyby to i pravda byla – nemyslíš, Laco, že začínáte trochu brzy s takovou vážnou věcí?“

„Vždyť teď budu tři léta pryč, tetuško, co jen někdy dostanu nějakou tu dovolenou. Budeme se jen těšit psaníma!“

„Myslím, Laco, že takové věci vždycky spíše závisí od věrnosti mužských. Snad ti to nemusím vykládat, co se říká, že zrovna na vojáka nebývá ve věrnosti spolehnutí... Ty ale, Laco, to vím, že nebudeš chtít být jako ti někteří.“

„Já si už té vaší pastorkyně zasloužím, tetko kostelničko,“ děl Laca s jistým sebevědomím. „Za mne se nebude muset nikdy stydět! – Já se jmenuju Klemeň!“

¹⁴ V hlouposti, z legrace.

Zakládal si nějak na svém příjmení, jako ta kostelníčka si stále zakládala na Slomkově chalupě, místo aby se zvala Buryjova. Stiskli si upřímně ruce tyto dva lidé, kteří nikdy nic nadarmo nepromluvili. A když se jejich oči setkaly, pochopil Laca, že při něm kostelníčka bude vždycky věrně stát, a osudem trpce zkoušená žena věděla, že když ji zradilo její manželství, opustila ji vlastní matka i sestra Háalka se švagrem, že tyto Lacovy oči ji nezradí.

* * *

Bystranský mlýn stihl těžký smutek. Statečný mlynář Buryja, Tómuův starší bratr, se roznemohl zápallem plic a podlehl zákeřné nemoci tak nenadále, že se ubohá vdova a stará matka nemohly ani z té rány vzpamatovat.

Kostelníčka musela sama zanedbat na nějaký čas své krosnaření a svěřit jen tetce Slomčance svoji chalupu k hlídání, aby mohly s Jenůfkou vypomáhat zhrouceným příbuzným. Pamatovala si nadevšecko, že ji výměnkářka, ba ani ta mlynářka, také nikdy nezapřely. Konečně Laca, který dostal dovolenou jen na otčímův pohřeb, prosil kostelníčku, aby jeho matku neopouštěla, nebo na Števu, třebaže šťastně vyklouzl z prvního odvodu, nebylo naprosto žádného spolehnutí.

Kostelníčka s jistým zadostiučiněním shledala, že se v něm již jako v chlapčisku nemýlila. Števa byl odmalička hýčkán od otce, který si na vlastním synkovi příliš mnoho zakládal, ačkoliv klučisko nebylo nijak zvláště nadané. Kostelníčka tu chybu vychování již dávno zpozorovala, ale nechtěla se do mlynářových rodinných záležitostí nijak míchat, ona vyšla s každým vždy v dobrotě, protože měla již také svoji vrozenou diplomacii.

Posledními lety, kdy dlel Laca na vojně, připléтал se dorůstající Števa příliš rád a často do chalupy tetky kostelníčky. Napohled zdál se rozmilejší Laci, připomínal celou Tómovu podobu, ale kostelníčka, vychladlá již z každého nadšení pro mužskou i chlapeckou krásu, neviděla toho švagrova mazla ráda, dopalovalo ji zvláště, že chasníček byl již samé peníze a posedlý nepravou

pýchou. „Kdyby chlapec byl můj, dala bych mu hřebíky do té kapsy,“ říkávala tvrdě, „aby se raději učil všechno, co je ve stavení odchlípeného a strhaného, těmi hřebíky spravít. Takhle si klučisko jen každé chvíle zastrčí stržené peníze za prodávaný chléb do kapsy a táta se ani o to nestará a máma snad o tom ani neví. Nechtěla bych ale rodičům žalovat na žádné dítě, taková žaloba se vždycky promarní a copak je mi nakonec po tom.“

Jenůfka nemohla toho Števu ani vystát. „Co pořád k nám leze?“ říkávala lehkovázně.

„Dej si pozor, děvčico, že nad Števu jednou jeho rodičové zapláčí,“ považovala kostelníčka, když někdy Števa od nich odcházel. „Ale my dvě ničemu nezabráníme. Ať nikdy neopatrně nesoudíš, běda tomu, skrze něhož pohoršení přichází!“

„Eh, copak mi je do hloupého chasníka,“ pohodila hlavou Jenůfa.

„To máš pravdu, dítě, každý je hloupý, kdo se vyhýbá práci a běře zlehka život,“ vtiskla kostelníčka své pastorkyni do paměti. „Toho naposledy život oškube jako lunta. – A copak ti psal Laca?“ vzpomínala si raději kostelníčka na něco lepšího. „Dostala jsi dnes od něho psaní, ani jsi mi to nepřečetla.“

„Nebylo ani pokdy, mamičko,“ pravila Jenůfka. „Přišel ten Števa a co bych se před ním měla zpovídat, že jsem dostala od Laci psaní. Laca už je někdy také takový dětinský. On napsal v tom psaní také jednu písničku. Ale to víte, mamičko, že vás nechává s tetkou Laca pokaždé pěkně pozdravovat. Psal také, že by už v té naší stájce nejraději viděl alespoň ty čtyři kusy dobytka, které jste tam prý mívávali, kdo ví, jak si to myslí.“

„Bláhový, vždyť nemáme ani žádných polí a louky, nač by nám byla taková plná stájka, jakou by Laca u nás pořáde rád viděl.“

„On také píše, že až si vyzdvihne svůj podíl, že by rád ty bývalé kusy rolí kolem nás, které vám, mamičko, patřily, koupil.“

„A tak si to myslí!“ ozářily se kostelníčce celé oči. „Já už mu rozumím. To on si myslí, že to bude všechno jednou jeho a tvoje i s naší chalupou. – No, děvčico, však já bych vám to oběma přála.“

Jenůfa se často na Števu nazlobila, že nic ve stavení nepomůže a jenom by si pořáde s králíky hrál nebo na holuby hvízdal.

„Panebože!“ spínala nad tím svým vlastním bratrance muce. „Jaký je to rozdíl takový Števa a ten Laca!“

Ale do očí Števovi nic nepřijemného nechtěla povědít, když byl tak u nich vždycky jenom hostem, a také proto, že si toho nepřála moudrou radou její mamička.

A psávala Lacovi s celou starou oddaností:

„Nejmilejší Laco, už kdyby jsi byl raději u nás, všem se nám po tobě stýská. My jsme takové siré bez tebe, i ta babička ve mlýně to říká. Kéž by ten tvůj vojenský čas jen už brzy odletěl!“

Když potom přijel Laca na pohřeb otcíma a zastavil se nejprve v chalupě pod kaštany, padla mu Jenůfa lítostivě kolem krku přede všemi. Tenkrát už kostelníčka uvěřila, že jsou si s Lacou pro sebe určeni.

* * *

Kostelníčka musela již Jenůfku švagrové ve mlýně na výpomoc nechat, neboť ona si hořce stěžovala, že ji každý teď bez muže okrádá, a pokud se nenavráti rozumný Laca, že už to u nich lepší nebude. Števa že jaksepatří k žádnému hospodářství ani k mlynářskému obchodu není.

Mlynářka důvěřovala tak zcela své neti, že ji nechala chléb, kroupy i otruby prodávat, věděla, že jí stržené peníze nikdo tak věrně neodvede, nanejmeně její vlastní syn Števa.

Tak Števa měl na ten čas, kdy ve mlýně vévodila také Jenůfka, na ty peníze „moc vysoký žlab“, jak si říkávaly kostelníčka s babičkou.

Števa byl přílišným furiantem, než aby se doprošoval, a proto si raději vypůjčoval, kde se jen dalo; prozatím toho ovšem ženské netušily, že je ten Števa tak příliš podobný na strýce Tóma, až na tu jedinou okolnost, že nebyl aspoň karbaníkem.

Vyprávělo se, i té matce mlynářce se to donášelo, že Števa je náramně rozlétaný za ženskými. – Ale tentokráte mlynářka se naučila každého odbývat:

„I kdyby celé noci za ženskými chodil, to je jenom jejich chyba, ale nikdy synova. – Já chlapce hlídat nebudu.“

Kostelnička ale řekla v důvěře jen Jenůfě: „Lajdák je ten Števa a už jiný nebude.“

Moudrá Jenůfka si vzala za úkol lehkovážného svého bratrance udržovat doma. Večer po práci chodívala s ním po mlýnské aleji a napomínala ho každým dobře míněným slovem:

„Bylo by tě nastokrát škoda, Števo,“ domlouvala mu jako pravá sestřenka, „aby jsi se zahazoval, dej si přece na sobě záležet. Jsi přece takový hezký člověk – zrovna na podívanou – a škoda je tě!“

„Kdybys ty chtěla, udělala by jsi ze mne jiného člověka,“ dal jí Števa nasmutněle v odpověď.

Jeho hlas byl vroucí a měkký, zazvučel také pravdou. Vyznal to přece jen Števa před Jenůfkou nastokrát, že tak jako se mu ona líbí s těmi jablůčkovými lícemi, nezalíbí se mu nikdy žádná jiná na světě.

„A jak by to všechno u nás hrálo nejkrásnější notou, kdyby jsi ty se tady chtěla stát mlynářkou,“ roztoužil se šohaj, který vždy, když Jenůfa o to dbala, opravdu dělal dobrotu. Ti mnozí lidé, když jej chtěli pomlouvat, přece jen mu dělali křivdu, a ta děvčata, která jej sváděla bez jeho pravé lásky, došla nakonec svého trestu, že je nechal.

Jenůfka se nedala pomásti ani vtiskánými názory své pěstounky. Vždyť to bylo nabíledni, že ona se ve Števovi také mýlila, Jenůfa jej poznala jiného, nastokrát milejšího.

* * *

Konečně se Laca k radosti kostelničky a vlastní matky octl zase doma v Bystranech, a jedině co kostelničku trochu hnětlo, bylo, že se z té vojny vrátil trochu pomorousatělý.

Nikdo Lacu teď jiného nepotkal, než se staženým obočím a úsečným slovem.

Když si kostelnička pohovořila o té divné Lacově změně s Jenůfkou, rozhodla to důvtipná děvčice, že ne nadarmo se stal

Laca na té vojně kaprálem, teď by tady ze zvyku rád komandoval kdekoho, a nikdo se mu nedá, zvláště ne Števa, když na něho je psaný celý mlýn. A Laca má jenom ten nepatrný majetek po svém otci.

Lito bylo Jenůfce vlastně toho Laci, on by byl rád takový hrdý – ale nešlo to.

„Však on si Laca již v životě pomůže a pamatuj, že nad Števu se vypne!“ soudila kostelníčka.

„To já vím, že si pomůže takový hodný člověk. Jenom kdyby z toho zvyku na vojně tak nepronásledoval,“ zahovořila Jenůfka.

„Koho že pronásleduje?“ nedovedla kostelníčka pochopit.

„A třeba pro toho nevlastního bratra má jen na setkání samou špičku,“ vysvětlovala trochu plaše Jenůfa.

„Však Števa už zasluhuje, aby jej někdo rozumnější pocuchal,“ nepolitovala ho kostelníčka. „Slyšela jsem na kolika stranách, že prý Števa už se odvážil i dluhy nadělat.“

„To jsou jen plky, mamičko, to jsou jen plky závistivých lidí, vždyť on Števa po panstvu teď bude zůstat prvním v celých Bystranech a je nejhezčí ze všech chasníků. Mamičko moje, já vám musím něco svěřit,“ zajíkala se Jenůfce trochu řeč, „Števa přede mnou, když my dva jsme o samotě, vždy jen pravdu mluví, Števa mne lubí, mamičko, mne jedinou, a lubil mne také odmalička!“

Jenůfka si prudce oddychla, jako by se zbavila veliké tíže.

„Kristeježíši, děvčico moje, to musí být mýlka,“ zadrhoval se kostelníčce celý hlas. „Nikoliv Števa, ale ten Laca tě věrně lubí odmalička, pamatuj se přece, co to povídáš, Lacovi věř, tomu musíš zůstat v slově! Kterak jsi mne jen polekala, děvčico!“

„Vždyť já jsem mu jakživa žádné slovo nedala, mamičko, já byla jen jeho kamarádkou, láska je jiná, mamičko, ach, věřte mi jen, že láska je jiná!“

Jenůfce se rozechvěl celý hlas v tom přesvědčení a s kostelníčkou jako by se zatočil celý svět. Kterak jí mohla jen ta změna Jenůfčina ujít, kterak jí jen mohla ujít!

„Což Laca – Laca o tom již ví, co se s vámi děje?“ položila své pastorkyni palčivou otázku.

„Snad,“ odpovídala Jenůfka, „a my se o to ani nestaráme! Já jsem vždycky považovala Lacu za dobrého a hodného člověka, a že jste vy mně k němu tak srdce přivazovala, mamičko, ale od té doby, kdy se vrátil z té vojny, protiví se mi nějak ten celý Laca – a nejvíce proto, že vidím, jak nespravedlivě nenávidí chudáka Števu, vždyť on přece za to Števa také nemůže, že ke mně srdce přiložil.“

„Však chodil za tou Bytuškovou – sama jsem je spolu mnohokrát vídávala,“ namítla prudce kostelnička. „A to už – co jen já vím – byla třetí jeho frajerka.“

„To byly také jen samé kamarádky, mamičko, jako u mne platil ten Laca,“ konejšila Jenůfa, „ale mně slibuje na duši Števa, že si mne chce dovést do kostela, on se jen ještě bojí vás, mamičko!“

„Copak jste již hovořili o nějakých zdavkách?“ žasla kostelnička.

„Ano, mamičko, čistou pravdu vám svěřuji, on si zaboha jinou nevezme než mne a uvidíte, že z něho bude hodný člověk. Vidíte, že majetku nemám do takového mlýna, a on přece o jinou nedbá. A kdyby i měl nějakou chybu, já si ho již povedu, mamičko, nebojte se o nás.“

„Což ta jeho matka, kterak ona se k tomu staví, že si tě chce Števa vzít?“ ozvala se po krátké pomlčce stísněně kostelnička.

„Ta ještě do jistoty nic neví, vy jste ta první, mamičko, která to musí zvědět, však víte dobře, kterak si vás vážím nadevšecko. A věřte mi, že vy se budete ještě na naší mlýnské bryčce v uctivosti vozit.“

Kostelnička jako by měla hlavu nalomenou, svážela celý pohled k zemi.

„Nestojím o žádné vaše svezení,“ zahovořila po krátké pomlčce nějak natrpkle, „sama si už vždycky ve světě obstojím! Ale ta tvoje zpráva nějak mi těžce zasáhla srdce. No, co jsi si sama určila, dítě moje, to budeš mít, mne z každé rady nakonec odstrčíte, to se tak již všecko na světě opakuje. Ale myslím si, že ten váš osud ještě se

potáhne na dlouhé lokte. Však Števa musí přece jít ještě k odvodu – a kdo ví, co se s ním potom všechno rozhodne.“

„Ať se rozhodne, co chce, mamičko, my dva už se rozhodli pro všechny časy. Kdybych si měla deset let na něho čekat, neupustila bych od něho!“

„I já tak říkala,“ mihlo se kostelničce v paměti, ale nahlas jen povzdychla: „Jaj bože, tak jste mile přemohli!“

„Kolik děvčat mi bude závidět, mamičko. Dopadne-li poslední Števův odvod šťastně, ještě přede žněmi se sebereme a vy celá také rozkvetete naším štěstím!“

Kostelnička zavrtěla odevzdaně hlavou. „Musím už dnes všech obchůzek zanechat, nějak se mi nohy znejistily. – Doběru se domů, abych si to všechno mohla v hlavě srovnat.“

Ohlédla se po okolí a dodávala: „Tak hospodyni v těch místech že se máš stát!“

Mlým se známým můstkem se jí vtiskal do zraků; bylo to zde pěkné sídlo, zrovna pod zámekem.

Mlýnice se ozývala obvyklým hlukem, plno vrabců zde poletovalo po dvoře a na střeše besídky v přední zahrádce se ještě udržovaly stopy sněhu... jestlipak ji na jaře, jako jiné roky, bude zase ovinovat svlačec a fazolky?

Velký pes ze mlýna přecházel zrovna cestu, jen se tak loudal. Scházel očíhledě, byl už na světě zbytečný. Mladého jej vodíval k nim do chalupy Laca. Kdepak v tuto chvíli asi vězel? Skrýval se nejspíše ve mlýnici se svou příčinlivou prací.

„Teď bych však byla ráda,“ rozpomněla se znovu kostelnička na tíži, kterou si ve svém srdci domů ponese, „kdyby jsi, Jenůfko, už tady ve mlýně všeho nechala a vrátila jsi se mi co nejdříve domů. Nastanou ti přece také teď vlastní starosti o pořádnou výbavku. Tedy hled', abys byla už raději u mne v chalupě. Však kdo ví, jestli by jsi tady nemusela spolykat ještě nějaké mrzutosti, když mlynářka ještě nemá povědomosti o vašich plánech. Až to propukne, možná že se nebudeš moci vyhnout nějakým příkrým slovům. Mlynářka přece drží na peníze.“

„Števa na mne zlého nedopustí a mlýn je psaný přece na něho,“ odpovídala pokojně Jenůfka.

„Dobře, přála bych ti, aby se všechno odbylo v míru a spokojenosti. Ale proto přece hled' už co nejdříve domů přijít!“

Nastala krátká pomlčka, potom se ozvala beze vší pokory a zvýšeným hlasem Jenůfka:

„Proboha vás prosím, mamičko, neutiskujte moje mládí. Víte, že jsem o žádné muziky nikdy nedbala kvůli vám, poslouchala jsem vždy na slovo, co jste mi nakázali, žila jsem jako ta klášterní panenka – ale svoji lásku a svůj osud si budu rozhodovat sama. Tady v tomhle mlýně se zastavilo celé moje štěstí, neodhánějte mne od něho, mamičko moje,“ dodala ještě mírněji, když postřehla, že pěstounka před ní nějak bezděčně couvla.

Nastala zase pomlčka, tentokrátě trapně dlouhá pro Jenůfu, která si v rozechvění přetírala oči.

Konečně se ozvala skleslým hlasem kostelníčka:

„Dělej si tedy, co chceš. Ale prosím tě, promluv s Lacou, aby ke mně dnes večer přišel, mohla bys mu říci, že nechápu, proč mne pořáde nějak zanedbává, že já přece mu nikdy neublížila.“

„Když on nestojí o vás, proč byste mu měla vy, mamičko, nějak nadbíhat?“ byla dnes Jenůfa plná nějaké vlastní rozhodnosti.

„Jen mu to vyříd', aby ke mně přišel; zaslouží si poctivé slova takový hodný člověk,“ stála na svém kostelníčka. „Jenom bych se nerada táhla do mlýnice, abych ho sama pozvala.“

„Dobře, mamičko,“ chápala již Jenůfa. „Ať zví celou pravdu, alespoň nám oběma dá snad potom pokoj. Teď už ale musím jít pomáhat s chlebem, mamičko. Máme tady velký odbyt toho našeho dobrého chleba pro městečko, i ze všech hospod jej odbírají. Toho si budu vždycky hledět, abych Števovi a jeho mamičce vynahradila nevěstin přínos.“

Vyznělo to podivně střízlivě v kostelníččině sluchu, nezmlkla v ní také ještě ozvěna toho, kterak její radostná a těžce odchovaná dcerka chladně zahovořila o Lacovi. Ty milý Bože, co se jí jen ten Laca na rukou nanosil, když byla ještě nepatrnou babulkou, teď mu už

najednou přes hlavu přerostla, zrovna tak jako jí přerostla i přes to srdce.

Ale vždyť její vlastní matka jednou také před ní stála se sepjatými rukama, když prosila, aby si nebrala Tómu Buryju. A prosila marně. Kdyby alespoň tentokráte to sebevědomí její pastorkyně nad ní samou zvítězilo, kdyby zvítězilo nad celou její úzkostí. Jak zvolna se táhla k domovu, ohlédla se po tom osudném Buryjově mlýně. Vyjímal se pěkně a nadnášlivě pod tímto starým zámekem; Števa je jeho pravým dědicem, její pastorkyně by se dost vynikavě posadila, vcházela tam vždycky jen nevěsta z dobrého domu a s penězi. A kdo ví, jestli ta Jenůfka všechny Števovy slabosti nepřemůže... moudrá a důvtipná byla odjakživa, jiné mohla učit.

Ohlédla se ještě jednou po tom pěkném mlýně, jak nad ním slunce zapadá.

* * *

Pozdě večer se k ní dostavil Laca. Byl přece ještě poslušen každého jejího přání. Po plachém pozdravu posadil se na růžkovou lavici u kamen a ozval se ponuře:

„Tak co mi to máte povědít, tetko kostelničko, nemohu se dlouho zdržet, budu muset dnes vytrvat ve mlýnici do půlnoci. Meliva je nahromaděno, že nevíme kudy kam.“

„A o všechno se myslím musíš starat jen ty,“ prohodila Buryjovka, jen tak, jako na zamluvenou své tísni.

„Je tam se mnou ten starý stárek, toho si již nepustíme, když není náhrady.“

„Milý hochu,“ – přisedla si teď k Lacovi kostelnička – „nezazlívej mi, že jsem tě odvolala a že není nic radostného, co ti chci sdělit, vždyť sama bych se ráda trochu s tebou potěšila.“

„Však jsem vám nikdy neublížil, tetuško,“ děl Laca s celou svou upřímností. „Jestli vám Jenůfa něco žalovala, mohla byste zrovna vy pochopit, v jaké jsem bolavé kůži.“

„Ty tedy už všechno víš, Laco?“ přinížila kostelnička hlas, jako by se bála o tu bolest teď také sama zavadit.

„Že Števovi rozdala srdce?“ ozval se Laca s celou hořkostí. „To bych musel být slepý, abych to nepoznal. Byl jsem první den doma a postřehl jsem již celou Jenůfčinu proměnu. Když jsem jí podal ruku, hned ji vytahovala z mé dlaně, uhýbala zrak a pořádě jen se ozývala jako moudrá: ‚Tak jak jsi se tam míval, Laco? Jenom když se ti tam špatně nevedlo!‘ Zrovna jako by říkala: ‚Mohl jsi si tam zůstat, my tě tady nepostrádali!‘ Potom jsem viděl, kterak ji Števa jedné chvíle pochytil na schodech za rameno, aby ji rázem zastavil, a jak ona se na něho podívala. To bylo už beze slov, tetuško, ale celý svět se přede mnou již setměl.“

„Stihlo tě to, hochu, tak těžce jako mne,“ povzdychla si kostelníčka. „Ty přece víš, že jsem na tebe stavěla celou svoji víru o to její zajištěné štěstí. Teď tu stojíme oba zrazeni.“

„Vy si myslíte, že si ji Števa vezme?“ dovedl se Laca divně, jaksi pohrdavě, pousmát. „Vždyť on si ji nevezme!“

„Kdyby to Pánbůh jen tak zařídil, lehčeji by mi bylo,“ odpovídala Buryjovka. „Ale možná že Jenůfka by zase z toho zůstala celá sražená k zemi. Ona není rozumem k přemožení, ona se může jen zlomit.“

„Nemůže být se Števou šťastná, tetuško, nemůže,“ považoval Laca. „Števa je kam vítr, tam halena – a ten mlýn dokáže za nedlouhý čas rozhodit po hrstech. Eh, protiví se mi tak soudit, je to ošklivé, když nás jedna matka porodila, a máme proto už sedat všichni za jedním stolem. Ale vy, tetuško, nejlépe víte, jak jsem si tu vaši pastorkyni do srdce vsadil, tak odmalička, že ji z něho nevytrhne žádné protiventství; jakživ jsem se na jinou mladou ženskou všetečně nezahleděl. Já nejsem z Buryjů, já zůstanu Klemeň – nám stačí jedna věrná láska nadosmrtní a jedny mužské ruce k uživení milé ženy i celé rodiny. A když tak člověk čtrnáct let šlapal za tou jedinou láskou cestu, a ona mu pak uhýbne jako ten rákos po větru, můžete mi rozumět, tetuško, že potom je promarněno všechno, co stálo za život.“

„Rozumím ti, můj hochu, jakpak bych ti nerozuměla!“ stiskla mu Buryjovka ruku. „Ale ty jsi statečné chlapisko, Laco, ty ten svůj život nepromarníš ani pro takovou zhrzenou lásku.“

„Ovšemže ne,“ pozvedl Laca stále nachýlenou hlavu. „Je zde také matka, ta babička i vy – a konečně musím mít také na paměti svůj kostel, který každé zoufalství zapovídá. Ale, tetuško, já si ještě teď pořád říkám: Však ten Števa ji ještě nemá! On se může někde ohlédnout za jinou ženskou a ztratí hned rozum i všechny sliby, nebo může být teď k jaru odveden. A když mu Jenůfka sejde z očí, sejde z věrnosti.“

„Snad bys to té mé pastorkyni nechtěl přát, Laco?“ dělá zpytavě kostelnička.

„Nemohl bych jí přát nic zlého – jako je Bůh nade mnou,“ zmírnil Laca hlas. „Ale když já tak jistě vím, že on si ji Števa nezaslouží, a při vši mé vlastní hořkosti je mi té pomatené vlašťovičky líto.“

„Ba, to máš pravdu, je pomatená a může jednou pykat! Ale věř mi, Laco, když má jednou ženská takové zdání v hlavě a v srdci, je snad stokrátě zarytější než ten muž, pak je v stavu hodit všechno v sázku. Znáš to, můj hochu, z vlastní rány, a i ta moje pastorkyňa bude mít nakonec jen to, co chtěla. Ale ty pozvedni jen hlavu, Laco, musíš si také na sobě něco zakládat; smutek nosit světu na oči dovedou nejvíce ti slabí. Řekni si, Laco: ‚Nedám se!‘, jako já si to také jedné chvíle dovedla povědít. A co nás oba hryže nepokojem o samou Jenůfku, mně přece jen nějak svítá naděje, že si Jenůfka Števu napraví, zabrání mu dluhy dělat a dokáže jej udržovat doma. Ona je chytrá, Laco, věř, ona je stokrát chytřejší, než jsem byla já. Dobře říká babička, že je ta moje pastorkyně učiněný učitel, ta už s tím Števkem zatočí, uvidíš!“

Laca teď už jen těžce povstal. „No půjdu, tetuško, mívejte se tu dobře a o mne žádnou starost nemějte!“

Stiskli si ruce, oni dva, kteří si vždycky dobře rozuměli.

* * *

Nade všecko očekávání se ovdovělá mlynářka, Števova matka, ani příkře nepostavila oproti synově volbě; podivila se jen, že se Jenůfka raději nepřidržela jejího staršího syna Laci, když to vypadalo, jako by si mohla z obou chasníků vybrati, a bylo dokázáno, že Laca se dříve za ní táhl, než to napadlo Števovi.

Vpravdě nebyla bystranská mlynářka nikdy tak posedlá na groš, jako byla všedně střízlivého ducha a v zásadě do tuha spořivá.

A že byla posledním rokem těžce zkoušená žena také nějak celá oslabená, dovedla oceniti všechny dobré vlastnosti kostelničiny pastorkyně a hlavně její svěží dovednost i příčinlivost.

Bylo to až k obdivu, jak dovedla Jenůfka ještě častěji si přivstati než sama hospodyně, kterak potom mlynářka již si jen mohla zasednout k čistě prostřenému snídani a poslouchat, jak by se v ten den zase mohlo všecko v domě nejlépe točit, uklidit, v obchodě dobře zpeněžit.

Všecko si Jenůfka spolehlivě zapisovala, celý denní součet i klíč od peněžní truhly vždycky večer odevzdala mlynářce, oproti ní byla děvčica samá upřímná, nevtíravá uctivost, samý rozmilý úsměv, kterého každý ustaraný člověk potřeboval jako sluněčka.

Při tom všem nevyčouhla z té pořádné a počestné Jenůfky nikdy žádná faleš – když oproti tomu zvažila mlynářka některé ty slabosti mladšího syna (všechny beztoho ještě žádná matka na světě u vlastního dítěte neshledala), uznávala, že vhodnější snachy na svoji oporu by nenalezla, a byla jista, že tato chudá nevěsta už si svůj pěkný přínos v nezadluženém mlýně nahradí.

Kostelniče se také trochu ulevilo, když se o takovém rozumném mínění své švagriny přesvědčila. Števa sám přišel do její chalupy ruku v ruce s Jenůfkou uctivě za svoji zaslíbenou frajerku poprosit; babička ve mlýně mladému párku jen na potkání žehnala. Tak se všecko zdálo v nejlepším pořádku, až na tesklivou vzpomínku pohledu toho Laci – a její vlastní, nepokojem ji šířající nejistotu.

Nač jenom se to její srdce ještě pořád chvělo, byla to jen trýzeň tajená, před nikým již nevyslovená trýzeň.

Pánubohu poručeno...

Počala kupovati pěkná plátna, ručníky a malované nádoby pro Jenůfčinu domácnost. Když už se její pastorkyňa má státi bystranskou mlynářkou, aby její výbavu žádná bohatší nevěsta nemohla zahanbiti.

Kostelniččiny zmozolené ruce počaly milované pastorkyni vyšívat tak vzácné plachty, že takových nebylo nikde po kraji k uhlídání.

Ale každý oddílek její, ponejvíce večerní práce, byl protkán sterými myšlenkami a obavami o jistotu Jenůfčina štěstí.

Bože milosrdný, vždyť tak těžko si ji vychovala, tak těžko, jako tu ratolístku na ohořelém kmeni, a za tu svoji oddanost a péči přece vyrostla lidem na odiv a její celou pýchu, neboť všichni lidé o Jenůfce soudili, že je taková rozmilá a že převzala od své pěstounky celou její rozumnost. Bylo by to nespravedlivé, kdyby měla padnout do neštěstí zrovna ona, taková ojedinělá děvčica, její dcerka radostná.

Kdyby se stalo, že by se těm mladým lidem vytoužená cesta do kostela prodloužila Števovým odvodem o celá tři léta, nepovažovala by to za žádné protiventství osudu. Jenůfce nebylo ještě celých devatenáct let a Števa beztoho vyvádí všelijakou nespolehlivost jen ze svého nezkroceného mládí... za tři léta by mohl být moudřejší.

Když již kostelničku zabořely příliš záda od denní krosny beztoho zmožené a večerem ze samého shýbání jako zdřevěnělé – vyšla si před chalupu se rozhlédnout a narovnat si trochu hřbet. Tady na čistém zápraží, v šepotu starých kaštanů a v ojiskřené obloze tkvěla její nepochybná jistota, že má přece svůj kousek světa, ke kterému se lidé utíkají s důvěrou i úctou.

* * *

Odvody si odbývala bystranská chasa každým jarem téměř s furiantskou rozverou.

Říkalo se, že vojenští páni se na bystranské chlapce jen třesou, málokterého pustili, a takový odvedený vyváděl potom, jako by se jeho osudem obracel celý svět. Za těch časů byly všechny válečné

hrůzy lidské paměti tak vzdáleny, že každý nevyvolený chasník se vždycky trochu ošťádal¹⁵, že nenarostl do míry a nezkraceného zdraví a nebude moci nikdy dokazovat váhu svých vojenských zkušeností a hlavně parádu ostruh, šňůrek a šablenky broušené.

Rozumně se chovali jen rodičové, ochuzení o jaré síly ve svých živnostech, a tesklivě jen siré milenky, oloupené o všechna večerní zastavení u svých okeniček a plůtků, o ty sladké, nesmrtelně blahé hlupoty, jejichž krásu starší člověk zapomíná a potom už nechápe.

Stařenka Buryjovka ve mlýně také nechápala, proč ta její vnučka Jenůfka dnes tak ztrácí hlavu, jako by jejího Števu v městě u asentu¹⁶ hned chtěli páni zmučit; však usoudila také do shody s kostelničkou, že Števa ještě nemusel na žádné ženění pospíchat, že by ještě na vojně mohl nabrat více vážnosti.

Stařenka věděla o Števově lehkovážnosti toho více než kdo jiný, ale dovedla moudře mlčet, že starý člověk, a zvláště výminkář, to vždycky prohraje, když se do něčeho míchá.

Dnes těšila jen Jenůfu, že ona sama, tenkrát za svého mládí, musela takový odvod milého přestát statečněji a potom ještě čtyři léta trpělivě si počkala na svatbu. Co jen těch kanafasů a pláten za tu dobu napředla a punčoch napletla pro celý život; její rozmaryje¹⁷ jí vyrostly až nad hlavu, jak musely také vyčkávat čas svého uplatnění.

Ale všechno to vykládání jako by jen hrách na stěnu házela.

Jenůfka ji ani neposlouchala, jakoby celá nahluchlá a poplašená.

„Kdyby již ten den raději byl odbytý, tak nebo tak,“ povzdychovala si jen stařenka, „potom bude svatý pokoj.“

Dobře ta její snacha mlynářka nebrala si nic už k srdci. Od té doby, kdy pozbyla hodného muže, zastavil se u ní celý svět.

Bude-li její synek, beztoho nedbalý mlynář, odveden, nestane se žádná škoda, vyjádřila se pokojně v důvěře ke své tchyni; a bude-li

¹⁵ Ostýchal.

¹⁶ Vojenský odvod. *Pozn. red.*

¹⁷ Rozmarýn. *Pozn. red.*

zde brzy svatba Števy s milou Jenůfkou, také bude dobře, však ta Jenůfka jí neublíží.

Z té celé stovky však, kterou si Števa dnes ze šuplíku sebral, jistě nic nepřinese zpět, ale ona, zkušená na všechny strany, si již proto oči nevypláče.

Mlynářka poklízela si hospodářství tak spolehlivě jako každý jiný den, jenom co se chvílemi z okna rozhlédla, jestli ten její pověřenec se už nevrací.

Stařenka s Jenůfou vykrajovaly očka zemčat na dosázku, ale Jenůfa stále odbíhala. Zachmuřený Laca přisel se posadit nedaleko na pokácený kmen a ořezával si bičíště. Pozoroval, kterak Jenůfa si přinesla ze stavení rozmaryju v květináči a počala ji zavlažovat u mlýnského koryta. Napadlo mu hned, že jí nejde o tu rozmaryji, jako spíše o to, aby odtamtud více viděla na úvozovou cestu, po které se mohl Števa vracet od asentu.

Nebyl dnes žádný teplý den, práci také dnes Laca nějak zanedbával, ale přece měl celou tvář do plamene zardělou jen samým napětím, kterak dopadne Števův odvod. Ach, kdyby se stalo to, co si Jenůfka a snad i Števa v tu chvíli nepřáli, oddechl by si!

Nyní mu však napadlo na Jenůfu promluvit, aby si nějak sám ulevil:

„Ty ještě ze samého strachu spadneš do vody i s tou svou rozmaryjí,“ ozval se nabíravě.

Jenůfa neodpověděla, věděla příliš jistě, kterak jí Laca nyní nepřeje. Nemohla přece za to, že ji pravá láska převedla od Laci ke stokrátě hezčímu Števovi, ale věděla, že Laca je dobrý člověk, nemusel by nikomu ale závidět a je oba pronásledovat zlými poznámkami.

Odvrátila se od té strany, kde Laca seděl, a brala se nazpět k mlýnskému prahu.

Na štítě starého, pevného stavení tkvěl v kamenině mariánský obrázek, k tomu pozvedla dívka plaše své, od nekonečného čekání šířané, úzkostí ušvané oči.

„Už se večer chýlí, a Števa se ještě nevrací,“ vydechla svůj stesk jen důvěrně k milostnému obrazu. „Hrůza se na mne věšela celičkou noc, a co jsem se sotva rána dočkala – znova. To je nějaké zlé znamení. Ó Panno Maria – jestli jsi mne oslyšela, jestli mi frajera na vojnu sebrali – naši svatbu překazili – život si musím vzít!“

Musela se zadržet sloupu, který zde na zápraží podpíral přístřešek vchodu. „Hanba mne dožene k ztracení duše!“ zmítaly se v ní zoufalé myšlenky.

A na pokraji přístřešku vrtěli se ještě neospalí holoubci. Takoví siví bubláci, kteří nikdy nechtěli u nich vytrvat na chalupě, se tady kroutili neposedností. – Ach, kterak se tak pranic nestaralo o její smrtelnou úzkost. I to mlýnské kolo točilo se ve známé milé písničce a tříštilo vesele vodní vlny.

„Jenůfka, pořád tě jen od práce šídla honějí!“ ozvala se stařenka od nedokončené nůše již opravdu nespokojeně. „Moje staré ruce to mají všechno pokrátet? Žádný nedbáte. Ty býváš jindy tak přičinlivá a rozumná a dnes jsi jaksi celá povětřená. Laca si poví, že mu to nepatří, že on je tu mládkem a žádným okrajovačem. Pacholek s dívkou si popravuje dobytek... pasáka Jana se nedovolám. A tak každý jen výmluvu – a ještě ty mi odbíháš? Zítřka se půjde pod louky dosazovat, už tam mezery pomalu nebudete vidět a oček je půl nošky. Ke všemu na to staré oči špatně vidí.“

„Vy, stařenko, už tak na všelicos špatně vidíte, anebo vidíte, jen co chcete, jako ta naše mamička,“ ozval se zase Laca posupně. „A mne také zvete k pomahaji? Pročpak si nepozvete Števu, jemu zbývá více času v utraceném dni k takovému ženskému namáhání. Ale Števa buďto lajdá, anebo tady dělá jenom pána! A vy mu nic nevyčítáte, každým slovem jej pohladíte. Pohladila jste někdy mne? Však já vím, že nejsem váš – váš vlastní vnuk. Připamatovaly jste mi to pokaždé, když jsem se chlapčisko siré za vámi příkradl, když jste mazlívaly Števu na klíně a hladily jeho vlasy, žluté jak slunečko. Mne jste si nevšímly, se mnou se jakživ nikdo nemazlil. Já vím, kdybyste mi vyhodily ty peníze, které mám upsané na Števově mlýně, že bych si mohl jít, kam by mne oči nesly, vidíte?“

„Já že bych z našeho mlýna mohla někomu peníze házet – já ubohá výměnkářka?“ brala stařenka Lacovu rozrušenou řeč nějak doslova. „Proč bych zrovna tebe měla vyhánět, Laco, když si tě u nás všichni považujeme jako řádného člověka?“

Jenůfa se za tohoto dlouhého řečnování, které jí jen tíživě obmykalo hlavu, znovu vrátila k mlýnskému korytu, jako by ovlažovala svoji rozmaryji, ale přesvědčivši se, že na úvoze ještě nikoho nevidět, hned se zase vracela a usedla si ke stařence.

„Ty, Laco, vždy tak neuctivo k stařence mluvíš,“ ozvala se zaslouženou výčitkou. „Potom tě mají mít rády!“

„Baže,“ potřásala hlavou stařenka. „Beztak jsem u něho jen výminkářka – nepovažuje mne za žádnou hospodyní, natož rodinu!“

„A Jenůfu voláte dnes k práci, když čeká Štefka od asenty?“ odpovídal Laca, míře zase na Jenůfu. „Nebýt dnes pátku, že co chvíle dojde tetka kostelníčka pro máslo, už by mu běžela naproti jak divá.“

„Kterak on to poznal?“ pomyslila si Jenůfa ve své trýzni. „On vidí člověku až do srdce těma pronásledujícíma očima. Ani mu odpovídat nebudu, zlochovi.“

Zahovořila raději jen zase na stařenku: „Stařenko, nehněvejte se, já všechno vynahradím, kdybych měla dnes vykrajovat do noci. Víte, já si vzpomněla jen na svoji rozmaryju, že mi usychá, a proto jsem ji šla svlažit k vodě. A kdyby mi uschla – vidíte, stařenko, říká se, že uschne potom všechno štěstí v světě člověku.“

„Ale neboj se, děvčico, ničeho,“ snažila se stařenka potěšiti. „Co se toho všeho nicotně na světě napovídá! A zatím zůstává jen Pánbůh navěky. Ta rozmaryja člověku nepomůže, ona by sama ráda dýchala na světě a musí někdy uhynout jako ten člověk. – Ostatně ty jsi sama od té své pěstounky rozumně vychovaná, víš všechno stokrát lépe nežli já.“

Jenůfa už jen bez odmluvy svážela hlavu k nůši a opálce¹⁸.

¹⁸ Nádoba mísovitého tvaru, zprav. pletená; ošatka. *Pozn. red.*

Shora ode stráně přibíhal teď jako vítr přímo k ženičkám pastuška Jano. Pravou rukou pozdvihoval břidlicovou tabulku vysoko nad hlavou:

„Jenůfa - ej!“ volal jako na lesy. „Už znám čítat, už jsem to potrefil! Narýsajte mi zas jinou řádku!“

Jenůfa pro tu chvíli svoji ochotu oddálila.

„Dočkej, Jano, až půjdu do městečka, přinesu ti čítanku a v té si budeš říkat. Aji psát tě pěkně naučím, aby z tebe byl lepší člověk. Včil si jdi po práci, aby nás stařenka nehubovali. Anebo by si nám mohl pomoci - pojd', posad' se k nám!“

Chlapec uposlechl, ale než se klidně usadil, nazvedl ještě jednou svoji tabulku vysoko a chlubně nad hlavu. „Ej, čítat umím, čítat! Nevěřil byste to, mládku? Jenůfka mne naučila!“

„Co to máš, děvčico, za radost?“ podivila se stařenka. „Děvečku Barenu od krav jsi také naučila čítat.“

„Však budou za to šťastnější na světě,“ odvětila Jenůfka.

„Ty máš mužský rozum,“ pochválila stařenka - „po té tvoji pěstounce. Ty jsi měla být učitelem, všechno by jsi dokázala jako mužský.“

„Tak jistě dostanu čítanku, jako ti, kteří chodí do školy?“ kladl rozradostněn Jano chvatnou otázku, ale Jenůfka ji přeslechla, odpovídala jen stařence:

„Ach, ten můj rozum, stařenko, už dávno mi tu někde do voděnky padl!“ Náhle jí při těch jednoduchých slovech srdce usedlo a oči se pohlékaly mlhou. „Ach, kdyby všichni ti, kdož tu moji rozumnost vynáší, jen tušili...“

„Konečně, že jednou nějakou pravdu uzná,“ pomyslí si Laca, když k jeho napjatému sluchu dolehla dívčina poznámka. Pohlédl pokradmu k místu, kde se shýbaly její ramínka k nůši ve svátečních rukávcích, a zase jej zabodla ta vzpomínka, proč se dnes do těch svátečních rukávců nastrojila. Jistě že Števův návrat bude u ní znamenati slavnostní chvíli. Bože spravedlivý, kterak jen toho nespolehlivého člověka měla ráda, kterak jej musela mít ráda.

Z mlýnnice vyšel stárek, v poměštěných, do tvrda již pomoučněných šatech a zapaloval si dýmku. Dozvěděl se zrovna, jak to dopadlo se Števou, ale zaváhal trochu, když tady viděl Lacu. Nemohl se hned se svou zprávou vytasit. Rozuměl tady více všem, než by si to byli pomyslili.

Přešel proto loudavým krokem můstek, a vraceje se, zastavil se u Laci, kterého měl rád. „Co to robíš, mládku?“ zahovořil. „Může být pěkné bičistě!“

„Mám tupý křivák,“ brouknul Laca, jako unaveně, „abych se s tím dvě hodiny páral. Prosím tě, stárku, nabrus mi ho!“

„Nabrousím,“ přisvědčil ochotně stárek.

Lacův roztěkaný pohled spočinul zase na Jenůfce, a zatímco stárek brousil jeho ohnutý kapesní nůž, rozešel se těžkým krokem a pokusil se bičistěm pocuchati Jenůfce šátku na hlavě.

„To ty, Laco?“ ohlédla se dívka jen napolo. „Tys odjakživa takový divoň! Nech si, prosím tě, takové hloupé jaše!“

„Kdyby ti to Števa učinil, to by nevadilo, vid’?“ děl Laca nahořkle.

„On by toho neučinil,“ bránila Jenůfka svého frajera. „On by mi nikdy nic nemohl udělat naschvál.“

„Protože se mu postavíš vždy hodně nablízku,“ odtušil břitce Laca. „K čemu by tě ještě měl potom na sebe upozorňovat? Sama jej dovedeš přivolávat!“

„Ty znáš špičkovat!“ vydechla Jenůfa podrážděně. „Proto tě nemůže nikdo vystát! Co je ti po nás? O sebe se starej!“

Laca jen pohodil hlavou, odešel od skupiny a řekl přiníženým hlasem k stárkovi:

„To bude pěkná švagrina – že? Všeho dobrého mi nachystá. Tomu ty, stárku, rozumíš přece také.“

Stárek obrátil hlavu po Jenůfce, a když viděl, že poodběhla znovu na můstek, odpovídal po krátké pomlčce:

„Což, pěkná je, až se z toho člověku hlava mate. Nese se jak holba máku a těma sivýma očima by duši z těla vytáhla. Onehdy mi říkal mlynářů z vrchního, že k nám dojde na šlaháčku. Jářku, však tu

máme jen ty dvě mladé ženské, Jenůfu a Barenu. A on povídá: ‚Však ta Jenůfa za sto jiných stojí!‘ Poznal jsem z toho, že to není ani ještě rozhlášené na jeho straně, jak to mezi mlynářem a Jenůfkou vypadá. Ale nač to tobě všechno, Laco, vlastně vykládám? Však tys těch Jenůfčiných očí také zkusil – vid’?“

Laca vyskočil zase z kmene, sotvaže si sedl.

„Iha – já? Mohl jsi se před chvílkou přesvědčit,“ pokračoval posměšně, „kterak ji lubím. Naříkala si tu nad rozmarýnou. Netuší, že jsem jí k ní do hlíny zahrábl dvě žízaly, aby jí zrovna tak povadla, jako ta její svatba se Štefkem, ke které se již oba chystají.“

Stárek se té podivné, jakoby dětinské řeči ani neusmál; tak dobře rozuměl tomu Lacovi. I hlouposti již vyvádí ten rozumný člověk!

„Vidíš, Laco,“ ozval se vážně, „to je mi divné, co to z tebe robí takového zlocha. Však ty – nezapírej – nemáš věru takového srdce. A pozdává se mi vždy, že před Jenůfkou měníváš barvu. Ona je celým tvým soužením, ale neměl by jsi se soužit pro žádnou ženskou na světě. Žádná toho, kamaráde, nezaslouží. Však já jsem těch ženských poznal dost, a to nejmoudřejší, co člověk může udělat, je zůstat si svobodným jako ten pták. Uznej to také, Laco, a nehryž se.“

„Hlupoty – běž si po svém,“ odbýval jej Laca zkrátka.

„Což, ty dobře víš, že já jsem vždycky na tvé straně,“ nedal se stárek odbýti. „Vidíš, já mám dodnes oba rodiče, nejsem sirota, ale odstrkávaný byl jsem podobně tobě, jen proto, že jsem byl nemladší, že na mne ničeho nezbylo. A tak to zrovna vypadá, že tvá vlastní matka vidí ve svém Štefkovi mlynáře a v tobě nejspíše jenom toho mládka.“

„Eh, to není pravda, mamiče připadáme oba z jednoho klína, jenže ona za to nemůže, že zdědil Števa po tátovi mlýn a já jsem tu zůstal jako nazbyt,“ zastal se Laca matky a také jako vždy pravdy. „Nač by mi byl také nevlastní otec něco odkazoval?“

„Však nebýti tebe tady, že všechno držíš,“ navazoval stárek svoji úvahu, „jak by to zde dopadalo s hospodářstvím a celou mlynářskou živností? Števa se jmenuje mlynářem, ale ničemu se

nenaučil, takhle jen zbůhdarma lajdat a utrácet. Volají ho hospodářem, ale on zná nejlépe hospodařit takhle s holkama. V neděli o muzice zaručil zase za všechny šohaje rekruty útratu. To víš, že jsem to před jeho matkou nevyzvonil, beztoho jsou všechny ty ženské tady jako slepé, jen Števa a Števa!“

„To máš pravdu, stárku,“ pokývl zachmuřený Laca. „Vždyť i ta tetka kostelníčka už nad ním nějak přimhuřuje oči.“

„On nejspíše zdědil celou tu povahu po tom svém strýci Tómovi,“ považoval ještě stárek, „do kterého se pobláznila za svobody i ta kostelníčka. To byl lunt, že mu nebylo roveň. Klobouk z hlavy byl by nechal v kartách a střízlivý snad nebyl jaktěživ, pořáde jej jen člověk potkával, jak se na svět smál.“

„Kostelníčka o něm nikdy špatně nepromluvila, a Jenůfka teprve ne,“ zastával se zase Laca nějak mrtvého.

„No, otec zůstane otec,“ uznával stárek, „a kostelníčka zase jakživa nepomluví nikoho, ona už je vždycky takových zdrženlivých způsobů jako nějaká farská hospodyně. Ale Jenůfčina matka ještě těch největších ostud s Tómovou Buryjou neuzila, to se ještě trochu držel, ale ta druhá žena, kostelníčka, s ním zkusila očištec. No vím, nepatří se to, mrtvých pomlouvat,“ končil stárek, když upozoroval, že Laca nelibě pohodil rukou. „Ale toho se ještě dočkáme, že tenhle mlýn – až jej Števa do větrů roznese – převezmeš jednou ty.“

„Já tady nic nepřevezmu – odejdu odtud někam hodně daleko,“ vyslovil teď Laca stále se mu vtírající myšlenku své budoucnosti. „Ale vždyť už sama kostelníčka věří, že Jenůfka to dokáže všechno zde zachytit, prý již Štefka při pořádku udrží, že není nadarmo tak hospodářská a rozumná jako žádná jiná.“

„Čerta naplat!“ mávl stárek rukou. „Kostelníčka platí všude rozumem za dva chlapy, a přece muže neudržela, však víš, že o všechny ty pěkné pozemky ji připravil.“

„Její jediná chyba byla, že asi toho Tómu Buryju silně lubila,“ děl Laca kupodivu měkce. „Vyprávěli mi to jednou mamička, jak prý jej

kostelnička čekávala celé noci tam v chalupě na zápraží, i v té zimě, jako by sama chtěla ztuhnout nadsmrti.“

„A Jenůfka,“ dorážel stárek, „což ta Štefka silně nelubí? Láska je láska!“

„Ale stárku,“ přinížil Laca hlas, „on ji ještě nemá! Jestli ho dnes při asentě odvedli – a už to tak připadá, že se omeškává –, bude po svatbě a bude konec lásce!“

„Ba neodvedli,“ vytasil se nyní stárek naráz s ranou. „Zavolal na mne prve pod strouhou poselák. – Bylo prý jich odvedeno všeho všudy jenom devět a Števa ne.“

Laca vyskočil, jako by jej had uštkl...

„Neodvedli! To je potom spravedlnost! Takový šohaj jako mladý javor – já nebyl v jeho letech o nic silnějším a musel jsem tam tři roky sloužit, i o milou jsem jenom z toho přišel...! Tak bych vykřikl až k samému nebi, kdeže je potom spravedlnost!“

„Ba, už tak mu štěstí odjakživa přeje, má on snad lepší planetu než ty. Kdyby měl dnes ještě tátu, který držel vždycky na peníze, dokázal by mu otec zabránit, aby si vzal chudobnou sestřenicí... a ke všemu prý ještě takový sobáš zapovídá víra. Ale co si pomohou v té věci ty samotné ženské tady, připadají mi obě nějaké slabé na rozum, zvláště už ta babička. Pochvalují si jen všecko, pochvalují. A přece sem by patřil nějaký pantáta mlynář, který by Štefka loktama ustrkal a sám všecko tady udržel. Já věděl o takovém, jeho dcera je pohledná děvčica, byl bych se ti rád zavděčil, Laco, ale nepochodil jsem.“

„A věru, stárku,“ vděčil se mu Laca svou řídkou důvěrou, „že na Jenůfce Števa nic jiného nevidí než tu její strojnou hlavu. To prý už je třetí jeho frajerka, ty dvě prvejší že nechal tak. Ej, stárku, moji hlavu na to, kdyby tak dnes dostala Jenůfa neštovice, až by jí porapaly tváře, že v tu chvíli Števa by ji nechal a našel si zase čvrtou.“

„Na, křivák, zdá se mi, že se nedá dobře brousit,“ podával stárek. „Hle, kostelnička už došla, a co že s rychtářkou?“

Stárek sotvaže pozdravil přišedší ženské, obrátil se již k odchodu do mlýnice, Laca mlčky sňal klobouk a zabýval se dále svým bičíštětem; přemýšlel, jestli by neměl raději někam odejít každému z očí, beztoho se bude teď zde vyvádět samých potěšení a řečí jemu na lítost.

Věděla už kostelnička, že Števu neodvedli? On sám to nemohl vysloviti, aby ta Jenůfka před ním nejásala, kdyby alespoň před ním nejásala...!

Jenůfka se odtrhla od své práce a políbila pěstounce ruku.

„Vítajte, mamičko!“ zahovořila svým příjemným hlasem. „A vy také, rychtářko, jste k nám došli, ta vyměněná kuřátka od vás jsou moc pěkná, tetička mlynářka má z nich velkou radost.“

Tak vždycky dovedla Jenůfka cizím lidem vyprávět milé věci, jenom v ní samé to dnes všechno bodalo úzkostí. Aby se již nemusela přetvařovat, sedla si raději zase k pilné práci k stařence.

„Dej Pánbůh dobrý večer!“ pozdravovala teď také rychtářka stařenku, s kterou byla pokmotřena.

„Nenadáli jste se mojí besedy, nemám tu ani čeho vyřizovat, když už jsme s letošním mletím hotovi. Ale byla jsem se dívat na vršíčku, jak nám tam nějaká opovážlivá nuzačka přiřžala ozimku. Kdyby ji tak byl náš rychtář pochytil, šátek by jí sebral bez milosti na dobrý příklad. Holota se neošťádá už ani na vršíčku, kam je z celé vsi viděti, krást... Tak jsem se jen nazlobila, a potom jda zpátky, jsem potkala kostelničku. Tož bych se s ní ráda vrátila, když budeme mít kousek stejné cesty, bude nám oběma veseleji.“

Najednou se obrátila rychtářka se svým bystrým pohledem k Lacovi.

„A co ty, Laco, pořád sám jak moudrý. Vzkazují ti naše děvčata, aby jsi k nám došel na besedu.“

„Pěkně děkuju, rychtářko,“ pozdvihl se již Laca k odchodu. „Ale kdybych k vám docházel na besedu, lidé by nadělali klebet, že jste mne pozvali za dcerama.“

Nevtipkoval nikdy zlomyslně, ale v tuto chvíli si musel nějak ulevit.

„Pojďte se k nám, kmotřenko rychtářko, posadit,“ zvala hned Jenůfka, chtějíc zhladit hrot Lacovy řeči, ach ten Laca byl už protiva ke každému!

„Mohla byste nám pomoci, kmotřenko,“ pokusila se usmáti na rychtářku, která byla Šteвовou kmotrou.

„Když kostelnička spěchá,“ nepohnula se rychtářka sama z místa. „Ona je vždy jako vítr – nikde nemá stání!“

„Nerada postávám!“ obrátila se kostelnička od své odložené krosny, ve které si máslo a tvaroh dnes již po dědině sebrané trochu rovnala, aby zbylo ještě kousek místa pro mlýnský přídavek.

„Bývají z postávání klebety,“ podotkla. „Potom je mi třeba hájit živobyti. Včera ke mně zašel na kousek oběda vandrovniček a ptá se tak všetečně: ‚Mnoho-li nese vašemu muži kostelnictví, stojí to za řeč?‘ Připadal mi nějak smělý, ale že byl čistě oblečen a hledal si práci, odpověděla jsem mu upřímně: ‚Milý chasníčku, nemám muže. To mi říkají kostelnička, že mám pod dozorem kapličku a vodívám družky na funusy a procesí. Ale nemám z toho leda kousek té cti. To je přece pravda, že se těchhle rukou z vděčnosti a považování lidé více nalíbali, než kdybych byla nějaká velkomožná paní.‘ Tak se divil ten vandrovniček, od čeho jsem živa.“

„Však vám za vaše moudré rady nanosí lidé dost,“ ozvala se rychtářka beze všeho obdivu, aby nějak zchladila tu vždycky zjevnou kostelniččinu nadnášlivost. Byla v té chalupě bez pozemku ještě pořád nějaká moc vrchovatá pýcha, ráda by věděla rychtářka z většího statku, na co mohou být ženské, které obchází s krosnou na zádech, tak pyšny.

„Vám se to snadno poví, když o tom nejste přesvědčená, že bych chtěla brát něco za své rady,“ odpověděla kostelnička teprve něco zvysoka. „Koupila jsem ti dnes, děvčico, od Němkyně kousek kanafasu,“ obracela se kostelnička raději ke své pastorkyni. „Nese se ti ten kanafas jako hedbáv; zrovna takový jsem viděla, jak za tím prodejem chodím, v dobrých domech. Peněz ti nepřidám, ale za tvoji výbavku by se nemusela žádná bohačka stydět. Netřeba se ti zastesknout za vlastní mámou v hrobě.“

„Zaplať vám to Pánbůh, mamičko, ale utahujete se příliš se mnou,“ ozvala se měkce Jenůfka.

„Však ona tě, dcero moje, ctí jako vlastní,“ přidala stařenka Buryjovka povděku. „Jenom se s tebou vždycky pyší.“

„Potom se myslí jen tak,“ neudržela se zase rychtářka, když již byla jednou v nedobré náladě, řevnivosti, „že kostelníččina, nebo krosnařčina pastorkyně – a ony se za ní moje dcery musí ve všem schovat! Tou zdejší mlynářkou že prý už Jenůfa doopravdy bude. – Znáte vy si to zaonačit, nejste nadarmo moudrá.“

„No, já jakživa na leckaké řečňování neodpovídám,“ vypjala teď kostelníčka hlavu svým zvláštním způsobem, který dokázal odzbrojovat, „ale každý ať se stará o svoje, ta moje pastorkyňa obstojí všude... Vy nám, rychtářko, nemusíte chudobu předstírat. Já pocházím ze spořádaného stavení zrovna také rychtářského, a jestli mně osud ubral na majetku, bez mé viny, nikomu jsem si ještě nepřišla stýskat. Sama jsem si svou úzkost přetrpěla, pro živobytí krosnaření se chytila – bar¹⁹ mi to zpočátku těžko přicházelo, obcházet stavení jako nějaký hladovec. Ale mojí Jenůfě netřeba chudobu snášet – ona sem po právu patří spíše než některá cizá.“

„No, však jsem jen pravdu pověděla,“ nedala se přemoci rychtářka. „Honem jste sem tu svoji pastorkyni před Vánoce vypravila, a že se to děvčici ani nepatřilo, stavět se na oči dvěma svobodným chasníkům.“

„Nepatřilo? V rodině?“ žasla kostelníčka, že někdo může podceňovat její vlastní náhled. „Jenůfa je přece Števova vlastní sestřenice a stařenčina vnučka a zrovna já si všechno jinak smýšlela, nežli že se mi zde děvčice s mlynářem zaslíbí. No, Pánbůh jinak usoudil. Ale když já už mám proti své vůli pravdu tady vyznávat, já Jenůfce Števa za štěstí nepočítám, do očí jsem mu to pověděla, když ke mně přišel o moji pastorkyni prosit, že se po mé vůli neděje. Ale vy mne, rychtářko, nebudete učit, co se patří. Moje pastorkyňa se

¹⁹ Ačkoli, třebaš. Pozn. red.

zaslíbila jenom po své hlavě - z lásky! A její bohatství: Vychovala jsem ji spořádanou a čistou jak ten liliový kvítek - žádný hrabě by se za takovou manželku nemusel stydět!“

Jenůfka se po těch slovech zachvěla, jako by ji přeběhl mráz, ale stařenka se již pokusila sama to nezladěné shovárání nějak zaplašit jinou zatáčkou.

„To já po tobě, dcero moje, také vřdvcky říkám, že my si zůstáváme jedna rodina,“ přidala se jen ještě uznalým slovem ke kostelnice. „Ale co jsi se, prosím tě, dnes tak opozdila? A budeš asi uchozená. Mohla by vám oběma Jenůfka trochu kávy podat, na chlebiček by byla čerstvá pomazánka.“

„Máme zrovna čerstvou pomazánku také doma,“ odmítala rychtářka, „a není pokdy!“

„Ovšem, že na zdržování není pokdy! Nezdvíhej se, Jenůfko, od práce,“ zabránila také kostelnice. „Zdržela jsem se bezděky už dost. Shledávala jsem v Oboře družky na funus kovářové děvčici. Měla záškrť, ani doktor ji nemohl ubránit smrti, a namáhal se dost. Byla jsem tam do poslední chvíle, matka hrozně vyváděla, museli jsme ji s kovářem z jizby odvádět, aby chuděru dcerku, která se odbírala na věčnost, ještě neděsila a nevytrhovala.“

„Jaj bože, ty jsi tak statečného ducha, dobře tě to ten tvůj tatíček naučil. Cos už všelijakých nemocí a smrtí přehlídla, a vždycky jen pokojná zůstáváš, a ještě potěšit dovedeš!“ obdivovala stařenka. „Já sama bych takové věci nemohla přes srdce přenášet, já se hned hroutím.“

„Och, já se nebojím žádného mrtvého,“ povážila kostelnice, „a bar noc bych na hřbitově mohla strávit. Vždyť ta smrt, to je náš cíl, říkával tatíček. Jdeme jen tam, odkud jsme přišli... jdeme jen domů. Ale dnes ta kovářova děvčica tak těžko umírala, dusila se. Ten konec byl už jen jejím vykoupením. No ještě dobře, že kovářka má těch děvčic jako schůdků.“

„Ale nic platno, lítost matce zůstane,“ potřásla s povzdechem stařenka hlavou.

„Musíme se boží vůli podrobit a zastavovat se u jiných, kteří jsou navštíveni ještě těžšími zkouškami,“ odvětila jí kostelnička.

„Ale vlastní krev je vlastní krev!“ ozvala se rychtářka. „Vám Pánbůh, milá kostelničko, děti nesvěřil – ale já dvě pochovala!“

Toto jediné slovo „nesvěřil“ zabodlo kostelničku jako jistý šíp. V tomto ohledu neznala odvetného pohrdání, musela se ubránit jen spravedlivým uznáním každého svého protivníka.

„Nesvěřil,“ odpovídala teď rozechvěným hlasem. „Ale když jsem vídala naši vyhublou kočku, které pokaždé něco na hůře snědlo kořata, plížiti se po domě a žalostně si stýskat, že jen se jí ty oči, k člověku jakoby o marnou pomoc se obracející, leskly jako skleněné, tu jsem si vždycky myslívala: To je také matka! Kdyby jí ta kořata byla zůstala, odchovala by to, naučila je svému řemeslu a pustila na vlastní starost.“

Laca se zrovna vracel, vyslechl poslední kostelniččiny věty a ozval se v její blízkosti:

„Co tím chcete povědět? Že ženské jsou kočky?“

„Chci povědět,“ nadnášela zase svou řeč kostelnička do pevnější jistoty, „že člověk je nad zvířetem jen tou svou lidskou duší, dobrou vůlí a jasným rozumem. Tu já jsem si vychovala!“ pohladila kostelnička záhlaví své radostné dcerky. „Nebyla to moje krev, kus mne samé – ale já s ní noce probděla, pro ni si upírala každé lepší sousto, za ni se modlila, ji trestala, žehnala, ke cti a k poznání dobré školy dochovala. A mně řekli pan farář, když jsem svůj tereziánský dukát, jež jsem po celou dobu přes celou svou bídu udržela, i křestný tolar doktorům obětovala pro svou chorou pastorkyni, a od ní se do žádné práce pro výdělek nehnula, tu mi řekli pan farář: ‚Buryjovko, před takovouhle matkou já smeknu!‘ Je posud naživu, můžete se ho jít na to zeptat!“

Kostelnička se poprvé tak rozhovořila, tížilo ji toho dnes beztoho dost na srdci, když se domnívala, že bude její pastorkyňa dnes pro odvedeného milého trpět, chtěla jí, i tomu zkroušenému Lacovi připomenout, že dovedla být také statečná.

Proto se již ozvala i překonaná rychtářka: „Však vážnosti vám nikdo neupírá, vždyť jsem to zle nemyslela.“

„Ale zdržuji se tady, zdržuji,“ pošvihla sebou kostelnička, „a čekají mne ještě u hajných jako nebeského posla. Hajná má zlou vůli na noze, nesu jí v kapse mazání. – Mnoho-li jste mi nachystali dnes másla k roznešení?“

„Pět liber másla a tři libry tvarohu,“ děla stařenka. „Vejdí jen do stavení za mlynářkou, má to pro tebe už nachystané v almárce. A v troubě máme tvarohovou, moc dobrou štrudli, vezmi si kousek. Jenůfka ji dnes nachystala pro Štefka.“

„Zaplať Pánbůh. Nejsem hladova a jídlo mne jakživo neudrží od pospěchu k pomoci,“ poděkovala se kostelnička. „Jen co si seberu to máslo, a hned ho švagrině zaplatím!“

Odešla do stavení a stařenka pozvala ještě rychtářku: „Přece se alespoň ukážete mlynářce na slovo? Bylo by jí toho líto, že o ni ani nedbáte. Ona je pořád od smrti mlynáře taková lítostivá.“

„Tak se za ní podívám,“ hrnula se rychtářka na skok k hospodyně.

„Co ty, Jenůfo, ani dnes za mamičkou nevejdeš?“ podivila se teď stařenka Jenůfčině píli. „Jsi snad rozhněvaná ještě od minulého pátku, jak ti vymluvila, proč jsi zapomněla s ostatními děvčaty jít strojit Panně Marii zahrádečku na oltář do kaple?“

„Och ne – však jsem zasloužila,“ vydechla prudce Jenůfa. „Ale proboha, neposílejte mne za ní!“

„Děvčico, divná jsi mi jaksí. No, každé frajerce prý se musí devětkrát rozum poplést, než dojde k oltáři.“

Ze zdáli se náhle rozléhala celým okolím muzika, všichni zalézající holoubci i vrabci se z ní poplašili, kterak se celým přívalem vzmáhala.

„Ach, kristeježíši, to Števu odvedli,“ chápala Jenůfa v hrůze, nemohla ani povstati, nohy se jí podtínaly.

Ze mlýnice i ze stavení vyběhlo plno lidí, i ta rychtářka a mamička mlynářka, stařenka se nadnesla u nůše – jediné Laca

zůstal jakoby kamenný sedět tam na kmeni a nedovedl znejištěnými rukama pořád ještě dopravit své jednoduché bičičště.

„Števu neodvedli, mlynáře neodvedli!“ rozléhalo se náhle kolem jakoby celým chórem.

„Ovšem, že Števa není odvedený!“ zavolal do směse silný stárkův hlas a hospodyně mlynářka jen se ozvala z prahu:

„Tak jak Pánbůh chtěl, snad je to dobře, že není odvedený“ A vracela se zase již do jizby ke své důležité práci, odvážit kostelnice před jejíma očima spravedlivě na lot máslo.

Kostelnice jistě to již také doslechla, že Števa je již od celé vojny provždy osvobozený, ale nestála jí ta zpráva za odběhnutí ze stavení.

Zato Jenůfa, jako by ji za ten okamžik maléřeček omaloval, stála tu celá ozářená štěstím.

A ze zvuků hudby prodírala se již k ní zřetelně slova rekrutské písně:

*Všici sa žení,
vojny sa bojí,
a já sa nežením,
vojny sa nebojím.*

*Který je bohatý,
z vojny sa vyplatí,
a já nebožáček
musím být vojáček...*

„Joj!“ neslo se již celým jásotem, když na můstku se objevil v přední řadě Števa, veden kolem krku dvěma kamarády. „Jojha! Hele, Števa se nechá doprovázet a při kuráži je zrovna proto, že jej neodvedli!“ volal stárek k Lacovi, který vyhlížel také, jako kdyby byl dnes vypil mnoho vína, že byl celý žeravý²⁰.

²⁰ Rozžhavený. Pozn. red.

Ano, byla to pravda, napil se před chvílí tam ve mlýnici hezkou trochou vína, aby se jen lidem nezdálo, že tu chodí sražený. Ani nevěděl, kdo mu toho vína podal – teď mu trochu stoupalo do hlavy, protože nebyl zvyklý na pití.

Ale dodalo mu to napití uklidnění. Jemu bylo teď už všechno jedno, všechno tak jedno, i kdyby se mu na hlavu sesypala ta mlýnská střecha i na hlavy všem těm kolem řvoucím lidem padla – to by byl zrovna rád. – Ať zajde celý svět, jako to jeho celé životní štěstí zašlo už jistě!

Jenufa padla kolem krku stařence: „Bože můj, tys mne přece vyslyšel! – Stařenko moje! – Števu neodvedli!“ Rozběhla se svému frajerovi v ústrety: „Števuško můj!“ Števa se držel jen nejistě na nohou, klobouk plný kvítí zdvihal vysoko nad hlavu, pravicí jako by dával takt muzikantům, kteří zase spustili novou:

*A já tím vojákem musím být –
konec milování! Juchej!*

Také bystranský rychtář byl očividně ve veselé náladě. Mával na mlýnské lidi kloboukem a smál se na celé kolo. Rychtářka se k němu přihnala nahněvaná.

„Co ty, rychtáři, s nimi! Je tebe starého tu také třeba? Že se nehanbíš!“

„Však vyprovázím přece naše rekruty a vidíš, že tuhle mlynáře. Beztak kvůli mně ho nesebrali, já za ním stál a páni už mne znají jako svého,“ chvástal se. „Nechali jsme se z naší dědiny vidět, půl vědra starého vína dali jsme na propíjenou. Já jsem rychtář z Bystran, já jsem bystranský úřad, tož ať to lidé vědí, že dáme na propíjenou!“

Ze mlýna vyšla nyní kostelníčka a změřila pohrdavým pohledem celý ten hlučící rej.

„Ty nepotřebuješ, chrnulo starý, peníze utrácet,“ křičela rozzlobená rychtářka. „Dočkej jen, uvidíš, co ti doma povím! On se bude vodit s takovým rozhazovačným chlapiskem, se Števou Buryjou? – No dočkej!“

Kostelnička natáhla šíji po té hanlivé ozvěně, která měla jednou provázet také její pastorkyni.

Zatím hovořil rychtář tak hlasitě, že to každý mohl slyšet:

„Už jenom dej pokoj hubě – když jsi hloupá! To přece on Števa všechno platil a v hospodě zaručil. Já neutratil, co jen čtverku za tabák, a ještě jsem se sám s nimi dobře napil. Oh, ty hloupá, ty budeš, baba jedna – rychtáře, úřada, něčemu učit?“

Protivný svět se to zatočil kolem kostelniččiných skrání, takový Števa a takový rychtář.

„Tož už jen pojd' ale domů!“ hartusila ještě rychtářka. „Nemíchej se mezi chasu a nechytej se žádného Števy Buryje, to se pro tebe nepatří. Na kostelničku čekat nebudu, ona si vždycky už myslí, že je něco lepšího než já. Pojd' mi jen odtud!“

Rychtářka již táhla muže k můstku: „Hybaj – hybaj!“

A před chumlem muzikantů, rekrutů a dětí stála Jenůfka s nějakým zahanbeným obličejem, slzy v očích, a vyčítala Števovi jen jaksi pokorně: „Števo, duša moja, tys zase už napilý!“

„Já napilý?“ zadržovala se Števovi řeč. „To ty mně, Jenůfka, to ty mně? Víš, že já se volám Števa Buryja, že já mám půllánový mlýn? Mně počká na dvě míle každý, co jen budu chtít. Jak to řekl, že to řekl Rotberger na šenku?“ dovolával se Števa svědectví nejbližšího kamaráda. „Páni to všechno vědí, že mohu platit, proto mne pustili, a děvčata se všude na mne smějous. Tuhle voničku,“ – Števa ukazoval kytičku – „jsem dostal, jak jsme jeli Oborany, od té jedné! – Muzikanti!“ obracel se k nějakým potulným šumařům, mezi nimiž byli i dva cikáni. „Co nehrajete? Zahrajte mi tu Jenůfčinu!“

Housle a píšťaly se rozezpívaly a s nimi ojedinelý Števův hlas protivně napile:

*Daleko, široko
do těch Nových Zániků,
stavijá tam vežu
ze samých šohajků...*

Před široce rozevřenými zraky kostelničky zamihla se její zahrada v podzimním rouše. Na jednom kmeni opíral se Tóma Buryja, klobouk měl zrovna tak posunutý vzad, jako nyní jej měl Števa, vlastní jeho synovec, a Tóma zpíval tutéž píseň a v modrých očích mu planuly také takové lehkovážné tečky. – Kterak se jen ta bída vracela na světě. Števa zatím dozpěvoval:

*Zlatá makověnka
dolů z věže spadla,
moja galanečka
do klína ji vzala...*

„A můžete tu písničku zahrát ještě jednou,“ volal Števa jako posedlý. „Jenůfka ji má ráda, dušička. A já vám mohu zaplatit! Tu máte, vy hladoví zajáci!“

Sahal do obou kapes a vytahoval z nich stříbrné koruny i drobné. Rozhodil je kolem, a když muzikanti všechno pochyтали, ještě si poroučel: „Zanotujte skočnou. Pojd' sem, Jenůfka!“

Jakmile se muzikanti rozehráli do tance, uchvátil Jenůfku kolem pasu, přemohl ji, když se vzpouzela s napilým tancovat, a vzkřikl:

„Takto půjdem na zdavky s pěknou muzikou, celou cestu nám musí vyhrávat!“

Kostelnička se teď prodrala jako v horečce až k muzikantům a zarazila je jediným mocným mávnutím pozdvižené ruky se šátkem:

„A tak bychom šli celým životem,“ ozvala se jako z kazatelny, „a ty, Jenůfko, bys mohla ty rozhazované peníze sbírat. Celý můj nebožtík, který také pocházel ze mlýna a jmenoval se Buryja! Věrná jste si rodina! Aji on byl tak zlatohřívý a pěkně urostlý – k srdci mi přirostl, že jsem po něm práhla, už než se poprvé s jinou oženil, a za vdovce znovu. Matka i sestra mi zrazovaly, že už se tehdy začal chytat světa a nic vážného nedokazoval, ale já neposlechla, jako slepá a hluchá... Ale potom, když mi v kartách po hospodách peníze rozhazoval, dluhy robil a všem lidem za oušlapka platil, jsem

si nešla nikomu postěžovat... A já už to dávno tušila, že třeba bystranský mlynář, ještě není hoden se podle mojí pastorkyně postavit. Jen se podívej, Jenůfo, jak se celý motá, to je mi muž! Každé chvíle se nepamatuje, už takový mladý! Hanba je to!"

„Proboha, mamičko, nehněvejte se tady přede všemi lidmi!“ prosila v pláči Jenůfa.

„Števo!“ zalomila rukama. „Števuško, řekni mamičce, že už to vícekrát neuděláš, aby jsi se vracel takový!“

„Nešklebte se tady obě na mne! – Já nepotřebuji žádného poručíkování,“ zamávl rukou Števa. „Já jsem tady ve svém!“

„Ano, ve svém,“ opakovala kostelnička temně. – „Pořád jsem jenom mlčela, to tvému srdci k vůli, Jenůfo. Teď musí ale lidé vědět, že se k takovému štěstí nedereš. Zítra ráno mi odtud půjdeš domů. – Sebrala bych tě hned v tu chvíli, ale chci, aby jsi se se Štefkem rozloučila, až bude při rozumu, a ve vší dobrotě, jak se na zaslíbenicu sluší. Pověš mu, že já to nedovolím, abyste se dříve sebrali, až po zkoušce jednoho roku, když se Števa po celý rok neopije. Jste oba mladí – čekejte s trpělivostí. Neposlechněš-li, Jenůfo, dáš-li jeho slovům přednost před mým rozhodnutím – Pánbůh tě tvrdě ztrestá – uvidíš...! Mívajte se tady všichni dobře!“ měla se již kostelnička k odchodu. „Zítra ráno si pro tebe přijdu k sedmé hodině – ať jsi nachystána!“

Števa se opřel jakoby uraženě o sloup přístřešku, ale Laca přiskočil ke kostelničce hbitě jako jelen.

„Kostelničko, upadl vám šátek,“ upozorňoval na velký vyšívaný šátek, který byl zvedl. A ztišeně dodával s vděčným pohledem: „Já bych vám, tetuško, také ruku políbil, jak vám ji líbají tak mnozí.“ – A skutečně políbil jí ruku.

Kostelnička již jen popadla svou krosnu u zápraží a celá rozechvěná odcházela.

„Kostelničko, dcero moje,“ nedovedla ji zadržet ani stařenka. „Vždyť on ten náš šohajek není tak zlý – ani ten její nebožtík, můj syn, nebyl ten nejhorší. Co ji to jen napadlo, aby taková mrzutost

tady přede všemi lidmi z toho pošla? No, on se aji panáček²¹ někdy přenáhlí... Jdi se vyspat, Števuško, jdi!“ obracela se k vnukovi. „Zapomněl jsi se! Jsi mladý, kamarádi tě svádí, tak je to, každý tě svádí! – Muzikanti, vy jděte domů, co vy také chlapce svádíte?“ nazlobila se již staruška jako na nějaký celý houf vrabců. – „A ty, Jenůfko, neplač,“ snažila se také potěšiti. „Všechno se to zase napraví, vždyť každý párek si musí nějaké to svoje trápení přestát!“

Zaznělo to všechno dojemně z těch jejích zvadlých rtů, muzikanti i všichni ostatní poslušně odcházeli, jenom Laca zde jakoby zlomyslně obcházel a nezkroceně se ozval:

„Jen pohlad'te šohajka, pohlad'te!“

Sotva zacházel ale Laca k můstku, přikročila Jenůfka k vzdorujícímu Števu, dotkla se jemně jeho ramena a děla přiníženým hlasem:

„Števo, já vím, že jsi to urobil jen z té radosti dnes! Ale jindy, Števuško můj, polepši se, nehněvej mamičku a neukazuj se lidem ve slabostech. Víš, kterak jsem bědná! Srdce se mi úzkostí pořád v těle třese, že by mamička aji jiní lidé mohli poznati moji vinu. Bojím se, že na mne padne kdesi trest – celé noci nespím! Pamatuj se, duše moje! Když nám včil Pánbůh tím odvodem pomohl, abychom se mohli honem sebrat. Mně je tak hrozně úzko – beztoho bude pak ještě výčitek od mamičky dost. Víš, jak si na mně zakládá,“ šeptala frajerovi téměř u samého ucha, „však jsi ji mohl slyšet. Nevím, co by pak musela udělat, kdyby jsi si mne včas nesebral, nevím, co bych udělala také já. Ach, kristeježíši!“

„Neškleb se, vidíš, tetka kostelnička mne pro tebe dopaluje,“ durdil se ještě dopálený šohaj. „A to všecko za moji lásku k tobě! Mohly byste se dívat, jak o mne všechna děvčata stojí. Tuhle voničku dostal jsem také od té jedné!“ ukazoval znovu na zastrčený chomáček štěpné fialy u své kazajky.

Podrážděná Jenůfa mu tu celou kytku, převázanou barevnou stužečkou, odepla a daleko odhodila. „Ale včil už na žádné jiné

²¹ Kněz.

ženské nemáš hledět –“ vydechla téměř velitelským hlasem. „Jenom já mám veliké právo na tebe, smrt bych si musela urobiť!“ Chopila svého frajera za oba lokte a zalomcovala jím.

„Ty mi takovým nesmíš být – Bože můj, takovým slabým a směšným oušlapkem, abych se za tebe musela stydět.“

Přesto, že se stále bloudící Laca sem zase vracel, do jejich blízkosti, nemohla se již Jenůfka zdržeti, aby jí nevyhrkly slzy z očí.

Snad to Števa postřehl, on nikdy nemohl vidět mladou ženskou plakat, aby ji nemusel potěšiti.

„Však tě snad nenechám tak,“ děl konejšivě. A když se Jenůfka od něho ještě nějak nespokojená odvracela, pokusil se svým nejistým krokem za ní popojít a pohladiti jí tvář. „Už pro ty tvoje jablůčkové líce, jsi ty, Jenůfka, věru vždycky ze všech nejpěknější,“ tvrdil hlasitě, jakoby i svou vlastní pýchou.

Stařenka vycházela z domovského stavení a ozvala se v napomenutí:

„Nechte teď už všech hovorů, dopovíte si všechno zítra, až bude mít Števa čistou hlavu. Běž si, chlapče, lehnout – aby tě ještě mamička tak přemoženého nezhlédla a nehubovala. Už bylo těch mrzutostí dnes dost. Běž si lehnout!“ Sama podchytila svého poblouděného vnuka za loket a vedla jej do stavení, zrovna předsíní nahoru po schůdkách do jeho vlastní komory, aby se nikomu již neukazoval.

Jenůfka se v přemáhání posadila ještě k nedokončené práci, aby těch zemčatových oček té dobré stařenky přibýlo.

Laca se tu stále ještě někde kroutil jako furiant, posléze se postavil do její blízkosti s bičičštětem a křivákem v ruce a ozval se se svou známou nabíravostí:

„Jak tak rázem schlíplo uši všechno to Štefkovo vypínání před kostelníčkou! To je mi chlap! Na koně aby jej tak někdo posadil – ale vždycky jen na moc krotkého a kulhavého!“

„Přesto zůstane on vždycky stokrát lepší než ty!“ ozvala se Jenůfka také beze vší šetrnosti, kterou měla ve své přívětivé řeči na potkání pro každého, jen teď pořád pro toho jediného Lacu ne.

Povážil to nějak s nevýslovnou hořkostí: „Zůstane, zůstane,“ znělo mu ve sluchu jako bodáním.

Náhle se shýbl pro tu pohozenou kytičku, kterou nosil Števa na kazajce ještě před chvilkou.

„Jenůfka,“ děl nejistě zadrhovaným hlasem, „tuhle mu upadla ta vonička, kterou dostal od jedné z těch, které se na něho prý všude věší a smějou. Ukaž – já ti ji zastrčím za kordulku!“

Jenůfa teď vyskočila od své práce jako střela.

„Dej ji sem!“ postavila se hrdě vzpřímená před chasníka. „Takovou kytkou, kterou dostal můj frajer na počest, mohu se jenom pýšit a budu se také s ní pýšit!“

Ale nedočkala se – aby jí kytičku dal –, posadila se zase ke své opálce, přece jen nějaká zasažená a jako by se jí zatmělo v očích celým tím výsměchem, který padal na Števu. Na koně, krotkého a kulhavého, měl se její frajer posazovat a mamička jej nazvala několikrát před ní oušlapkem.

Zatím s Lacou se také zatočilo celé okolí, klapání mlýna i ty staré stromy zde na ostrém větru stále šumící, jako by náhle zatajilo všechno dech.

Drtil střenku svého kapesního nože v dlani a šeptal si jako v horečce:

„Budeš se jím pýšit – a on na tobě nevidí nic jiného než ty tvoje jablůčkové líce. A o tvoji duši, o tu sladkou, mně dávno zaslíbenou duši, on nestojí. A přesto zůstane stokrát lepší nežli já. Tenhle křivák mohl by ti ta líčka pokazit.“ Přiskočil již ke skloněnému děvčeti jako rozběsněný zbojník.

„Ej, dívčo, vlašovičko – tady máš to své pohozené kvítí. Ale zadarmo tu svoji voničku nedostaneš.“

„Opovaž se, Laco! Uhodím tě!“ ozvala se již také krutě Jenůfa. A jen co pozvedla hlavu, postřehla podivně rozehvěný Lacův hlas: „Co máš proti mně?“ a něco sžíravého dotklo se její tváře, zapálilo v ní nějakou bolest a hrůzu. „Ježíšmarijá!“ vykřikla již poděšeně. „Tys mi probodl nožem líco!“ Vzchopila se celou silou a počala utíkat do stavení se srdce rozdírajícím nářkem.

Laca poklesl na místě svého činu na jedno koleno a zahořekoval: „Jenůfka, Jenůfka, vlastovička moja! Já tě lubil – odmalička jsem tě lubil... Vodu, dejte sem vodu!“ rozkřikl se, jako by zešílel.

Služebná Barena, která zrovna ve chvíli, kdy se to neštěstí přihodilo, stála u mlýnské nádrže a slyšela tu pomatenou rozprávku Laci a Jenůfky, tady teď zalomila rukama.

Před práh zatím vyběhla sama polekaná mlynářka, i stárek ze mlýnice sem přiběhl.

„Co se stalo?“ rozkřikl se ostrý hlas mlynářky. „Jenůfka se v jizbě omývá ze samé krve! Pošlete pro kostelnicu! Jano ať pro ni běží, Jano!“

Stárek pochytil zničeného Lacu za rukáv a děl nejistým hlasem:

„Co to bylo, Laco, ty o tom musíš vědět!“

„Zbláznil jsem se, ach stárku, zbláznil jsem se!“ zalkal Laca.

„Neštěstí se stalo,“ vysvětlovala chvatně Barena. „Laca s Jenůfkou laškovali o hubičku, náš mládek si podržel křivák v ruce, jak tu prve bičičtě ořezával, a tak věru nechteje, Jenůfce nějak poškrábl líce. Zaplať ještě Pánbůh, že netrefil do oka!“

„Dějou se to samé rámusy a hlouposti v našem domě,“ zmírnila mlynářka své poděšení mateřskou záštitou. „Samá rozvera, a už i ten Laca! No, snad nebude tak zle.“

Odcházela zase do stavení, shledat nějaké staré čisté plátno na obvaz, ale po ní zase stařenka přiběhla a zahořekovala: „Samou žalost mi jen vyvádíte, chlapi. Co je to za rozum, laškovat s nožem v ruce?“

„Stařenko, pojd'te k Jenůfě, ona může z toho zamdlít,“ napomenul stárek rozumně.

„Kristepane, je to zlé? Nelekejte mne ubohou, lidé dobří,“ naříkala stařenka pospíchajíc do jizby, co jí nohy stačily.

„No, ještě z toho neumře,“ odpovídal stárek. „Ale děvčica může být poznamenaná do smrti a škoda je té její líbezné tváře, opravdu!“

Zůstali tu již před prahem jen oni dva se zhrouceným Lacou, který přece se konečně vzchopil a jako kdyby chtěl utíkat.

„Laco, neutíkej!“ promluvil na něho přidušeně stárek. „Tys jí to udělal schválně – ale já na tě svědčit nepůjdu!“

* * *

Vítr roznášel již poslední seschlé listy z kaštanů u kostelniččiny chalupy. Pokřehlé slípky a holubi obcházeli domovní dubové a poslední dobou vždycky na klíč přivírané dveře s důvěrou, že se přece v nich zjeví hospodyně s obživnou ošátkou.

Nemýlila se ta důvěřivá cháska.

Zevnitřku opravdu zaskřípal klíč, kohout to postřehl první a vypjal pozorně hlavu.

Okamžikem se zjevila kostelniččina postava, rozhodila na umetený práh trochu kukuřice, zavolala: „Na pipipi, na!“ – ale déle již nevyčkávala.

Ve velké jizbě u okna, které mimo hustého zastínění květináčů bylo ještě povlečeno bílou záclonkou, přišívala Jenůfka kanýrek na dětskou závinku a kostelnička ji velitelským hlasem odtud vyplašila:

„Uhni do komory, jde k nám nějaká ženská.“

Dívka sebrala své šití a pospíšila si do vedlejší komory. Přeběhla tak tiše podlahu jako pěnka a potom za sebou zavřela dveře na klíč.

„Běžte otevřít, tetko,“ ponukla kostelnička stařenku Slomčinu, která přikládala do kamen po kmínkách. „Ale počkejte, já půjdu sama!“

Nežli otevřela domovní dveře a přiblížila se k rovněž uzamknutým vrátkům plůtku, stála již tam dobře známá selka Kolušina s košíkem, zavínujíc se oproti dotíravému větru do svého popelavého vlnáku.

„Dej vám Pánbůh dobrý den, kostelničko,“ pozdravovala přívětivě. „A co se tady teď pořáde zavíráte na klíč, kdyby zrovna přšelo a váš pes mne neoznámil, mohla bych zatím promoknout u těch vašich vrátek.“

„Jen když jste tady ještě nikdy nepromokla,“ odsunula kostelnička zbytečnou řeč.

„Mívala jste ty plůtkové dveře vždycky zavřeny jen na petličku,“ povážila Kolušina jen jednoduchou pravdu.

„Ale lidé nebývali dříve takoví zlí, jako to teď pořáde doslycháme,“ vysvětlila kostelnička také po pravdě. „Lidé teď bezcitně často člověka okradou a my tu s tou starou tetkou žijeme přece na samotě.“

„Myslím, že by si vás ani nikdo netroufal okrást,“ rozvíjela Kolušina řeč, jen aby se povídalo. „Že ta vaše moudrá hlava všechno hned uhádne.“

„Nejsem přece žádná cikánka, abych chtěla uhadovat nemožné věci,“ děla kostelnička, otírajíc si o rohož před prahem trochu povlácené boty.

Po jejím příkladě učinila totéž Kolušina, věděla, jak se i na té Buryjovčině dlážce drží na vzornou čistotu.

„Okradou aji na faře, tož co by si ke mně netroufali,“ zahovořila ještě kostelnička, když už se obě octly v její spořádané jizbě.

„Tahle truhla,“ ukázala na podstavec svých palem, „by jim za to stála. Je plná výbavky pro Jenůfku – samý vzácný orka²². Má tady jen dvanácté rukávce a všecky těžce vyšívané.“

„Jaj Bože, potom že jen pastorkyně – a takovou pěstounku aby pohledal mezi tisíci,“ potřásla hlavou Kolušina. „Když si vzpomenu, jak kolikráte ženské vás poklebetily – ale to už je moc dávno, ještě za vašeho nebožtíka, když jste ještě ani kostelničkou nebyla. Smály se vám vždycky, že prý chodíte po poutích, abyste si vyprosila děti, nějakého chlapce k té nevlastní děvčici. Povídaly si brbleny – mohla bych je ještě dnes jmenovat, ale nechci mít žádnou zlou vůli – ,však on třeba Pánbůh ví, proč jí těch dětí nedává’. Věřte mi, to vás žádná nepolitovala s takovým mužským, jako byl ten váš, odpusť mu všechno už Pánbůh. Jenom závidět znaly, že si tu pastorečku tak velice strojíte, aby ji musel každý obdivovat. – Bývala den co den jako ta družička.“

²² Strážní zboží.

„Mohly přece svoje dcerky strojit zrovna tak jako já Jenůfku, to byla hloupá závist,“ děla zcela klidně Buryjovka.

„Ovšem, že mohly, ještě byste byla, jak vás znám, každému ty hábečky přistříhla a dobře poradila,“ příkyvovala Kolušina, odjakživa mnohořečná.

„Ale ony zatím na Jenůfce vždycky by byly rády našly nějakou chybu, a nemohly.“

„To věřím,“ ozvala se temně teď kostelnička.

„Jenom co pomlouvaly, že jste ji dala na pomahaj mlynářce mezi samou mužskou chasu, že se to nepatřilo...“

„My za to nemohly, že tam nenarostly žádné děvčice, a bylo to tam přece jako ve vlastní rodině,“ odvětila kostelnička již jaksí unaveně. „A pro co jste došla, Kolušino?“ pokusila se již tu návštěvu nějak zkrátit. „Jestlipak pomohl vaší podruhyni od kašle ten svařený slad, který jsem jí donesla?“

„Libuje si,“ dosvědčila ráda Kolušina. „Ulevilo se jí a děkuje vám vstávajíc lehajíc.“

„Mně netřeba díků, jen když se mi podaří obrátit něco k dobrému – to je mojí největší potěchou,“ děla kostelnička.

Přetírala si své, od mnohé chůze venku omrzlé ruce, bylo to pravda, že je mnoho ženských i dětí již za dobrou pomoc vděčně políbilo.

„Dnes se k vám ale, milá kostelničko, utihuji o nějakou radu – ale zrovna je mi těžko vykládat, divže mi není hanba. Co tomu jen říkáte, že ten můj muž, chrnula stará, třebaže už má vlasy pobělené, pořád se před každým zmiňuje, jak je ta naše nová šenkýřka pěkná a šikovná, a dívá se vám na ni jako na obrázek. Viděla jsem to na vlastní oči. Patří se to? Hanba je mi nad tím.“

„Utrácí vám tam v šenku peníze?“ položila Buryjovka odchylnou otázku.

„Nenechám mu jakživa víc než dva desítníky v kapse,“ zamžikala Kolušina jakoby nachytrale očima. „To ještě ke všemu, aby mi utrácel! Ale povídám vám, tihne se tam na ni dívat jako na oltář.“

„Tož ho nechte dívat,“ rozhodla kostelnička klidně. „A řekněte si jen vždycky rozumně pro sebe: Je to chudák stará. Už mi pitomí. – A sejde z vás ta závist samou moudrostí a nikdo se vám nebude moci vysmát. Oh, Kolušino, jen lidé ať vám nenakouknou do úzkosti a hanby, nikdo vám nepomůže, jenom to roznáší a vysmívá se.“

V jejích ztemnělých očích jako by se zachvěla červená tečka zbraně, že ona sama by nechtěla žádný břitký výsměch strpět. Ten dovede být asi nejhorším ze všech lidských běd.

„Ulevilo se mi nějak. Zaplat' vám to Pánbůh, kostelničko,“ povstávala již Kolušina. „Pošlu vám pěknou slípku!“

„Nedělejte si škodu, Kolušino,“ poznamenala Buryjovka, ale věděla již sama, že tu slípku přijme. – V tomto ohledu jí nějak osud převrátil hlavu; musela teď shánět, musela, časy hrozily být nemilosrdnými.

„Tak jako z dobrého kamarádství vám tu slípku pošlu,“ přidávala Kolušina vlnku šetrnosti ke své odměně, postřehla z nějaké strany, že se takto musí jít na hrdou kostelničku.

„No tak dobře, udělejte, co chcete,“ ozvala se mírně Buryjovka, tajíc povzdech.

„A co vy jste sama nějaká přepadlá?“ napadlo ještě Kolušinu podivení.

„Už na mne přichází také leta, prosím vás, stojí mi už padesátka před prahem.“

„To ještě nejsou u takové statečné ženské žádná leta! Naši mamiče, která běhá ještě po stavení jako křepelka, je již přes sedmdesát,“ děla Kolušina.

„No, moje mamička není o nic mladší,“ zmínila se kostelnička. „Ale když ona mívala vždycky pevnější spánek nežli já, ale teď si ani tam u pojezdých na ten spánek nemůže pohovět. Těžce prý stůně. Potom se sužuju také pro Jenůfu, ochorala mi nějak v té službě. Co je to naplat, že je to dobrá služba, že si ji tam páni považují pro všechnu její šikovnost, když mi tam nějak schází,

a domů se jí přece nechce – všechno moje přemlouvání vyzní nadarmo.“

„A kdeže je v té dobré službě?“ ptala se Kolušina.

„Ve Vídni, moc ji tam ta paní má prý ráda. Ale nemůže se chuděra zbavit nějaké hodoňky²³. Že prý si tam z tučné stravy nějak pokazila žaludek. Chuděra, až se mi vrátí, může být celá přepadlá.“

„Však vy jí pomůžete, i kdyby to šlo jen po psaní. Mně jste také jednou pomohla od hodoňky. A tož ve Vídni je ta vaše pastorkyně. Vykládali u sousedů, že je v Brně.“

Kostelnička se zadívala k oknu a na tvářích jí vyskočily rudé lupínky, když zvolna přidávala svému vypravování: „Věřte mi, že bych ji raději byla měla někde nablízku, třeba kdyby se byla ucházela o místo u těch zdejších zámeckých pánů. Ale to jí zase napadalo, že by to dobře nešlo kvůli našim pojezdným. Tak jsem ji už musela nechat, jak si to smyslela sama. Však ta Vídeň že je také moc krásné a takové nekonečné město, doma u mne by takové krásy nezažila. Jen když se tam dostala k velkým pánům a hezky si ji tam považují.“

„Aby ne. Takovou zdárnou a šikovnou děvčici!“ uznávala Kolušina. „Ten Števa ze mlýna má hřích na svědomí, že ji nechal pro ten šrám na líci.“

„On že ji nechal!“ zvolala podrážděně Buryjovka. „Co je to jen za nesmyslné klebety! Já sama to rozvedla... já! Však to lidé dobře vědí, že Števa si ji chtěl hned po tom odvodě brát, ale já toho nedopustila, že není pořád ještě spolehlivý. Však si to lidé dobře mohou pamatovat, kterak jsem to zrovna ten den po jeho odvodě oddálila.“

„To říkají, že jste ustanovila, aby celý rok čekali,“ dosvědčila Kolušina. „Ale to víte, lidé vždycky raději ženskou topí. A že prý chodí mlynář Števa teď za rychtářovou Karolkou.“

„Ať si chodí, já nedbám o takové štěstí,“ pohodila rukou kostelnička. „Však proto jsem ji do nějaké služby vypravila, aby raději zapomněla. Však ona se ta moje pastorkyňa ve světě neztratí.“

²³ Zimnice.

„Tak se tu mívajte dobře, kostelničko,“ loučila se už Kolušina, „a tu Jenůfku ode mne pěkně pozdravujte, až jí budete psát.“

„Spánembohem, tetko Slomčino!“

„Ty kmínky jsou letos pořáde vlhké,“ promluvila jediné stařenka Slomčina, jen aby také něco řekla. Kostelnička ji už tak vyučila, aby si dávala pozor na řeč a raději mlčela.

Ale obě ženy si vždycky zhluboka oddechly, když již mohly každého hosta vyprovázet k odchodu.

Teprve potom se zase vracela zpokorněná Jenůfka z komůrky, kde se skrývala se svojí vinou a hanbou.

Čtyry měsíce čekávala u okna den co den, že k nim dojde Števa, ale on nepřišel; poslal jen tři vymlouvavá psaní, že se té tetky kostelničky bojí a Jenůfky že se také nějak bojí.

O dítěti, které mělo přijít, se ani nezmínil. A Jenůfka už mu tu jistotu ani nepřipomínala. Jako by to vlastní její srdce také sněhem zapadlo.

Bylo mezi pěstounkou a pastorkyní jedné zoufalé chvíle umluveno, že až se bude blížit k tomu čas, přejde některé temné noci pěstounka se svojí pastorkyní celé čtyry hodiny cesty, až by se dostaly ke dráze. Z jejich bystranského kraje je nikdo nesmí spatřit. A potom teprve uvidí Jenůfka, provázená kostelničkou, to veliké město Vídeň, kde se jeden člověk může ztratit jako kapka vody v moři.

* * *

Laca mládkoval od Števova posledního odvodu někde v nitranském kraji. Ozval se někdy kostelničce takovým vroucně synovským psaním. Vzpomínal na Jenůfku, že pro ni chodí po světě bez radosti a s palčivým hřichem v srdci jen proto, že jí tu líbeznou tvář ve svém bláznění poznamenal jizvou. Že ji ten Števa opustil spíše pro nějakou jinou než pro ten šrámeček na tváři, to jako by věděl napřed. Ale také chtěl věřit a pevně doufat, že až se Jenůfka umoudří a jedné chvíle se z té Vídně vrátí od své neblahé lásky

vyhojená – snad potom přece že bude jeho, on od ní neupustí za nic na světě.

Obě ženy pořádě ještě doufaly, že se Števa rozpomene, až do té chvíle, kdy se přesvědčily, že Števa chodí již den za den za tou rychtářovou Karolkou.

Kostelnička přemýšlela celé noci, jak by se dalo přece ještě celé životní štěstí Jenůfčino zachránit. Kdyby se potom to nevíтанé dítě mohlo někam zavézt, aby se na ně platilo a Jenůfka byla jako svobodná? Mohla by se potom ještě státi hodnou Lacovou ženou. Ale na takový plán odpovídala Jenůfa jen takovým tvrdě vyjeveným zrakem, že bylo úzko se na ni podívat. Kostelnička připomněla jí hrůzu vlastního ponížení, jak se o to její jméno bude lidské opovržení otírat, že si zrovna ona tu svoji pastorkyni do hanby vychovala... a tu se jen jedenkrát ozvala Jenůfka: „Mamičko moje, vždyť to moje ubohé děcko ještě ani světa nepoznalo. Co můžeme o něm rozhodovat!“

Zaznělo to kostelničce do duše jako tichoučkový ševel: „Snad to ubohé dítě ani světa nepozná.“

Chystaly se hned po vánočních svátcích na svoji křížovou cestu, ale tu noc před Štědrým dnem narodil se náhle Jenůfce synek, který se k smrti nepodobal, který zdravě dýchal a chtěl žít.

A tenkrátě se teprve kostelnička ve své nejvyšší úzkosti rozhodla, že musí pokořit všechnu svoji pýchu a na kolenou Števu poprosit, aby její pastorkyni i s dítětem neopustil.

Poslala mu psaní po tetce Slomčíně, ale ze šetrnosti to ještě zatajila před svojí pastorkyní. Vždyť možná že je Števa obě odkopne...

* * *

Zbledlá Jenůfka se posadila k oknu a vzala do rukou vyšívání. Napadalo ji, že nesmí před mamičkou přiznávat žádnou bolest ani únavu, bylo třeba jen pokorně trpět. Ostatně ta mamička k ní nebyla tvrdá, jako by jen statečně všechno to neštěstí chtěla s ní snášet. Její lokte nevíтанé dítě převinuly, její zpracovaná ruka dovedla svoji

pastorkyni tak jemně pohladiť a oddaně na ni oči upřít, jako to činila za její dětské nemoci, a tetka Slomčina musela teď po domě chodit po špičkách.

Děcko klidně spalo, bylo tak tichoučko v té mamiččině spořádané jizbě, jako by zde každý dech ustával. Jenůfka netušila, kterak to pěstounčino srdce buší a zmítá se trýznivou úzkostí, kterak se rozhodne Števa.

„Nechám ještě dveře otevřeny, aby ti tam do komory našlo dost tepla,“ zahovořila mírně mamička. „A co chodíš pořád k té okeničce, nastudíš se ještě. To ti není zdrávo, ty se máš pořádně vyspat!“

„Nemohu si pomoci, nemám pokoje v hlavě,“ odpověděla Jenůfka pravdou.

„Viděla jsem, že se pořád i po té komoře vláčíš jako bludná duše. A i já ztratila pokoj, děvčico moje, ani vyspat se to nedá. Už od té chvíle, co jsem tě dovedla domů, hojit ti tu ránu na líci, napadalo mne z tvého naříkání neštěstí. Když potom Števa nikdy k nám za tebou nevyšlapal cestu, a já tě napadla, jak jsi si pro tu jeho zradu chtěla zoufat, naškrabala jsi si těch sirek... a když jsi se mi potom přiznala se svým pokleskem, myslela jsem, že i mne to musí do hrobu sprovodit.“

„Mamičko,“ klonila jen Jenůfka hlavu až na opěrku okna, „proboha vás prosím, nemučte se! Sama si to všecko chci odnést, jen když vy se soužit nebudete.“

Kostelníčka měla ale v tuto chvíli zase jednou přeplněné srdce.

„Ale zatím ty jsi mi přirostla už dávno k srdci, že jsem ti musila život zachránit,“ ozývalo se již, jako by jen osudu vyčítala. „Schovávala jsem tě s úzkostí a trápením v tvou hanbě, říkajíc lidem, že jsi na službě ve Vídni – až do té chvíle, kdy nám Štefkův chlapčok tak znenadání všechny jiné plány zkrížoval a do stavení vpadl. Snad tomu Bůh tak chtěl, kdo ví, k čemu to bylo dobře, že jsme se z domu nevydaly. Svařila jsem ti, děvčico, trochu makoviny, abys nabyla pevnějšího spánku a tím pevněji se mohla brzy postavit i říkat, jako by jsi se z té Vídne byla vrátila. S dítětem už něco se dá zařídit, že se všecko ještě dá utajit, ale ty už jsi z těch bezesných nocí jako stín.“

„Ach, mamičko, copak už teď na mně záleží!“ ozvala se zticha Jenůfka.

„Pamatuj se, neutrať si zdraví – máš teď pro koho žít, dítě tě bude potřebovat. Bude beztak jenom na tobě jediné viset, otce, chlapa bezectného, možná že nepozná. Ani to děcko nemohu mít jen pro něho ráda. Eh, nechci už na lunta myslet! Tumaš, děvčico, vypij si to ulehčení, zakusila jsem sama na sobě, kterak se po té makovině pevně spí... i dětem se trocha může podat.“

Jenůfka trochu upila, ale náhle se znepokojila, připadalo jí, že sebou pohnul její malý synek.

Pospíšila ke dveřím komory, ale hned se zase vracela se slovy: „Spí, dobře se mu daří.“

„Pořád se jen s tím děckem mažeš, místo aby jsi Pánaboha prosila, aby ti od něho raději odlehčil,“ vybuchla zase z kostelníčky její trýzeň.

„Však on je tak milý a tichoučký,“ chápala se Jenůfka zase svého šití, „co je těch osm dní na světě, ještě nikdy nezaplakal.“

„Ale bude se ozývat – bude domrzat – krve, rozumu mně to upíjí! Prozradí se to, že tě s tou hanbou schovávám a lidi jsem klamala, že jsi byla na službě ve Vídni,“ zahořekovala kostelníčka, propadajíc již celá své úzkosti.

„Proč jste mne, mamičko, nepustila někam daleko odejít?“ namítla jen stísněně Jenůfka. „Nemusela byste nás mít na očích a sužovat se, i lidé by se tak o nás nemohli starat.“

„Aby jsi si byla opuštěná zoufala – ne? Anebo něco nerozvážného provedla, třeba odebrala se za Števou žebronic, a lidé se to ponížení dozvěděli, když by to bylo beztoho nadarmo.“

„Řekla jste jednou sama ve mlýně, že souzeno-li je člověku ponížení a bída, je mu lépe mrtvému.“

„Co si myslíš, kdybys aji někde ve světě ze světa se uklidila, že by sem ta hanba nedošla? Lidé, noviny a úřady všecko vypátrají a kraj světa roznesou.“

„Mamičko, však já už sama tisíckrát nahlédla svoji vinu a povědět se to nedá, co jsem za ni vytrpěla. Ale když už se jednou

stalo, třeba raději hledat nějaké nápravy, než abyste se za moji vinu utrápila.“

„Nápravy!“ zalomila teď Buryjovka rukama. „Kdo to může napravit, že jsem v tobě, vychovávajíc tě, všechnu čest a pýchu skládala! Oh, Bože můj, jaká hrůza mne teď ovinuje!“

„Však jen kdyby Števa našeho chlapčoka viděl, bylo by nám pomoheno,“ pozvedla k pěstounce Jenůfka své utrpením ostíněné oči, ve kterých neuhaslá přece ještě poslední naděje.

„Myslím, že se toho dočkáme, aji toho mého ponížení, že ho musím ještě poprosit, aby si tě vzal – já, které se nikdy ten oušlapek nezamlouval – a naposledy si tě ještě nevezme! Kdyby jenom toho dítěte nebylo, to nám utahuje krk, že nemožno volně vydechnout,“ přecházela Buryjovka rozčileně po jizbě.

„Ten ubohý červíček přece za nic nemůže, mamičko,“ bránila jej Jenůfka.

„Baže je to červ, pravý červ, který mi srdce užírá!“ vydechla mučená žena. „Celý ten tvůj hodný frajer tomu hledí z očí.“

„Kdyby Števa to milé děcko spatřil, musel by se ustrnout,“ stála mladá matka ještě na své víře.

„Aby jsi se v něm jen nemýlila, děvčico! Celý čas se nedošel na tě podívat, alespoň když už si tě nějak zprotivil a potom slyšel, že jsi odejela do Vídně – kdyby se byl přišel zeptat, co v té Vídni děláš, z pouhého lidského soucitu kdyby se byl zeptal! Ale je to ztracený, bezcitný člověk, o kterého bych nejraději ani nohou nezavadila.“

„Snad se vás obával, mamičko, on má už takovou divnou povahu,“ nacházela Jenůfka ještě jednu omluvu, „snad za tu svoji povahu nemůže. Sama jste mi to kolikrát tak vysvětlovala, že někteří lidé ani za sebe nemohou. On si pamatoval nadevšecko, že mu nepřejete, mamičko; kdybyste mu byla dala znát jen trochu přívětivosti a lásky.“

Jenůfka vídávala přece někdy toho svého frajera ve snách, býval stále takový líbezný... věděla, že každá děvčica se musela vždycky za ním ohlížet, říkaly mu „ten hezký Števa“.

„Kdopak se z nás dvou mohl spíše pokořit – on, chasník nevážený, anebo já, které se už mnoho lidí ruce nalíbalo?“ nelámala ještě kostelnička ani před svou pastorkyní svoji hrdost.

Jenufka již nenašla slov k žádnému bránění. – Povstala a odložila šití.

„Je mi tak mdlo, mamičko,“ přiznávala se, že se jí nějak hlava točila. „Půjdu si přece jen lehnout.“

Kostelnička podala jí ještě hrneček s makovinou.

„Ale prvé si to všechno vypij, aby se ti alespoň ve spánku odlehčilo. Ustláno již máš a kahánek jsem ti také rozžala.“

Jenufa vypila poslušně celý obsah a vlekla se ke své komoře.

„Dobrou noc, mamičko,“ políbila ještě své pěstounce po svém zvyku ruku, „a už na nic těžkého, prosím vás, nemyslete.“

Kostelnička za ní přimkla dveře a povzdychla si: „Ty mi budeš, chudáku, té tíže odebírat, když sama pod ní padáš.“

A taková nevýslovná oddanost ji zase zchvátila k té její dcerce radostné, že by za nějaké to její vykoupení chtěla všechnu svoji krev vycedit.

„Ba, ta okenička v té tvójí komoře už je přes osmnácte neděl zabedněná,“ povzdychla si pomalu, přecházejíc svoji velkou jizbu. Tetku Slomčinu už pro dnes vystrnadila do kuchyně, aby si raději poležela, než aby se jí tady pletla do myšlenek.

„Celých osmnácte neděl jako by se člověk musel schovávat do žaláře a předtím celý čtvrt roku nenašel k nám ten její hodný frajer cesty. Jestli se vymlouval, že se mne bojí, že jej pokořuji, to byla jen jeho bezcitná výmluva; však já toho hladkého úhoře s falešně dětskýma očima znám! Celý Tóma! Ale ty moje dcerko radostná a ubohá, jen se dočkáš! Nevíš, že jsem ho dnes sem pozvala – rozhodne se to dnes, rozhodne... bez nejmenší mé naděje, jenom že se to ještě zkusí, abych si jednou nemusela vyčítat, že jsem nebyla těžké oběti schopná.“

„A to děcko,“ semkla Buryjovka své dosud pevné zuby jako v křeči, „to děcko, celý Števa – zrovna se mi tak protiví. Oh, co jsem se namodlila, napostila, aby to světa nepoznalo, a všechno marno,

marno! Dýchá to už týden a k smrti se to nepodobá; chce to jen utahat Jenůfku. Nezbyvá mi nic jiného, než dát Štefkovi mou dcerku radostnou k utrápení – a ještě se mu musím pokořit... Už snad jde,“ usedlo v ní srdce, že zaslechla u domovních dveří šramocení; vrátka u plůtku nechala tam již dnes pro něho otevřena. „A dobře, že ta Jenůfka již nic nebude slyšet, alespoň nebude vidět moje pokoření!“ povzdychla.

Nemýlila se. Když otevřela dveře, vcházel nějaký schoulený – ten oušlapek.

„Tetko kostelničko,“ zahovořil stísněně, „poslala jste mi cedulku, že jestli nepříjdu, stane se hrozné neštěstí, které bude i mne mrzet. Co mi máte povědit?“

„Podívej se tamhle vedle,“ pootvírala sama před ním dveře komory.

„No, co váháš?“

„Mně je úzko. Stalo se něco Jenůfě?“ zadrhoval se šohaji hlas.

„Ona už okřála a dítě je také zdrávo,“ dodávala mu kostelnička odvahy.

„Už je na světě?“

Števa se očividně zachvěl, místo co měl vítat své dítě s jásotem, jako to přece učinil jednou i ten Tóma.

„Žije už týden,“ děla vážně Buryjovka. „A ty jsi se ani jedinkrát nepřišel poptat. Nemyslíš, Števo, že to byl největší tvůj hřích, že jsi celý čas neprojevil ani žádnou starost, zrovna jako by jsi byl té mé ubohé pastorkyně jakživ nepoznal?“

„Já si na to mnohokrát vzpomněl,“ linula se Števovi těžce slova ze rtů. „A mrzelo mne to dost. Ale když vy jste se, tetko, tenkrát po tom odvodě před tolika lidmi na mne tak osápla – pronásledovat jste mne chtěla a zrovna k tomu se Jenůfě celá krása pokazila, nemohl jsem za to!“

„Tož jenom vejdi!“ děla téměř velitelsky kostelnička, ukazujíc na dveře komory.

„Já se jaksi bojím,“ přiznával se s celou upřímností, jen se mu tak celé oči roztékaly. „Ona tu čeká? Dojela už z Vídně?“

„Jenůfa spí. Sem do té její komory po kolik měsíců nikdo nevešel – jako v žaláři chuděra žila. – Vždyť ona nebyla ani jakživa ve Vídni, tu se schovávala. – Tam se podívej na svoje dítě! Chlapčok, také Štefan, sama jsem jej okřtila a nikdo ještě ničeho netuší mimo té naší staručké tetky, která dovede mlčet, to víš, vždyť je to také její rodina, její jméno.“

„To dítě je chudáto!“ povzdychl si Števa.

„Ba, chudáto, že to alespoň uznáváš. Ale stokráte bědnější je Jenůfa. Já byla tak jistá, že to děcko umře, že bude tím jejím trápením slabé, neduživé, že bych ho v tichosti mohla do zasvěcené země uklidit a nikdo by se jakživ o tom nedozvěděl. Ale ten chlapčok je zdravý, silný, chce žít – a proto, jenom proto jsem tě zavolala. Můžeš to pochopit!“

„Já budu na to dítě platit, tak jako se vypořádal Jano Kapticů se svojí frajerkou. Jen to, proboha vás prosím, tetuško, nikde mezi lidmi nerozhlašujte, že je to moje!“ zazněla odpověď.

Kostelníčka chopila křečovitě šohaje za ruku a táhla jej ke dveřím komory, ale on sotvaže na prahu Jenůfčino lůžko a koš s dítětem přehlédl, už se zase obracel, jako by ho něco uštklo.

„Podívej se přece na ni, na Jenůfu,“ přimlouvala se Buryjovka už tesklivě. „Čím ti jen, chlapče, ta bědná duša ublížila, že jsi ji uvrhl do té hanby a teď jí nechceš pomoci? Když ty jsi ani jedinkráte nevyšlapal k nám cesty, když přestala věřit, že jen za mou přísnost se hněváš, chtěla se mi jednou otrávit; naškrabala si sirek do mléka. Ale já na to jako její strážný anděl přišla a tehdy, v ten hrozný večer, se mi na kolenou přiznala ke své hanbě. Števo, v tu chvíli mi můj hořký osud podřal život. Ale já se utíhnu ráda někam daleko, i tu chalupu bych pokojně vašemu dítěti přenechala, jen co by se té mé pastorkyni nějak ulehčilo... Vždyť já to mám na zodpovídání, že jsem ji k vám do mlýna dala!“

„Ale, tetuško, vždyť je takových ženských tisíce na světě, jaképak nářky! Bar se s tím, když má nějakou pomoc, ještě dobře provdat může,“ nacházel najednou Števa dobré rady.

„Ale za koho se může provdat – jenom za tebe jediného, Števo! – Každý jiný by jí to spravedlivě chtěl vyčítat. Víš, ona, chuděra, mnohonákrát chtěla sama za tebou se vydat, i k tvé matce a stařence, ale já to nedopustila, prorokujíc stále, že to děcko umře, že potom nebude za co prosit. Už toho osudu jsem se bála, dát ti svoji pastorkyni přes svoje zlé tušení – však nešťastná s tebou bude beztoho, z tebe jakživ dobrý, spořádaný muž nebude.“

„Zas už mne chcete pronásledovat!“ zmohl se šohaj k netrpělivému slovu. „Však u rychtářů se mne nebojí, dají mi přece tu nejpěknější dceru. A kmotřenka rychtářka říká, že ze mne, až se vybouřím, teprve bude ten nejlepší člověk.“

„Není jiné pomoci, není, musíme tě uprosit jako ti žebráci, ač si lidé na mne mohou prstem ukazovat: To je ta nadnášlivá kostelníčka, jak ještě byla ráda, že si Števa svou nepoctivou frajerku sebral! Ta si tu svoji pastorkyni vychovala a uhlídala, měla se s čím chlubit – dobře jí Pánbůh vlastních dětí nesvěřil! Ona pošle takovou lákavě líbeznou děvčici do mlýna – zrovna tomu Števovi do rukou.“

„Ale, tetuško, však to není tak veliké neštěstí,“ znal znovu konejšiti Števa. „Jenom když se to lidé nedozvědí a to vy všechno dovedete šikovně zařídit. Horší by bylo, kdyby to bylo Jenůfu život stálo, jak jsem se zprvu lekl. Teď by bylo nejlépe, kdyby se Jenůfa s děckem někam do jiné krajiny utíhla, já bych na dítě už pořádně chtěl platit, aby oba žádné bídy nepoznali.“

„Sami že se mají někam utíhnout – bez tebe, Števo? Vždyť přece vidíš, že chlapčok je celý po tobě. Pojď se přece naň podívat, na lokte si ho pozdvihni!“

Hrdá žena se svezla na kolena a pochytila šohaje za loket. „Števo, na kolenou se toho musím dožadovat – já, před níž pan farář pověděli, že smeknou, a náš tatíček, rychtář Slomek, byl takový vzácný člověk, že to všichni lidé široko daleko, nevyjímajíc ani tu hraběnku, uznávali. Chlapče, seber si je oba svatým zákonem, neopuť tu moji pastorkyni, moji dcerku radostnou. Ať si již s tebou snáší všechno neštěstí, jenom ať v té hanbě nezůstane ona a moje jméno.“

„Ty pláčeš?“ pozvedala se jakoby vykoupená, když postřehla, že Števovi se vydraly slzy z očí, že musel si je druhým volným loktem otřít. „Pojď k nim, Števo, vezmi svého chlapčoka na ruce, potěš Jenůfu, probudíme ji!“

„Tetuško,“ vyvinul se jí Števa z ruky, „kámen by se ustrnul, a já přece nejsem žádný zlý člověk. Povězte, abych jí dal polovinu svého majetku – já bych si na mlýn vypůjčil, mnoho-li byste jen chtěly. – Povězte, abych si sebral život, já bych byl spíše vstavu to urobiť – ale vzít si ji nemohu, to by bylo neštěstí nás obou.“

„Proč také tvoje?“ tázala se temně Buryjovka.

„Protože – a nemohu za to, protože se jí bojím! Ona bývala prve taková milá, veselá – ale najednou počala se měnit mi už tenkrát ve mlýně před očima, byla cosi na vás podobná – prudká – žalostná. Takové smutné oči mívala, které já nemohu snést, a když jsem ji ráno po tom odvodě uhlídal, jak měla to líce rozřáté... a celé čelo takové pokarbovatěné, jako by zestárla rázem o deset let, a s těma smutnýma očima zprotivila se mi chuděra – všechna láska k ní mně odešla. Nemohu za to, nemohu – jak Bůh nade mnou. A vás, tetko, – nehněvejte se za mou upřímnost – také se bojím. Vy mi připadáte taková divná, strašná – jako nějaká bosorka²⁴, která by za mnou chodila a mne pronásledovala... Potom jsem už znova zaslíben s tou rychtářovou Karolkou – už je všemu jednou konec!“

„Števo!“ vykřikla teď hrůzyplně Buryjovka a hned po tom výkřiku, jakoby ze spánku vytržena, ozvala se z komory také Jenůfka srdce otřásajícím zvoláním: „Mamičko, kámen na mne padá!“

Števa se zachvěl a polekaně odběhl ze dveří jizby. Zmizel v houstnoucím večeru.

„Obudila se?“ chopila nejprve Buryjovku starost o pastorkyni. Přesvědčila se, že se to jen tak ze spaní ozvala. Již zase byly její oči přimknuty a volně oddychovala. Zavřela teď dveře u komory na klíč a počala přecházet po jizbě jako fúriemi štvaná.

²⁴ Čarodějnice.

„Utekl, duša bídná,“ chápala, „utekl – a k dítěti se ani nepřiblížil – a vlastní to jeho krev. Oh, byla bych v stavu toho červíka uničit a hodit jej Števovi k nohám: Na, ty to máš na svědomí! Ale co včil?“ chopila se za hlavu. „Kdo ji zachrání? Oh, já to předvídala, nadarmo se ve mně vždycky všecko proti tomu oušlapkovi nebouřilo.“

Dveře její jizby, které tentokráte zapomněla na klíč zamknouti, se otevřely a v nich se zjevil Laca se svým černým vojenským kufříkem v ruce.

„Kristeježíši, Laco, kde jsi se tu vzal, tak zrovna dnes!“ zvolala Buryjovka téměř uleknutě.

„Vždyť máme zítra Nový rok; dal jsem tam na Nitransku výpověď a zůstanu přece zase tady, u naší matky, ono jí tu všechno přemáhá,“ vykládal hbitě Laca. „Ale měl jsem přijeti až zítra, proto mi ani neposlali bryčku ke dráze. Přešel jsem to pěšky a první cestou v naší obci musel jsem zamířiti k vám.“

„Jsi za to hodný, Laco,“ pamatovala se Buryjovka. „Posaď se, můj hochu, posaď se!“

Laca odložil svůj kufřík a svezl se těžce na své obvyklé místo, rohovou lavičku u kamen.

„Co vám píše Jenůfka?“ byla jeho první otázka.

„Ona je zdravá,“ odpověděla prozatím plaše kostelníčka, „a ty, můj chlapče, ty jsi jistě nikdy také nezastonal?“

„To ne, tetko, já ani nevím, kterak nějaká nemoc vypadá.“

„To je to nejhlavnější štěstí, říkával vždycky náš tatíček.“

„Jak se to vezme, tetuško. Však ten váš tatíček prý nosil v sobě nemoc tajně.“

„Ano, on už byl takový silný člověk, že si nikomu nestýskal, on nechtěl nikoho děsit. – Ale nechtěl by jsi, chlapče, něčeho pojísti? Budeš asi hladový.“

„Co vás napadá, tetuško, musím se už jen zdvihnout a podívat se na naši mamičku. Poháněl mne nějaký nepokoj dnes od toho nádraží. Víte, ona ta naše mamička také si nedovede postesknout.“

„Možná, chlapče,“ otírala nervózně kostelnička plochou dlaní svůj čistý stůl.

„Podívej se, jak ty naše palmy jsou pořád zelené,“ napadla jí už jenom taková pomocná řeč, byla jako ve víru stopená, a přece se chytala nějaké obyčejné řeči.

Laca se nepodíval na ty známé její palmy, ale ozval se s upřeným pohledem na její oči: „Viděl jsem odtud odcházet nějakého šohaje. A byl to Števa – poznal jsem ho, jak odtud spěchal, nikdo jiný to nebyl! Co zde hledal? Vrátila se snad Jenůfa?“

„Vrátila,“ splynulo teď Buryjovce tiše ze rtů.

„A bude přece jeho?“ ozval se přes stisknuté zuby Laca.

„Nebude. Ona s ním ani nehovořila.“

Laca povstal a narovnal se u těch kamen jako mladý javor. „A mně ji dáte, tetuško, mně, jak jste mne vždycky těšivali, že se to ještě může stát. Říkala jste vždycky, že Števa nedbalého života nenechá, však ho oba známe. A říkáte, také proto že mu ji nedáte, že on je její vlastní bratranec, až ze Říma že by museli mítí dovolení a to že nebývá šťastné manželství. Věřil jsem vždycky, že to všechno jedné chvíle Jenůfka uváží, že ona provždy se másti nemůže. A se mnou bude šťastna, já si jí budu považovat, a protože jsem zavínil já ten šrám na její tváři, tím více si jí budu považovat, bude ze mne spokojený člověk!“

Pronesl tu dlouhou řeč jako na šňůře, jak ji měl v té své věrné a umíněné hlavě naskládanou po dlouhý čas.

„Dala bych ti ji, Laco,“ ozvala se ale na to Buryjovka tak podivně, beze vší radosti a víry. „Kdybych ji u tebe měla zaopatřenou, ráda bych potom už umírala. Ale až ti všechno povím, ty už o ni nebudeš moci stát, můj hochu.“

Laca se div neusmál nad tou pochybou, kterou mohla vyslovit zrovna ona.

„Oh, neupustím od ní, neupustím za nic na světě!“ potvrdil takovým plamenným nadšením, že se celá dřívější patrná únava z něho smetla.

„A co by už nepěkná a staručká byla jako věchýtek, nebo jinému se přece dostala – já bych už k jiné srdce přiložiti nemohl. Proč jsem si jen na ni tak odmalíčka zvykl, nevím – ani jí bych to nedovedl povědít.“

„Laco, ty máš všecko zvědět,“ přivlekla se teď k němu Buryjovka jako raněná. „Tobě prvněmu to svěřuji mimo toho Števy; lidé se to nesmějí dozvědět, raději smrt.“

Sklesla na lavičku a s nalomenou hlavou k zemi pokračovala:

„Jenůfa, bědná děvčica, nebyla jakživa ve Vídni, já ji po celý ten čas, ode žní počínaje, schovávala tady v komoře. Ta dvě psaní, která ti na moji prosbu napsala, jako by je jen přese mne posílala, pocházela také odtud. Pochopíš, jaké to bylo všechno mučednictví. Ona před týdnem dostala chlapca, s ním – se Štefkem.“

Laca ucouvl až ke dveřím a musel si opřít o veřeje hlavu.

„Tetko – to že by se stalo?“ vypravil ze sebe temně. „Vy mne jen tak zkoušíte!“

„Jak Bůh nad námi, čistou pravdu ti v té těžkosti povídám! Protože vím, že ty to s ní na světě nejlépe smýšlíš, chlapče můj!“

„Oh, tetko, těžkost jste mi urobila,“ nalomila se nyní také Lacova šije. „Tak jako by mne do hlavy kamenem.“

A po krátké pomlčce dodal téměř podrážděně: „A já že bych si měl teď sebrat to její – Števovo děcko?“

Buryjovka se vzepjala, chytila se za hlavu a ozvala se jakoby v prudké zimnici.

„Laco – věru, to dítě už nežije. On ten chlapček – zemřel... zemřel!“

Laca si jen přetíral ohromené čelo.

„Tak, Števa to všechno věděl, a přece prý se teď chystá k svatbě, že prý s rychtářovou Karolkou. Psala mi to mamička, ale nevěřil jsem to. Tak on to všechno zažil, ale přece se s Jenůfkou nesebrali – to je mi divná, hrozná věc!“

Když kostelníčka hned neodpovídala, napadlo mu zase řevnivě:

„Proto on tu zase byl. Chce si nadejít znovu Jenůfku a nechat té rychtářovy Karolky!“

„Já už ho neznám,“ škrtil se kostelniče hlas. „Jenom pomstu bych na něj svolala, na celý jeho život! Moje ubohá Jenůfka, moje dcerka radostná, bývala čistá jako ta lilie.“

„Kde je Jenůfa – doved’te mne k ní,“ rozhodl se náhle prudce Laca kamkoliv jíti. „Když bych jenom to dítě nemusel mít na očích, ať zví, že co jsem si už za malička předsevzal – dokonám. Mne ani ta její vina od ní nemůže odvrátit. Pomyslím si jednou provždycky, že jsem si musel vzít vdovu, nebo potom Števy pro nás oba už na světě nebude! Odstěhovali bychom se někam odtud – tak hodně daleko – a víte, tetuško, vy s námi. Zavolejte mi jen Jenůfku, takhle jí to všechno povím.“

„Dočkej – já sama jí to musím všechno dříve povědět, aby se nám nepolekala,“ rozhodla kostelnička. „Víš, ona je tak ještě smutná, truchlivá, jako ta nalomená ratolístka. Ale ty ji vyhojíš, můj chlapče, tobě jsem vždycky věřila, ale musíš povážit, že včera teprve jí ten chlapčok umřel a já ho sama ve vši tichosti na hřbitově pochovala; udělala jsem to v noci, aby nikdo ničeho netušil, jenom jsem v městečku truhélku koupila, děcko uložila a na tu mohylku snáh přihrabala... odbylo se to tak nejlépe zcela v tichoučku!“ Dívala se k oknu, jako by tam z těch nedávno rozkvetlých dvou rudých zimních kvítků všechno četla, a doložila ještě zcela tiše:

„Co platí takový ubohý majkrábek, který neotevřel ještě ani oči na světě? Lépe je mu tam!“

„Jsem sám rád, že nikdo o tom nezvěděl,“ vydechl Laca ze své stísněnosti. „Chudákem zůstala přece jen při všem Jenůfka. – Tetuško, už bych jí přece rád stiskl ruku. Nebojte se, já už s ní budu hovořit přívětivě a šetrně. Řekněte jí to napřed, ať se mne nebojí – a že jsem ji od malička věrně lubil; všecko jí to ještě připomeňte!“

Kostelniče se rozplamenily tváře jako v horečce.

„Ještě ne,“ vydechovala sama spěšně slova. „Teď, prosím tě, mi to musíš udělat k vůli a musíš se nejprve nějak dozvědět, kdy bude mět Števa s tou rychtářovou svatbu; on sám to přede mnou prvé zmínil jako jistotu, ale zapomněla jsem se ho zeptat, kdy to chystají. Ale teď to musím vědět. Běž už, chlapče, běž mi to zvyvědět!“

„Dobře; když chcete s Jenůfkou napřed sama mluvit, je to rozumné, abych přišel teprve za nějakou chvíli, co se jen doma obrátím, a tam se všechno jistě o té svatbě dozvím od mamičky. Potom hned příběhnu zase k vám a k Jenůfce! Mívajte se tady zatím dobře a Jenůfku mi pěkně pozdravte. Co chvíle budu tady,“ loučil se chvatně Laca, už jen aby tu byl zase zpátky, šťastnější.

„Co chvíle,“ zahorekovala zatím kostelnička ve vzrůstající horečce, „a já si mám zatím přejít celou věčnost – celé spasení. Což kdybych přece raději dítě někam zavezla na vychování?“ chytala se nějakého lepšího možného východu. „Stařenka Buryjovka by si s ním zatím mohla hned teď pospíšíť ke dráze, tam na mne v čekárně počkat, až bych někdy po půlnoci za ní přiběhla sama. Ne!“ pochytila se zase za bolestně třesící hlavu. „Toho Jenůfa by nepřipustila, ona lhát nedokáže. Jenom to dítě je na překážku; hanbou pro celý život! Já bych tím její život a všechno její ještě možné štěstí vykoupila... a Pánbůh – ten to nejlépe ví, jak to všechno stojí a co má takový zapíraný červík na světě!“

Strhla ze závěšky svůj popelavý vlňák a zaobalila se do něho drkotajíc zuby.

„Já Pánubohu chlapce zanesu,“ šeptala si v duchu. „Bude to kratší a lehčí těžkost, nežli mají děti, které se dlouho trápí, než je třeba psotník nebo záškrť uničí. K Pánubohu dojde, dokud to ještě ničeho neví. Do jara, než ledy odejdou, památky nebude. Dorostlý život tím vykoupím, Jenůfku i svoji čest zachráním.“

Náhle se svezla k zemi na kolena jako s pominutými smysly. Celá její tvář se zkřivila: „To by se lidé na Jenůfu – na mne sesypali! Vidíte,“ příkrčujíc se ukazovala prstem jakoby do dálky – „vidíte ji, kostelničku!“

Vplížila se do komory a vracela se s dítětem, které v pevném jeho spánku zamuchlala do vlňáku na svém lokti.

„Z hříchu vzešel a věru – i Števova bídná podoba i duše!“ zasípla ještě, zavírajíc dveře na klíč, a unikala jako šílená do tmy ke strážce a potom dolů k řece.

Prosekala tam pod vrbou dnes navečer zrovna otvor, aby si mohla nabrat měkké vody na prádlo.

* * *

Po malé chvíli povstala Jenůfka, probírajíc se ze svého omámení, kterým jí chtěla pěstounka v nejlepší vůli pomoci k pevnějšímu spánku, ale ten makový odvar pomohl jen nakrátko. Jenůfka pocítila jen nesmírnou tíži v hlavě a chtěla si to postesknouti té mamičce.

„Mamičko,“ zahovořila, potácejíc se vedle do jizby, „to mám těžkou hlavu, jako samý kámen. Pomozte mi, musím se snad vodou omýt, padat se mi chce! – Kde jste, mamičko?“ rozhlížela se kolem. „To je přece naše jizba,“ pomnula si čelo, jako kdyby se chtěla přesvědčiti, že nechodí ve snách.

„Já zůstávám v komoře – musím se tam schovávat, aby mne nikdo nespátril. Ach, pořád mamička musí vyčítat, trním to bodá do duše.“

Posadila se u okna.

„Už je večer, smím odekrýt okeničky,“ připomněla si nejvyšší pěstounčin zákon v domě, opatrnost. Nějaká smutná písnička jako by zde zazvučela a ševalila. Všude tma, jenom měsíček bledým lidem svítí a všude září plno, plničko hvězd. A Števa ještě nejde – už zase nepřijde! Kdyby tak chlapčoka uviděl, jak modré oči po něm otevírá, zrovna takové, jaké má on sám.

„A kde je můj Števuška, můj chlapčok radostný,“ posedla ji náhle nějaká úzkost. „Nepláče? Tak jako by se poprvé steskem ozval.“

Pozvedla se, vešla do komory, ale hned přichvátala zase zpět.

„Kam jste mi ho dali?“ zavolala do prázdné jizby a počala tu v koutě přehazovat nastlanou postel, na které nikdo nespával, že pyšnila se jen nadýchanými peřinami do Jenůfčiny výbavy.

„Pláče, slabounko sténá, ale já ho přece slyším! Neublížujte mu, lidé dobří!“ vykřikla, jako by zoufale svého synka chtěla bránit. „To já všechno zavinila a Števa. Kam jste ho položili – spadne, spadne tam! Zima mu bude – zima ukrutná! Neopouštějte ho, já ho přijdu

bránit... dočkajte!“ Zhroutila se na zem bezduchá; teprve po chvílce se dotáhla ke dveřím a zatápala po nich rozevřenými prsty.

„Kde to jsem?“ pomyslela si již rozumněji. „To je mamiččina jizba, dveře jsou zatknuty,“ a náhle jí potěcha přibarvila celé její zbledlé tváře.

„Že ho šli mamička ukázat do mlýna,“ zamihla se před ní jistota!
„Aha, do mlýna - Števova synka!“

Vyslovila přece sama prosbou ten nápad, jenže v tu chvíli mamička ještě nechtěla, hněvala se ještě na Števu. „Ale modliti se musím za toho malého,“ napadla Jenůfku nekonečná pokora, „tu u mariánského obrázku.“

Sundala si otřenou, barevnou, dřevěnou mariánskou sošku ze stěny, která se v blízkosti okna na ni dívala v měsíčním světle, jakoby soucitem... a počala se polohlasitě modliti:

„Zdravas královno, matko milosrdenství - živote sladkosti, tys naděje naše! Bud' zdráva, k tobě voláme, vyhnání synové Evy, lkající a plačící v tomto slzavém údolí. Obrať k nám své milosrdné oči... a Števuška mi ochraňuj, neopouštěj ho, matko milosrdenství!“

Teď postřehla silné zabušení na okna a vyskočila.

„Jenůfko, ty jsi to? Ty jsi vzhůru? Kde je tetka Slomčina? Otevřete mi někdo, otevřete!“

Jenůfka pootevřela okno: „Co chcete, mamičko, nesete Števuška?“

„Ty jsi mne viděla odcházet?“ děla ustrašeným hlasem Buryjovka.

„Neviděla, ale myslela jsem si to, když vás tu nikoho nebylo,“ odpovídala jasně Jenůfka. „Kam jste donesli Števušku, když ho tu není... Vzala si ho snad tetka do kuchyně?“

„Tu máš klíč, otevři dveře,“ zamluvila všechny otázky Buryjovka. „Ruce se mi třesou - zimou, nemohu otevřít! Byla jsem ještě pro trochu ledu na prádlo.“

Jenůfa přivřela okno a pospíšila si ke dveřím odemknout.

Její vyjeveně zvětšené oči přeměřily pěstounku a zahrábly jí po loktech.

„Kde je Števuška – vy jste jej nechala ve mlýně? Snad k nám s ním dojde sám Števa na besedu,“ vyjasňovala se její rozrušená tvář, „vidíte, mamičko, pro to roztomilé děčko?“

Kostelnička dopadla těžce na židli u stolu a sehnula se nad opřené lokte.

„Děvčico, ty blouzníš, potěš tě Pánbůh, ale ty ještě o tom neštěstí nemáš povědomost. Dva dny jsi spala v horečce a ten tvůj drobný chlapčok umřel tak beze všech bolestí ztichoučka, jen jako majkrábek zašel a já ho dnes zticha pochovala, že to ani nikdo netuší.“

Jenůfa klesla u kostelniččina klína na kolena.

„Tož umřel, umřel, můj chlapčok radostný!“

Zajíkla se v horoucích slzách, jako by se bála naříkat. „Mamičko,“ mírnila svůj hlas, „srdce mě bolí, ale vy jste vždycky říkávali, že by mu to bylo k přání – že co mu Pánbůh nachystá, já bych bedná nemohla. Tož už mi umřel, bez bolesti umřel, a je už anděličkem – ale já jsem tak bídná bez něho, tak těžko je mi!“

Snažila se přidusiti svůj pláč.

„Poděkuj Pánubohu, poděkuj!“ těšila pěstounka sniženým hlasem. „Tobě se ulehčilo. Jsi zase svobodná a můžeš býti ještě šťastná. Jsi zase svobodná!“

„Dali jste mu obrázky do truhélky a za moji bezvládnou ruku křížek jste mu udělali?“

Buryjovka jen přikyvovala hlavou.

„A což Števa, mamičko, slibovali jste mi, že pro něho pošlete. Ten to musí také vědět. Bude se mnou tesknit, uvidíte, že teď bude přemožený.“

„Nevzpomínej ho – leda kletbu mu přej!“ promluvila Buryjovka s nekonečnou nenávistí. „Což jsem ho neznala? Byl tady na mé zavolání, když jsi ležela v tom spánku, dítě zahlédl, ale na lokte je nepozvedl a tobě ani čelo nepohládl. Já před něho na kolena padla, tak jsem jej sepjatýma rukama prosila, jako žebrák u cesty, aby vás oba neopouštěl. Ale on to všecko chtěl jen zaplatit, jen to chtěl zaplatit, jako prý to nahradil ten Jano Kopiců té odkopnuté milé.“

„Oh, Pánbůh mu to odpusť, Pánbůh!“ choulila se jen Jenůfka jako po ranách.

„Tebe že se bojí, že máš to líco pošramocené a čelo pokarbovatěné, i nějak oči smutné; samé chyby vykazoval na tobě, nic dobrého! A mne že se také bojí, že jsem bosorka. A s tou rychtářovou Karolkou už je zaslíben, na svatbu se spolu chystají; pochvaloval si, že mu rychtářovi ještě rádi dávají tu nejhezčí dceru. Ale podobné zrady, až na tu svoji nedotknutelnou čistotu, jsem já také zažila, děvčico moje; vím, jak srdce rozdírá. Ale nelámej si pro toho oušlapka hlavu a važ si raději Laci. On se zrovna dnes vrátil, bude zase doma mládkovat – a já mu o tobě, jemu jedinému, všechno svěřila, však on si to zaslouží! A vidíš, dcerko moje, hlavičko ubohá, on ti všechno hned odpustil; to máš pravou spolehlivou lásku! Toť zrovna jde náš Laca!“

„Tetuško,“ vklouzl Laca mrštně do světnice, „mamička ještě nic do jistoty neví a u rychtářů jsem se nemohl ptát, aby jim to nebylo divné. – Jenůfka!“ zarazil se, jako by spatřil nebeské zjevení. „Potěš tě Pánbůh, Jenůfka – kterak jsi přepadlá, duše moje! Nepodaš mi ruky –,“ napřahoval nejistě svoji.

Jenůfa se schoulila jen v ramínkách a podala mu ruku. „Děkuji ti, Laco, za všecko dobré, cos se o mně nasmýšlel ještě po všem... za celý ten čas. Ale teď vidíš, kterak jsem bédná!“

Její oči zůstaly suché, jako by již byla všechny slzy z nich vyplakala.

„Prosím tě, posad' se, Laco, u nás,“ vzpomínala si na hostitelskou povinnost, když mamička šla přiložit do kamen.

Laca se posadil a pokusil se znovu dotknouti její ruky. „Však okřeješ,“ chtěl něco pronést na útěchu. „To svoje dítě oželiš... a my s tetuškou tě budeme mít ještě raději, že jsi tolik přestála. Števa, to víme už všichni, jak tu jsme – ten by si tě jakživ vážit nedovedl. Ale bez něho můžeš být šťastnější.“

„Víš, Laco,“ odhýbla od něho dívka zraky, „já jsem si ten život zcela jinak myslela – teď už jako bych stála u konce!“

„A za mne by jsi nešla – za mne, Jenůfko?“ vyslovil tak prostě, jako by se byli ještě včera rozcházel ve svém starém přátelství...

„Půjde za tebe, Laco, půjde,“ povstávala kostelníčka od kamen jako vítězná socha. „Ona včil již ztracený rozum našla a musí být ještě šťastná na světě. A já vám požehnám!“

„Mamička tak dětinsky hovoří,“ podívala se teď Jenůfka na svou pěstounku jako sama starší. „Jak by sis to mne vzal, Laco, když jsem tak bědná – aji už nepohledná.“

„Jenůfka,“ ozval se Laca měkce, „já nelubil jen tvoji postavu, ale tak jako by Pánbůh mou duši k té tvojí přivázel. Tak se mi to už tenkrát zdávalo, když jsem byl ještě na vojně; když jsem večer, když druzí ještě hřmotili a hlouposti si vyprávěli, naschvál přivřel oči, jako by mi bylo do spánku. Zatím, věř, bývalo mi snad do pláče, kdybych plakat uměl, a to jen proto, že mne tak daleko od tebe odtrhli. Skládal jsem si v hlavě, co ti všechno, až přijdu domů, milého povím. Ale dojde, ty jsi už jenom Štefka viděla. Tu mne popadla závist, vztek – a těžko mi bývalo, duša moja, věř – tak jako ztracenému člověku.“

„Vidíš, Laco, ty jsi tak divný člověk. Říkávali o tobě, že jsi prudký a zlý – ale ty máš jistě dobré srdce,“ soudila dívka.

„Nemám, Jenůfko, nemám,“ zavrtěl hlavou, „ale mohl bych ho mít, kdyby jsi ty byla se mnou!“ Laca skláněl hlavu jako postižený chlapec.

„Když o mne stojíš ještě teď, věřím už v tvoji lásku,“ dělá klidně Jenůfa. „A ta mamička si to tak dlouho přála, ona už dost pro můj nerozum zkusila. Já bych už za tebe šla, Laco, a chtěla bych ti být hodnou, vděčnou ženou. Ale rozvaž si to dobře! Majetku a počestnosti nemám, krásy jsem pozbyla a lásky – té pěkné nade všechno na světě povstávající, té už také nemám. Chceš mne takovou?“

„Chci, Jenůfka, jen když budeš se mnou!“ schvátil Laca svůj dávný životní sen do náruče a položil si na okamžik Jenůfčinu hlavu na prsa, hladě její tvář jako dítěti. „Hle, ta jizva,“ ozval se chvějícím se hlasem, „kterou já ti připravil – i s ní jsi líbezná, duše moje!“

„Pak budu s tebou už ráda snášet všechno dobré i zlé,“ děla Jenůfka pokorným hlasem. „Je to tak milé a hojivé, když tu jsi u nás, jako jsi chodíval k nám tenkrát, když jsme byli oba ještě nezkušení a tetka Slomčanka nás zasubovala. Že jsem potom zašla jinou pěšinkou, Laco, to mně je teď samotné divné. Ale vid', Laco, že mne ještě nějaký čas necháš – tak samotnou... Já bych byla, věř, tak ráda trochu sama, abych si to své pravé štěstí v hlavě srovnala.“

„Však já to všechno chápu, Jenůfka. Nechám tě, jak dlouho budeš chtít, a potom mne samy zavoláte,“ přivilil Laca.

„Však se už potom stane mamičce k vůli, že nám bude moci požehnat,“ děla Jenůfa.

Kostelnička, opírající se stále o kamna, pozorně naslouchala, a jako by se nemohla zahřátí, popošla k mladému parku s planoucíma zrakoma.

„Vidíte,“ zahovořila, „že jsem to tak přece dobře učinila. A já vám už teď žehnám z toho těžkého srdce: Ať vás Pánbůh vytrhne vždy z každého trápení. Ať vám požehná na zdraví, spokojenosti i majetku. Ale jemu,“ – zostřila svůj hlas až do příšernosti – „té příčině všeho neštěstí – kletbuju, aby ta jeho žena, která si ho s takovým srdcem vezme, spíše rozumu pozbyla, než překročí jeho práh.“ Klesla vedle nich u stolu na židli a zarývala prsty křečovitě do desky stolu – jako by tonoucí se něčeho chytala.

„Běda jemu – i se mnou!“

Mezitím venku z nejtíší pohody zasvištěl vítr a průvan rozevřel nedomknuté okno.

„Co to venku hučí a naříká?“ zděsila se kostelnička. „Držte mne!“ snažila se povstati. „Stůjte při mně!“

Laca jí soucitně obemkl rameno. „Co je vám, tetuško... tohle je už nějaká nemoc!“

„Drobí vás zima, mamičko?“ polekala se teď také Jenůfka. „Ona se již po tolik nocí se mnou nevyspala, Laco, i ve dne se znaví – je tím už asi celá přemožená, chuděra.“

Kostelnička se ustrašeně rozhlížela kolem. „Stůjte při mně! Laco, zůstaň! Zavřete to okno!“ volala.

Jenůfka si pospíšila sama zavřítí okno.

„Zaobal ji, Laco, hodně do šátku a měli bychom ji položit na lůžko. Zdá se, ubohá, zle chorá! Hu, jaký je tam venku vítr a mráz – ale nebe samá jiskra. Och, lépe je tomu mému chlapčoku tam nahoře, než je tady nám na tom smutném světě,“ povzdechla si bezděčně.

„Vidíš, vidíš,“ namáhala se kostelnička povstati. „Lépe je mu – dobře je mu!“

Ale najednou se ustrašeně zhroutila s výkřikem: „Jenůfko, Laco – děti moje, držte mne! – Braňte mne! Jako by sem smrt načuhovala!“

Statná její postava, která dokázala v noci hřbitovy přecházet beze strachu, dopadla k zemi jako o bouři sražený kmen.

* * *

Od této chvíle se již kostelnička nemohla vzpamatovat do své dřívější zdravé podstaty, scházela nějak, jako by jí přibyla dlouhá řada let. Na soucitné i zvědavé otázky odpovídala, že ji nejspíše dosáhl úděl po tatíčkovi rychtáři, nějaké napuklé srdce. A přece zrovna nyní jako by jí podával osud slibné ovoce nejmilejšího jejího sadu, jejího až k vášni procítěného a vžitého mateřství. Její radostná dcerka vzámala se do jistoty celého životního štěstí ruku v ruce s dobrým, příčinlivým člověkem; rozhlásilo se to již po celé dědině i jejím okolí, že Laca s Jenůfou, oba zkušenější cizím krajem, shledali se doma už jenom proto, aby se spolu rozběhli do kostela, zrovna k oltáři. – Chodívali tam do přespolečného chrámu již teď spolu na jednu mši, oba v kožíškách, ale snad se ohřívali v letošní tuhé zimě hlavně svými pěknými nadějemi.

Tak věřila sama kostelnička o obou, ale o těch pěkných plánech do budoucna mluvíval jen Laca.

Jenůfka, dříve sama tak čiperná a podnikavá na podiv všem lidem, mu jen mírně přizvukovala: „Jak myslíš, Laco, já budu už se vším spokojená!“

Ty její odpovědi líbily se Lacovi. On byl již takového náhledu, že mužský má všechno důležité i těžké rozhodovat; v domě ta jeho

ženička že si může jen tak hospodařit jako pro radost a on že si ji bude na rukou nosit.

Když takový náhled vyslovil před tetkou Buryjovkou, zasvitly jí její ztrhané oči ještě potěchou. Jak měkce bude mít v životě ustláno ta její dcerka, která měkce, pod dozorem dobrého člověka!

A pověděla si v duchu, že jemu jedinému svěří zase na památku ty svoje červené destičky s jemnickým obrázkem a vysvětlí mu:

„To byl jeden vznešený pán, tuším že z hraběcího rodu. On prý se kamarádil s naší babičkou, stál o ni tak věrně, že by si ji rád byl vzal za ženu - ale nešlo to pro ten rozdíl jejich stavů. Naplakali se proto jistě dost oba... tak si odnesl také svoji zkoušku tam na věčnost, kde soudí Pánbůh všecko milosrdněji než tady lidé. Ten obrázek mi svěřil náš tatíček rychtář do úcty a abych jej nikomu neukazovala; věřil mi více než mé starší sestře pojezdné. Proto ti svěřuji, Laco, tu památku do rukou jen zase jedinému; važ si jí, až budeš jednou svým dětem vyprávět, z jakého rodu pocházel můj tatíček rychtář.“

Tuto nedokázanou povídku si smyslila v těch svých nynějších bezesných nocích.

Ten Laca, který tak láskyplně dokázal se přenést přes Jenůfčinu vinu, již pochopí, vždyť napravil i nějak ji tím svým všeodpouštějícím pohledem, že by se dnes ona sama již jinak, zcela poskromněle dovedla podívat na bedné provinění...

Ale takové rozjímání o dobrém člověku Lacovi a nějakých dávno zetlelých lidských srdcích jako by vždy jen na chvíli tenoučkým závojem pokrylo nekonečný děs jiné vidiny, z které povstávala strašidelně stará vrba, krčící se dole pod jejich strážkou u zamrzlé řeky, kde i ty dřívě hádající se tam kameny oněměly hrůzou a poslouchaly samy jemnický, táhlý hlásek, jen takové zapípnutí jakoby bezmocného ptáčka, tak zcela bezmocného...

Když jednou z takové vidiny zděšeně vykřikla v noci, pospíšila si k ní vedle v komoře spící Jenůfka s leknutím: „Co se vám to stalo, mamičko, zdálo se vám něco strašného?“

Odpovídala své pastorkyni již zcela bdělým hlasem: „Tak se mi zdálo, že se ty naše palmy tam na truhle kácí. Jestlipak si je, děvčico, dohováš; taková palma prý předrží celé věky.“

„Jen když to byla tak jednoduchá věc,“ pomyslna si Jenůfka, nyní vždy taková strážlivá, jako by jí přibyla také celá řada let, „jen když to nebyl výkřik ze zimnice.“

Měli s Lacou pořáde o tu mamičku své starosti. Taková dokonalá, vynikavá ženská, bylo by jí škoda nastokrát, kdyby už měla hynout – a zrovna teď.

* * *

Jenůfka si s celým mírem v srdci překládala ráda svoji výbavu, kterou jí pěstounka nachystala jako nějaké bohačce. Odvezou si to všechno tam daleko na moravskou stranu, kde už měl Laca zdárně dojednanou věc s pachtem pěkného mlýna. Tu mamičku kostelničku by rádi vzali s sebou, ale když ona se pořád nemůže rozhodnout, aby tu pěknou Slomkovu chalupu zde prodala, nebo aspoň pronajala. Visí nějak zatvrzele na tom svém kořeni.

Jenůfa seděla na židli, svátečně ustrojena, modlitby a vyšívaný šátek držela již v ruce. Taková mírná a poskromnělá usedlost se jí zmocňovala již od toho božího rána, v den, kdy měla v Lacově ruce svoje jméno proměnit za příjmení Klemeňovo.

Pastuchyňa, matka pastýře Jana ze mlýna, kterého vloni trpělivě Jenůfka učila čísti, snažila se u kostelničky dnes přisluhovat.

Teď dovedně uvázala Jenůfce nový hedvábný šátek na hlavě a ozvala se v celé své dobré náladě, jaká se patří ke každé veselce:

„Tak si to pěkně odbydete i bez muziky. To bude už bystranskou chasu trochu mrzet, že se při té vaší svatbě nebudou moci vytancovat, že prý přece synek ze mlýna to mohl dokazovat větší slávou.“

„Nečiní se to ze žádné lakomosti, milá pastuchyně,“ ozvala se také již ustrojená, ale stále nepokojně přecházející kostelnička.

„Nechť nám dají všichni lidé pokoj!“ rozhodl to Laca zkrátka a zacásnul jako v rozvěře Jenůfku za neposlušný pramének vlasů,

který se jí zpod šátku vyhrnoval na čelo, ale v okamžiku nato jí sám přihlazoval obě stránky šátku jemně ke skráním.

„Tak si tě, Jenůfka, bude sám jako muž chtít strojit,“ podotkla s úsměvem stařenka ze mlýna, která seděla se zkrříženými rukama, modlitby majíc na klíně, poblízku nevěsty.

„Stařenko, napijte se,“ napadlo zase nějak rozverně Lacovi a podal jí sladké rosolky, kterou vybral včera u kupce v městečku.

„Přemohlo by mne to,“ jistila stařenka, ale upila přece trochu ze slušnosti.

„Ty moje granátky jsi si, Jenůfko, nezapomněla vzít?“ připomínala mlynářka, Lacova matka, která stála u okna a prohlížela si tu výšivku na záclonce.

Nevěsta hrábla pod límec svých rukávců a ukazovala vděčně všechny čtyry ty nádherné šňůrky se zlatou sponkou, kterými ji Lacova matka obmyslila. „Jakpak bych mohla zapomenout, mamičko, ty musí jít se mnou k oltáři.“

„Co to šramoce za dveřmi, kdo to sem jde?“ polekala se nějak z ničeho nic kostelníčka.

Selka Kolušina, která k slavnému dni přinesla kostelníče ze samé vděčnosti plnou nošku koláčů a pletenek, si pospíšila ke dveřím a otvírajíc, pozdravovala nové hosty.

„Vítajte! Nelekejte se, kostelníčko, to je rychtář s rychtářkou!“

Rychtář se hrnul se svým dlouhým kožichem jaksi důležitě, jako pravý ouřada.

„Dej Pánbůh štěstí!“ podával nejprve kostelníče ruku. „Což jste se nás polekala?“

„To je její nemoc – ze všeho se tak leká,“ odpovídala za ni hbitě pastuchyňa.

Rychtářka, podávajíc všem ruce, se zde nenápadně, trochu nepřejícně rozhlížela, že to měli všecko zde tak zvláštní, samý vykládaný nábytek a na podlaze veliký nový koberec. – I ten prý odněkud přitáhla kostelníčka své pastorkyni do nového hospodářství.

Poveze prý si toho odtud celé dvě fúry.

Tak vida, z chalupy, beze všech polností!

Její rychtář zatím hovořil i za ni: „Došli jsme oba za pozvanou. Karolka už také brzy přijde, jen co se dočká Števy. Chtějí přijít spolu, však víte, že se chystají také už co nevidět do parku.“

„Vítajte,“ povstala Jenůfka ze slušnosti.

„Zdrávi došli!“ stiskl oběma Laca ruku.

Pastuchyňa se tu točila jako kuželka.

„Nevím, co se patří spíše,“ uščeřila se, „přišpendlit rozmaryju, anebo podati zavdanou? Já jsem tu dnes na pomahaj. Kostelnička je pořáde ještě po nemoci nějaká slabého ducha, sotvaže se vleče, chuděra. Tak dokáže nemoc člověka zrobit, že si taková šikovná ženská ani sama pomoci nemůže.“

Rychtář vypil plně podávanou sklenku vína a doložil obrácen ke kostelničce: „Vidět to po vás; hynete jaksi! Co vy jste bývala za ženskou statečnou, jen na vás všechno hrálo.“

Připil si ze druhé Lacou mu podávané sklenky a chtěl ještě potěšiti: „No - ať už nenaříkáte, ať už je všecko v pořádku! Bývali jsme a budeme zas. Ne?“

Hostitelka se jen vzmohla k nahořklému úsměvu. Napadlo jí také, jaký to je rozdíl, když se ten její tatíček rychtář někde postavil... a ten nynější.

„Vypravuji dnes své Jenůfce svatbu s hodným člověkem,“ zahovořila, „mně není do nářku... Ale cítím to... hynu... Myslíte, rychtáři, že už bude se mnou brzy konec?“

„Mamičko, však dá Pánbůh, že se nám ještě uzdravíte!“ odpověděla za rychtáře Jenůfka.

„Když někdo špatně vyhlíží, to se mu nemá do očí povídat,“ přinížila hlas rychtářka, šfouchnuvši muže, a hned tu jeho řeč musela opravit.

„Však vy nevyhlížíte tak zle, kostelničko... a kterak jste se to pěkně nastrojila! Takový fěrtoch z těžkého brokátu - věru, nad nevěstu! Co si to ale jen Jenůfka vzala do hlavy, že jde ku zdavkám nastrojená jen tak jako múdrá vdova? Já být nevěstou, když je to jednou za život, takhle skromně do kostela bych nešla.“

„Zrovna tak jednoducho chodívají do kostela největší páni,“ dovedla se kostelnička ozvat ještě zcela přesvědčivě. „Viděla jsem purkmistrovou dceru z Belovce u zdavek, osm kočárů dovezlo do kostela hosty, ale nevěsta sama měla jen takové popelavé šaty na sobě a temný klobouček bez kvítků. Tož co by jen na obyčejno nastrojená nemohla být moje Jenůfka, když si toho přála?“

„Páni si dělají všechno po módách,“ mínila rychtářka, „ale my, tady na dědině! No, já bych byla bez věnce a pentlí k oltáři nešla – kdyby mi to byl někdo tisíci rýnskými nahradil – nešla!“

„Proto Jenůfa zůstane přece pořádná a šikovná ženská,“ zastala se Kolušina.

„Pojďte se podívat na její výbavku,“ napadlo kostelniče. „Rozložila jsem ji v komoře, aby vyvětrala. Sama jsem to všechno pořádala.“

„Och, takovou výbavku hned tak nevidět!“ mínila Kolušina tu nepřejícnou rychtářku ještě více dopálit.

Všichni se přitáhli za těmi kostelniččinými rozhlášenými poklady do komory; ve velké jizbě zůstal jen Laca s Jenůfkou.

„Vidíš, Laco,“ posteskla si Jenůfka, „já to tušila, že to každému napadne, jak jsem to na zdavky ustrojena; měli jsme se dát raději sezdat někde jinde, třeba tam v blízkosti našeho nového domova. Ale když to zase kvůli té naší mamičce nešlo, a stařenka ze mlýna by se také těžko vydávala na takovou dalekou cestu.“

Laca zatím vytáhl ze záhradří nepomačkanou kyticíku. „Jenůfko, já ti přece voničku donesl... je až z Belovce od zahradníka,“ podával ji své nevěstě jen v rozpacích, že se mu najednou zdála ta vonička nepatrná.

„Děkuji ti, Laco,“ přijala si Jenůfka kyticíku na kordulku. „Oh, Laco,“ napadl ji přitom povzdech, „takové nevěsty ty jsi si nezasloužil.“

„Dětino, už mi o tom ani nemluv,“ děl Laca svým prostým způsobem.

„Mě to jen ranou udeřilo v první chvíli, jak mi to tetuška kostelnička řekla – ale potom hned jsem ti to odpustil. Však já se na

tobě také dost provinil, celý život ti to musím vynahrazovat. Já vím, že jsi Števu nadevšecko lubila; on je už takové zálibné tváře, jako malovaný, a domýšlet se také může na svůj velký mlýn, ale jenom když teď už na něho nemyslíš; chápeš, že je to přece jen nevážený člověk, přinejmenším. A já se budu s tebou pýšit – s takovou, jakou jsi!“

„Mně ti dnes tak srdce tluče, Laco,“ sdílela upřímně Jenůfka, „ale není mi do pláče. Tak mi je tebe líto. Tys při mně stál v neštěstí – ty místo Števy.“

„Budeme si už jen pro sebe žít, vlašovičko moje,“ pověděl Laca teď, co si nejkrásnějšího dovedl představit. „Ve mně nebylo dříve nic dobrého. Já nosil v srdci jen zášť na Števu – a o všechno bych ho byl nejraději připravil –, dnes se mohu na něho už zcela pokojně podívat. To ty jsi to vyložila, abych se s ním udobřil, že jsme všichni lidé na světě chybuující – a já už jsem to zlé všechno v sobě překonal, tak kvůli tobě, že ty jsi se mnou. Števa jsem, jak se patří, pozval na naši svatbu. Slíbil, že dojde jako bratr i s Karolkou. Vidíš, tak se vždy nakonec vyplní všechno to lepší.“

Podívala se na něho s porozuměním. Jaký to byl dobrý člověk, roveň mu na světě nebylo.

„Pánbůh rač dát dobrý den!“ – zazněl ode dveří veselý ženský hlas a do jizby vběhla udýchaná Karolka s mlynářem. „Tak honem, honem!“ přiváděla svého frajera jako na šňůrce; věděla příliš dobře, že se mu lepší paty k zemi, protože se na tu Jenůfku prý také jednou uzdráhl a potom ji nechal tak. Taková věc se přece dlouho nezapomíná, třeba ji překlenout veselostí.

„Už jsem myslela, že zmeškáme!“ žalovala na svého, teď už jistého snoubence. „Števa se tak dlouho zdržel se strojením, jako nějaká ciferná ženská.“

„Tak vám vinšuju,“ šveholila dále, „aby vám dal Pánbůh štěstí a božího požehnání. Já se budu dnes na tebe, Jenůfo, zkormouceně dívat, že už to na mne také brzy dojde, ubírat se k oltáři. No ale přece se zase mám na co těšit, že se na ten den hodně vytancuju; každý musí nevěstu provést.“ Otočila se všem před očima, jak běře

všechno na světě nejraději k potěše, a konečně si ještě povzdychla: „To je škoda, že vy jen tak jako staří mudří to odbydete bez muziky. Já bych se tak vdávat nechtěla, to není žádná veselka.“

Jenůfka se nasmutněle pousmála. „My jsme, milá Karolko, náš záslib nepostavili na žádných radovánkách. Za všecko dobré, co nám přeješ, ti ale pěkně děkujem.“

„A teď, Števo, vinšuj ty!“ rozkazovala Karolka.

„Já to tak neznám zlehka odříkat jako Karolka,“ ozval se Števa v patrných rozpacích.

„Neškodí, Števo,“ pohlédla mu přímo Jenůfka do očí, že on ty své musel sklopit. „Tu s bratrem si podejte ruce. Však každý z vás má něco pěkného. Ty, Števo, pěknou tvářnost, a tu, Laca, dobrou boží duši.“

„Jenom ty ještě Števovi napověz, že je pěkný,“ durdila se naoko Karolka. „On už beztoho proto neví, co vyvádět.“

„Takový dětina by ještě byl?“ podivila se Jenůfka - a nyní i ten dosti nechápavý Števa poznával, že je nějaká i v tom celém příklonění hlavy pocizelá, taková jakoby nějak zpanštlá - jím dozajista jenom pohrdající.

„Mohl by si zakládat,“ pokračovala nevěsta s tím stále smutným, ale přece jakoby povýšeným a pohrdajícím úsměvem, „na pohledné tváři, která se co chvíle může pokazit, povražit, v zemi shnít? To by bylo tak směšné a nerozumné, jako když já před rokem jsem se shora ze mlýna dívala na střechu naší kapličky a přitom si myslela, že tam k oltáři v štěstí mohou chodit jen dva pěkní a nastrojení.“

Nastala dlouhá pomlčka, i ta švitořivá Karolka poznávala, že chce nevěsta něco povídat tak zvysoka, jako to vždy uměla její pěstounka kostelnička.

„Kdy budete vy mít to vaše veselí?“ přerušil konečně ticho Laca.

„Projdou-li v ty dva svátky dvě ohlášky najednou, tedy zrovna za čtrnáct dní,“ odvětil Števa.

„Ha!“ napadlo Karolce zazvonit drahotou. „Budu-li ještě já chtít! Třeba tě ještě odpravím! Beztoho mě lidé straší s tebou!“

„Ty bys to dopravila – život bych si musel vzít!“ děl Števa, aby i před zašlou frajerkou vyznal, jak má tuto poslední nanejvýše rád.

„Vidíš, Števo,“ upřela na něho jen Jenůfka zase ty svoje podivně zcizené oči. „To je tvoje pravá láska, bodejť by tě nikdy nezabolela!“

Nastalo zase takové podivné ticho ve světnici; bylo to vítané, že již se vraceli všichni z komory a rychtářka suše doznávala:

„Pořádně jste ji vybavila, ta čest se vám jako jen nevlastní matce musí dát!“

„Však já také nedám svou pastorkyni ledajakému rozhazovačnému chlapčisku!“ ozvala se pevným hlasem kostelnička.

„To mi připomíná, že jsem se tak jednou vyjádřila o Števovi,“ zarazila se rychtářka. „Chorlavá je, ale nadnášlivě kázat ještě dovede. Milá ženská, takový mlýn je mlýn... a bude pěkně celá polovice na naši Karolku upsaná. Máš trpkost v sobě, že se vám nepodařilo!“

Zapila raději honem všecku nepříjemnost sklenkou rosolky, kterou tetka Slomčanka přinášela zvenčí z protější jizby.

„Ale bylo to v té komoře nějakého prohlížení,“ soudil rychtář upřímně. „Kdybych si byl nezapálil cigárku, už by mne to hrabání ženských bylo dopálilo.“

„Števa, je tu Števa, došel zas urobit nějaké neštěstí,“ drtila zatím kostelnička ruku Lacovi. „Uprosili jste mne s Jenůfkou, aby se také pozval, ale nemohu ho vidět.“

Šla se raději schoulit ke kamnům na lavičku, kam se také uchýlila stařenka mlynářka.

Do dveří se nahrnul celý příval děvčat, vedla je Barena ze mlýna; přinášely jen nějaký věnec z chvoje, ale byly na něm pěkné pentle.

„Pánbůh rač dát dobrý den!“ pozdravila Barena, která mívala odjakživa své zvláštní nadivočelé nápady. „Nepozvali jste nás, my vás dlouho zabavovat nebudem. Ale bar žádného veselí nestrojíte, nemohly jsme se zdržet, abysme Jenůfce, která byla vždycky na mne hodná i s tím Lacou, nešly vinšovat a zazpívat. Však Jenůfka bývala naše první zpěvačka i učitelka, každý ji měl rád. Tož my vám,

Jenůfko aji Laco, vinšujeme tolik štěstí, co je kapek v hustém dešti, a zazpíváme vám tu pěknou veselou písničku. Anešo, začni!“

Vytáhla Aneša cestářova počala prvním veršem:

*Ej, mamko, mamko, maměňko moja!
Zjednejte mi nové šaty,
já se budu vydávati,
maměňko moja...!*

„Ej!“ zavýskly všechny a už zase odpovídaly celým sborem za tu mamku:

*Ej, dcerko, dcerko – dceruško moja!
Nechaj toho vydávaňa,
však jsi eště hrubě mladá,
dceruško moja...!*

„Ej!“ zaznělo vysoko, až uši zaléhaly, než odpovídala zase jen Aneša:

*Ej, mamko, mamko, maměňko moja!
Také vy jste mladá byli,
ráda jste se vydávali,
maměňko moja... Ej...!*

„A to si vezmi od nás, Jenůfka, je to jen lesní, když teď žádných kvítků nikde není,“ podávala Barena našňořený věnec z chvoje.

„Děkuju vám, děvčata, z celého srdce, tak milo mne to dojalo,“ promluvila nevěsta. „A vezměte si u nás alespoň koláč!“ a přisunula mísu.

„No, hezky jste to zazpívaly,“ ozval se rychtář. „Ale nic naplat, už jde na devátou hodinu a venku koně mrznou!“

„Pan farář nakázali přijít do kostela zrovna v deset!“ podíval se teď také Laca na hodinky. „Máme pomalu čas!“

„Tož si popilte s požehnáním – už aby to bylo!“ postavil se teď rychtář jako do velení. Však měl být jako kmotr také dnes o sobáši za svědka.

Pastuchyně prostřela na zem doprostřed jizby velký barevný šátek a Laca se trochu rozehvěným hlasem ozval: „Stařenko ze mlýna, jako tu nejstarší, prosíme vás nejprve o vaše požehnání.“

Snoubenci poklekli a oba sepjali ruce.

Stařenka se přibatolila a řekla s usazenými očima:

„Tož já vám žehnám ve jménu Otce, Syna aj Ducha svatého... Ty, Laco, mne zle nevzpomínej!“

„A včil vy, kostelničko, před mojí mamičkou, že jste starší,“ prosil Laca.

Pozvedla se a talácivým krokem popošla kupředu.

Vtom se venku rozšuměl podivný, hrozný hluk, takže kostelnička poděšeně couvla nazpět do kouta u kamen a snoubenci se pozvedli ze země.

„Chudáto, tak uničila nějaká bestyje dítě!“ rozlehlo se břitce každému přítomnému ve sluchu.

„Která jen bezbožnice to učinila?“ volal jiný pozdvižený hlas.

„Dítě!“ vykřikla teď také kostelnička. „Co s dítětem tam křičí!“

„Cože... co?“ zvolal teď také rychtář, pospíchaje ke dveřím, ale sotva je otevřel, vrazil do něho pasák Jano ze mlýna.

„Vy to ještě nevíte?“ volal Jano sám úzkostí celý posedlý. „Sekáči z beloveckého pivovaru našli tady pod ledem přimrzlé dítě!“

„Ó, hrůza!“ zachvěli se všichni svatební hosté.

„Nesou ho na desce. Je tak chudáto, jako živé dítě – je zabaleno v peřince a povijáku, na hlavičce má červenou pupinu. To je vám na hrůzu... lidé nad tím naříkají – pobězte se podívat! Je to zrovna tady pod strážkou.“

Všechno, nevyjímaje ani nevěsty a ženicha, se vyhrnulo ze světnice, zůstala zde jediná kostelnička se stařenkou v koutě u kamen, a ta ještě počala hořekovat: „Jenůfa, neodbíhej – držte mne... braňte mne! To oni jdou pro mne,“ – klesala na kolena a stařenka ji nemohla pozvednout.

„Ale, dcero moje, dcero moje, ty zase už z nemoci fantazíruješ! – Bože spravedlivý, co to na nás dopouštíš za nehodu zrovna o Jenůfčině svatbě,“ počala také naříkati.

Števa sem teď vběhl, utíkal si zvenčí, vytažen prvé Karolkou, jen pro zapomenutý klobouk, už raději chtěl být odtud pryč – jenom raději domů z takové svatby.

Sám tak zahovořil a Karolka ještě přizvukovala: „To je strašné – svatba tak pokažená. Já být nevěstou, plakala bych.“

„Já zůstal celý strnulý, jako by mi ten křik celé nohy podřal. A kde je naše mamička, odjedeme na naši bryčce raději domů, a ať se potom bryčka sem vrátí. Mně je úzko, mne z toho hlava rozbolela!“

Náhle sem vrazila nevěsta, kostelniččina pastorkyně. Laca ji jen za rameno chytal a ona se mu vymykala jako šílená.

„Bože můj, Bože – to je můj chlapčok!“ kvílela Jenůfka.

„Jenůfka, Jenůfka – vzpamatuj se přece! Co tě to jen hrozného napadlo, lidé to slyší,“ třásl se Lacovi celý hlas, „vzpamatuj se, duše moje!“

„Puť mne!“ nedovedla se Jenůfa upokojit. „To je Števuška – můj chlapčok – můj!“

Vstoupil teď sám, celý zbledlý, rychtář, maje v ruce povijan a červený čepčáček.

„Cože se to povědělo – slyšeli jste to všichni!“ obracel se k celému zástupu, který jej doprovázel s nesmírným hlukem. „Kostelniččina pastorkyňa vykřikla tam, že je to její dítě, Števuška že se chlapčok jmenoval!“

„Ha, vidíte!“ vytrhla teď Jenůfa rychtáři povijan a čepčáček z rukou. „Je to jeho poviják, jeho pupina! Sama jsem ji ze své kordulky upravila. A tuhle pentli, ta pocházela z Lacovy máje! Můj Števuška, můj chlapčok radostný! Ej, lidé, kterak jste ho to dopravili, bez truhelky – bez věnečku!“

„Ježíšikriste, to že je její dítě!“ ozvalo se několik hlasů najednou.

„Z té Vídně si to asi přinesla a tady utratila!“

Jenůfka jim neporozuměla, jenom dále hořekovala:

„Co mu pokoje nedáte! Kdesi ve sněhu a ledu s ním gulali... Števo, mlynáři, běž za nima, to je tvoje dítě!“

„Jenůfka, pamatuj se, to nemůže být tvoje dítě, ona blázní,“ zalomil Laca rukama.

„Ej, mamičko, kterak jste ho to pochovali!“ nedala se Jenůfka utiшит. „Promluvte - promluvte přece, mamičko!“

„Slyšíš, rychtáři - to oni s kostelnicou o tom vědí!“ upozorňovala rychtářka na zlou věc.

„To už jsme snad a bar bez pánů na stopě,“ těžce ze sebe vypravoval rychtář. „Musím být zatím prvním úřadem a radši bych se věru neviděl!“

Utřel si pot z čela a ohlížel se zmateně kolem sebe, kdo tu jeho trýzeň uzná.

„Kristeježíši, tak utratila dítě!“ ozýval se již ze síně soud. „Dovezla si to z Vídně, to je již jistá věc!“

„Kamením po ní, kamením!“ přiostril se lidský řev.

„Jenom se odvažte,“ postavil se teď před Jenůfku Laca jako skála. „Život vás to bude stát! Pěstí vás dobiju!“

„Všecko po spravedlnosti, však páni už se pravdy dozvedí!“ krotil rychtář.

„Jenůfa to neurobila - já vím!“ volal Laca. „Ona měla s bratrem Števou dítě, ale to umřelo. Kostelnice ho pochovala. Duší, hlavou vám za to stojím. Mě odved'te za Jenůfku, než se to dokáže.“

„Ona snad půjde dobrovolně, však vidíš, Laco, že nezapírá,“ soudil rychtář. „Je-li ještě nevinná přes tu svoji řeč, která může pocházet také z bláznění, jak se takové věci stávají, musí ta pravda všechna najevo přijít.“

Najednou rychtáře něco pochytilo za rámě jako těžké kleště a již jej před celým zástupem jako zbytečného odsunula kostelnice s hrozným pohledem.

„Ještě jsem tu já!“ zazvučel její známý hlas jako zvon. „Vy všichni ničeho nevíte! To je můj skutek - můj trest boží! Nebudete trestat Jenůfu, jenom mne volá Bůh k soudu!“

„Kostelnička!“ zašumělo to teď kolem čišivě i tlumeně.
„Kostelnička!“

„Já jsem dítě Jenůfčino, které měla s mlynářem Števou, uničila – já samotná a bez vědomí své pastorkyně! Jenůfčin život, její štěstí jsem tím chtěla zachránit, a pak také sebe. Tiskla se na mne hrůzou ta hanba, že jsem svoji pastorkyni do zkázy dochovala, neboť Števa to nechtěl napravit, nechtěl si Jenůfku vzít, marně jsem před něho na kolena padla.“ Kostelnička se svezla na kolena. „Tys, Bože, to věděl, že to nebylo k snesení,“ zahořekovala tak zoufale, že jí náhle bylo celému tomu rozběsněnému zástupu líto, že by se bývaly místo toho dítěte utratily životy dva... „Jenůfa ani nebyla ve Vídni, já jsem ji v komoře schovávala a toho večera mého skutku byla náhodou omámená, že jsem jí makovinou chtěla pomoci k lepšímu spánku, takže ani ničeho netušila. Dítě jsem jí, bezmocné, vzala, k řece zanesla; u břehu byl prosekaný otvor, tam jsem dítě pod led vstrčila...“

„Ježíšikriste... to všechno že kostelnička!“ zavzdychl jen jediný ustrnulý hlas.

„Bylo to večer,“ zpovídala se zmučená žena dále. „Ono se nebránilo – ani nezapipló! Jen jako by mne na rukou pálilo, aji v mojí hlavě byl oheň. Bez sebe jsem musela být. A teprve když to bylo dokonáno, teprve za mými domácími dveřmi pocítila jsem, že jsem vražednice. A od té chvíle povstala muka. Jenůfě jsem potom udala, že jí dítě umřelo v jejím bezvědomí... Och, slitujte se jen nad ní... nehaňte ji – netrestejte ji – ona je nevinná. Mne odved'te, mne suďte – mne kamenujte – bídnou!“

„Ej, mamičko – pod led jste Števušku vstrčila – pod led – och!“ vykřikla zuřivě Jenůfa... a odstrkovala jako divá Lacovy ruce, které se jejích zmocňovaly. „Nechte mne!“

„Jenůfko,“ zahořekoval teď Laca, „na mne ta všechna kletba padne. Já byl ta první všeho příčina, já ti to líco naschvál zohavil, aby tě Števa nechal, a potom už to všechno tak došlo na neštěstí. Och, ty mi přece ujdeš, Jenůfko – kletba mi tě pochyťí –, než

překročíš můj práh! A já tě nad svůj život lúbil – já bych se byl stal tak hodným člověkem.“

Statný chasník se poprvé od svého raného dětství rozeštkal.

„To ty máš na svědomí, Števo?“ přerušila úzkostlivé ticho všech přítomných rychtářova Karolka, padajíc matce kolem šíje. „Och, mamičko moje, mně je z toho těžko k zamdlení! Vyved'te mne ven – a já za Števa nepůjdu, raději bych do vody skočila. Pojd'me domů – pojd'me domů!“

„Karolko moja, Karolko!“ zanaříkala rychtářka, odtahujíc se s dcerou ven... a s nimi mlynářka ze mlýna i také stařenka odvrávoraly.

„To je na něho trest!“ ukazovala Kolušina prstem na Števu, který zde ještě stál, tiskna se do kouta jako zkamenělý.

„Žádná děvčica za něho nepůjde, co by jen pořádná cigánka byla.“

Pohnul se teprve po tom Kolušině výkřiku a odplížil se ven jako ztlučená kočka.

„Vstaňte, pěstounko moje!“ odtrhla si náhle Jenůfa dlaně od svých uštvaných očí z tváří a počala s Lacovou pomocí klečící a zhroucenou kostelnicu také pozvedat. „Dosti smrtelného ponížení a muk vás ještě čeká. Já vás nezatracuju, ale vy jste mi život zachránili, aby mi byl až do smrti těžkým.“

„Kam mne pozdvihuješ?“ rozhlédla se Buryjovka vyjeveně kolem a v utýraných očích jako by se jí roztékaly již samé červené mušky. „Víš, že mne povedou? Och,“ – obrátila se chvatně ke dveřím komory, ale zase se u jejího prahu zarazila – „ne! Já nesmím! Oni by tebe soudili, Jenůfo!“

„Nech soudí, pěstounko moje,“ ozval se již zmírnělý Jenůfčin hlas. „Není už na světě bolesti, která by mne mohla podruhé k zoufání přivést – není...“

„Jenůfka, ty hovoříš nerozumně – neušel ti rozum z cesty?“ děl rozechvěně Laca.

„Neboj se, Laco,“ ozvala se znovu Jenůfa, sbírajíc všecku svou sílu ke klidnému počínání.

„Pánbůh neposlechne slabého člověka – a ten člověk zase by jakživ nevěřil, co může snést, co přetrvá i ve své bezmocnosti! Já ničeho proti boží vůli neurobím – odejdu někam daleko – a povleču život dál. Dá ale Pánbůh, že hodnější než dosud. Já vám dokážu,“ odpovídala jako nějakému soudu, „že se ze své viny povznesu. A ta moje pěstounka – už to chápu – ani ona není proklínání hodná. Nezatracujte ji – dopřejte jí času k pokání! A i na ni Spasitel pohlédne!“

„Jenůfo, moje dcerko bolestná,“ poznávala kostelnička ve své pastorkyni nějaké světlo, „však jen kvůli tobě jdu! Mohla bych jen zaběhnouti do komory – a zamknout za sebou dveře – vždycky jsem si to tak smýšlela, že kdyby ta chvíle došla, tak udělám všemu konec. Ale já musím k soudu; vždyť tebe také budou volat! Mohli by tě zmučit podezřením a – to je ta největší oběť, kterou jsem pro tě, pastorko moje, byla v stavu přinést, že musím ten soud přežít. Odpuť mi jenom ty,“ svážela se znovu k zemi se sepjatýma rukama jak před božím oltářem, „teď už vidím, že jsem sebe milovala víc než tebe! Já dokázala pro tebe všechno si upírat, jen svoji pýchu ne. Vlastní matka by byla dovedla hanbu i pokoření pro tě snášet. Dobře teď už nemůžeš povědít: ‚Mamičko. Aj, mamičko!‘ Ty jsi nemohla dědit moji povahu – moji krev, ale já z tebe teď беру sílu jako z té naděje, pro niž chci trpět – chci. Aji na mne Spasitel pohlédne! – Pojd’te, rychtáři – ved’te mne!“ strhla z hrabičky²⁵ svůj velký vlňák, do kterého se zavinula na cestu.

Dojatý rychtář podepřel kostelničku v rameni jako raněnou a odcházel s ní a za nimi se pohnul již celý zástup.

Když již byla kostelnička za svým prahem, sepjala ještě ruce přiníženou prosbou k rychtáři:

„Proboha vás prosím, ještě jsem na něco zapomněla – jen na takovou maličkost, kterou nemohu nechat nevyřízenou. Nebojte se, nic zlého nevyvedu, co chvíli se vrátím, jen na minutku se ještě zastavte a potom už na světě nechci žádného člověka o nic prosit!“

²⁵ Z věšáku.

„Tak si jděte – chci vám věřit!“ povolil jí rychtář a jen holí pokynul, aby se lidé už po nich neobraceli, sám že si všechno spořádá.

Strhaná tvář kostelníčkvy jako by se zmírnila, když vešla ještě jednou do své jizby a zahovořila zde k ztišenému párku Laci s Jenůfou, stojící těsně vedle sebe: „Nelekejte se, nic zlého se nepřihodí, jen jsem ještě zapoměla na jednu věc tady ve své truhle.“

Vyňala z poličky svůj vezdy ukrývaný klíč od své truhly a pozvedla podivně vzpruženou silou obě těžké palmy z víka, než byl v stavu Laca jí pomoci. Zahrábla po dobré paměti a vytáhla zespu du truhly svitek starého hedvábného šátku.

Ve velikých zelených kachlovkách hořel tu posud jasně oheň; přiblížila se k němu, a vybalivši ze závitku šátku červené safiánové destičky, které jí kdysi svěřil otec, položila je na žeravé kmeny a zadívala se na ně, jak je hned plamen spolehlivě ovinul a provždycky ztajil.

„Také – jsou tam – v truhle – uloženy – ty pěkné modlitby,“ vzpomínala si ještě na biskupův dávný dar stále klidným a zjemnělým hlasem. „Vezmi si je, Jenůfko, hned k sobě, najdeš pod nimi moji závěť. A teď už tady buďte, moje ubohé děti, spánembohem,“ zakývala odcházejíc jen rukou, jako by si již nepřála, aby se k ní blížili.

Nastalo ticho v té vyprázdňené kostelníččině jizbě, takové ticho, že mohl člověk zřetelně své vlastní srdce slyšet.

Oba mladí lidé pohlíželi jen jaksi tupě na rozházenou kostelníččinu truhlu. Lacovy zraky se jen pořád starostlivě vracely k té nalomené šíji Jenůfčině.

„Odešli,“ vzmohla se Jenůfka první k slovu. „Laco, prosím tě, jdi také. Však teď už vidíš, že s mým bídným osudem svůj spojit nemůžeš. Buď sbohem – a pamatuj si, že jsi byl nejlepší člověk, jehož jsem potkala na světě. Že jsi mi zúmyslně poranil to líco, to jsem ti už dávno odpustila. Však to jsi zhřešil jenom z lásky, zrovna z takové bláhové lásky – jako já kdysi.“

„Ty odejdeš do světa za hodnějším životem – a mne nevezmeš s sebou, Jenůfko?“ vyložil teď prostě Laca tu největší svou úzkost.

„Viš, že mne budou volat také k soudu, každý že se na mne s opovržením podívá?“ vydechla nahořkle dívka.

„Jenůfko, já bych už rád pro tebe i tu zkoušku snesl,“ pozvedl Laca k té své tisíckrát osněné nevěstě věrné oči. „Co je nám do celého světa, když my dva si budeme na útěchu.“

„A víš-li, Laco,“ zadívala se Jenůfa jakoby ustrnule do okna, „že vidění toho mého děcka, mučedníčka, nikdy se mých očí nespustí...? Dej si pozor, Laco, byl by to se mnou neradostný, ba jistě smutný život!“

„Budeš trpět ty – budu trpět s tebou,“ vyslovil Laca oddaně, co cítil.

„Laco,“ narovнала se náhle Jenůfa v celé nalomené šíji, „duša moja – pojd!“

Chápal s nevýslovnou slastí, že ty její lokte ovinuly jeho šíji s celou vírou a že Jenůfčina strojná, dotoužená hlava se položila na jeho prsa.

„Teď teprve mne k tobě dovedla láska,“ přiznala překonána, „a ne taková, co očima mne k Števovi poutala, ale ta větší, pro celý život, s kterou je sám Pánbůh spokojen. Co jen to všechno ještě přetrváme, stanu se pak už tvojí věrnou ženou, a až půjdu mezi lid a bar k tomu soudu, tvoje ruka musí moji vést. Tu budu vědět k posile: Já nejsem bídná – můj muž stojí při mně!“

Z obou, dnes nezastřených oken osvitlo je předjarní slunce jako dobrý příslib jasnějších jejich cest.

* * *

Porota odsoudila Petronu Buryjovku na dvě léta do žaláře. Soudcové z lidu přiklonili srdce k obhájcově řeči, že nešťastná žena jednala v nějakém záchvatu pomatení smyslů a každého dojalo, že se ze své viny nijak nechtěla vytáčet.

Při soudu zůstávala zamlklá, oči majíc stále zaryty k zemi; pozvedla svůj hlas jen jednou v úpěnlivé prosbě, když byla zmínka o jejím otci, bystranském dlouholetém rychtáři.

„Proboha vás prosím, nebuďte v hrobě toho mého tatíčka, vždyť je mi to také jen úlevou, že ani moje matka se té hrozné zprávy o mně nedočkala.“

Ze svého vězení nikdy svým nevlastním dětem – Lacovi a Jenůfce – neodepsala, ale oni ji několikrát navštívili, a když vyšla ze žalářních zdí, čekali ji s oddaností před vraty, aby si ji bezpečně sami odvezli tam daleko, v nový, pěkný a obživně přejný domov, kde nikdo jejich minulost neznal.

Pookřála tam nějak ve své bezměrně příčinlivé práci v Lacově najatém mlýně, ale když jí jedné chvíle Laca prozradil, že do pěti měsíců bude moci pochovat Jenůfčino, od nich obou dotoužené děcko, pobledla a zachvěla se celá.

Chystaly společně se staříčkou tetkou Slomčinou podušečky, pečlivě oddělovaly nejjemnější prach od draného peří, ale napuklé srdce Petrony Buryjovky se již nedočkalo toho růžového přívritu na mlýnském zápraží, když tam vcházel nový člověk, Klemeň.

Dočkala se toho jen ta staručká tetka Slomčina a ona to byla, která ve své prostotě dovedla jasně vypovědět drobnému Lacovi celou svou nepomýlenou pohádku o zbojníku Janovi z tvrdých skal, který nakonec, láskou zkrotlý, se octl v čistém hospodářství a krásné zahradě.